

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště historické sociologie

Bc. Eva Kotasová

**Každodennost žen-matek za normalizace
z hlediska výchovy dětí a péče o rodinu**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Mgr. Alena Marková, PhD.**

Praha 2015

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 22. prosince 2014

Bc. Eva Kotasová

Poděkování

Děkuji své vedoucí práce Mgr. Aleně Markové, PhD. za její cenné rady, připomínky, vstřícnost a podporu. Také děkuji své rodině, díky jejíž podpoře a pomoci jsem práci mohla zpracovat a dokončit.

Eva Kotasová

Obsah

Abstrakt	5
Abstract	6
Úvod	7
Přehled literatury a pramenů	10
1. Metodologie	14
1.1. <i>Metodologie výzkumu každodennosti</i>	14
1.2. <i>Výzkumná metoda kvalitativního rozboru</i>	17
1.3. <i>Výběrový soubor</i>	18
2. Úvod do problematiky: teoretická východiska, terminologie, dějinné souvislosti	20
2.1. <i>Normalizace</i>	20
2.2. <i>Dějinné souvislosti normalizace</i>	24
2.3. <i>Normalizace v současné historické reflexi</i>	28
3. Žena a rodina v normalizačním Československu	37
3.1. <i>Úvod do problematiky</i>	37
3.2. <i>Žena a rodina v normalizačním Československu</i>	39
3.3. <i>Život v době normalizace v číslech</i>	44
4. Rozbor obsahu časopisu <i>Vlasta</i> z let 1970-1975	50
4.1. <i>Charakteristika ženského týdeníku <i>Vlasta</i></i>	50
4.2. <i>Cílové skupiny a základní témata časopisu <i>Vlasta</i></i>	52
4.3. <i>Základní témata časopisu <i>Vlasta</i></i>	52
4.3.1. <i>Žena a domácnost</i>	54
4.3.1.1. <i>Šití a pletení</i>	54
4.3.1.2. <i>Úklid a péče o domácnost</i>	55
4.3.1.3. <i>Hospodaření domácnosti</i>	57
4.3.2. <i>Žena a vaření</i>	59
4.3.3. <i>Žena a péče o děti</i>	62
4.3.4. <i>Institucionální zařízení</i>	68
4.3.5. <i>Žena a zdraví</i>	72
4.3.6. <i>Žena a kosmetika</i>	77
4.3.7. <i>Žena a móda</i>	79
4.3.8. <i>Žena a vztahy</i>	83
4.3.9. <i>Žena a práce</i>	86
4.4. <i>Shrnutí obsahové analýzy (rozboru dobových článků) a diskuse</i>	89

5. Závěr	91
Seznam použité literatury	94
Seznam zákonů.....	98
Seznam použitých internetových zdrojů	98
PŘÍLOHA A	101
<i>Rozpis článků z časopisu Vlasta (seřazené dle data vydání).....</i>	<i>101</i>
PŘÍLOHA B	108
<i>Výběr konkrétních článků z časopisu Vlasta.....</i>	<i>108</i>

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá mediálním obrazem každodenností žen v období socialismu. Zaměřuje se na časový úsek let 1970 – 1975, tedy na tzv. ranou normalizaci v ČSSR. Cílem práce je zjistit, jak tuto každodennost v uvedeném období interpretoval dobový časopis *Vlasta*.

Tato analýza je přínosná především proto, že vypovídá o do jisté míry idealistické prezentaci životního způsobu socialistických žen, o jejich každodenních starostech a problémech.

V rámci analýzy budou zkoumány články, které pojednávají o péči o rodinu a domácnost, o výchově dětí v rodině a institucionálních zařízeních, o roli muže v rodině, psychickém a fyzickém zdraví, kosmetice, módě atd., tzn. o veškerých aspektech, které ke každodennosti patří a které ji formují.

Prostřednictvím těchto témat, která ženy zajímají, časopis současně nenápadně formoval ideál socialistické ženy. Ve sděleních, která se týkají každodenního života, předával ženám hodnoty, stereotypy a dokonce ideologické principy tehdejší socialistické společnosti. Hlavním cílem analýzy je vytvořit komplexní obraz této každodenní praxe v časopise *Vlasta*.

Klíčová slova

Každodennost, žena, socialismus, normalizace, časopis *Vlasta*, péče o rodinu, domácnost, děti

Abstract

The present thesis deals with the media image of women's everyday life in the socialist era. It focuses on the period of time between 1970 and 1975, i.e. on the so called early normalization. The aim of the study is to find out in what way the everyday life of the given period is interpreted by the magazine *Vlasta*. The main value of the analysis is that it reveals the idealistic presentation of the socialist women's way of life, and their common problems and worries.

The analysis of the articles we perform is focused on family and home care, child upbringing both at home and in institutions, man's role in the family, physical and mental health, cosmetics, fashion, etc., i.e. all the aspects belonging to and forming everyday life.

Through these topics, which are popular among women, the magazine discreetly created the ideal of the socialist woman. In the messages concerned with everyday life it was passing on the values, stereotypes and even ideological principles of the socialist society of that time. The main aim of the analysis is to create a complex picture of this everyday practice in *Vlasta* magazine.

Key words

Everyday life, woman, socialisms, normalization, *Vlasta* magazine, family care, home care, child care

Úvod

„Období komunistické diktatury tvoří nedílnou součást našich dějin.“

Václav Havel

Přístup k instituci rodiny byl za socialistického režimu nejednoznačný. Přestože byla rodina oficiálně považována za základ státu, zároveň byla institucí, do které chtěl režim proniknout a ovlivnit ji. Rodina je totiž základní sociální jednotkou, v níž dochází k prvotní socializaci a k předávání hodnot, norem a morálních principů, které pro člověka představují určité vodítko v jeho dalším životě.¹ Rodina vytváří určité sociální mikroklima a svým členům poskytuje citové a sociální zázemí. Socialistický režim si přál společnost přestavět tak, aby fungovala podle jeho ideálů a její členové mu byli loajální.² Rodina však vždy byla místem soukromí a intimity, do kterého se jakékoliv vnější moci v lidských dějinách velice těžce vstupovalo. Představitelé dobového státu (např. představitelé komunistické strany) se snažili vliv instituce rodiny oslabit, neboť jak uvádí někteří badatelé, závislost na blízkých lidech v totalitních režimech brání osvobození jednotlivce a jeho angažovanosti ve prospěch strany či politického hnutí³.

Na druhou stranu potřeboval stát dostatek pracovních sil, a tedy i vysokou porodnost, kterou se snažil všemi možnými prostředky podporovat. Socialistický stát se tedy nacházel v situaci, kdy pro něj instituce rodiny znamenala přínos, ale i jistou konkurenci⁴. Rodina byla na jedné straně spojenkyní, díky níž bylo možné získat dodatečnou podporu tzv. „mlčící většiny“ a loajalitu vůči státnímu režimu, a na druhé straně určitou soupeřkou režimu, obzvláště v oblasti soukromé sociální komunikace, která nebyla a nemohla být zcela pod kontrolou. Termín sociální komunikace budeme v této práci používat v souladu s definicí M. Hrocha, podle něhož je sociální komunikace neformální předávání informací o minulosti v rámci rodiny či jiných pospolitostí a zdroj tvorby a formování historického vědomí.⁵ Soukromá sociální komunikace je tedy jedním ze zdrojů historického vědomí,

¹ HAMPLOVÁ, D. *Stručné poznámky o ideových přístupech k rodině v období socialismu*. [online]. [cit. 20-07-2014]. DOI: <http://www.cefres.cz/No-22-Cesko-francouzsky-dialog-o>.

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

⁵ Viz podrobněji - HROCH, M. *Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dříve i nyní*. Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum. Šubrt J. (ed.), Kolín, 2010, s. 31-33.

tzn., formuje ho, ovlivňuje a spoluvytváří.⁶

Proto stát pro ovlivnění rodiny někdy používal i prostředky, které a priori nemusely být svou povahou vždy ryze politické (např. cílové čtení pro ženy *Vlasta* a jiné), ale obsahovaly řadu ideologicko-propagandistických prvků. Je však nutno zdůraznit, že tyto tiskoviny, v důsledku svého specifického žánru (ve *Vlastě* je to cílová skupina ženy v domácnosti), obsahují propagandistické prvky relativně spíše okrajově, jak ukážeme v jejich pozdější analýze. Náš rozbor je přínosný především tím, že podává ukázkový příklad každodennosti v socialismu.

Obecně charakteristickým rysem tohoto období tedy byla skutečnost, že dobová média obsahovala mnoho propagandistických prvků, a to i v oblastech, které referovaly o každodenním životě, k němuž život rodiny, mateřství, rodičovství, partnerské problémy, starost o domácnost, děti apod. jistě patří.

Dobové televizní vysílání, rozhlas, i tisk podléhaly všudypřítomné kontrole a cenzuře, včetně silné autocenzury, která byla v námi rozebíraném časopise obzvláště patrná. Šlo zejména o obcházení sociálně ožehavých témat, tzn. témat o nedostatku spotřebního zboží nebo o nízké životní úrovni. Témata byla konvenční a nekonfliktní, tedy loajální k socialistickému státu.

Státem podporované propagandistické prvky byly nenápadně přítomné téměř ve všech mediálních sděleních, a ovlivňovaly tak utváření individuálních i veřejných názorů československých občanů. Nicméně lidé se naučili ve sděleních prezentovaných tištěnými médii hledat i informace tzv. „mezi řádky“ a objevovat významy, které dobový stát a jeho režim často relativizovaly a někdy i zesměšňovaly.

Tehdejší ženské časopisy, mezi nimiž po většinu doby hrála prim především *Vlasta*, jediný ženský týdeník své doby, cíleně mířily na ženy, matky a hospodyně a více či méně nenápadně formovaly ideální socialistickou ženu. *Vlasta* byla v socialistickém režimu nutně zpolitizována a stala se orgánem Československého svazu žen. Nelze proto opominout, že se, stejně jako jiný dobový tisk, podílela na nepřímém, nebo i přímém šíření ideologických postulátů, hodnot a stereotypů souvisejících s postavením tehdejší socialistické matky a ženy. Svědčí o tom například články s ryze politickým obsahem v samotné *Vlastě*.⁷ I přesto v ní většinu zpravidla tvořily rubriky, které neobsahovaly dobové politické projevy a řešily každodenní problémy života žen. Ženy zde pravidelně

⁶ Viz podrobněji HROCH, M. *Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dříve i nyní*. Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum. Šubrt J. (ed.), Kolín, 2010, s. 31-33.

⁷ např. článek ZIMOVÉ, Z. -*U žen v socialistických zemích*. *Vlasta*. 1970, roč. 24, č. 9 (4. 3.), s. 4-5.; *Záleží na ženách*. *Vlasta*. 1970, roč. 24, č. 3 (21. 1.), s. 4-5 a jiné.

nacházely recepty, rady odborníků na téma práce, výchova dětí a partnerský život, články o kosmetice, tělesném i duševním zdraví či zahrádkářské tipy.

Rozbor každodennosti, který v práci provedeme, je velmi užitečný a důležitý, protože právě každodenní všední život je klíčem k pochopení nejen tehdejšího životního stylu široké veřejnosti, ale i významných historických událostí. Studium každodennosti nám totiž umožňuje vnímat historickou realitu z takového úhlu pohledu, který odhaluje zcela novou dimenzi zvoleného historického období. Konkrétně v námi zkoumaném období hrála žena v rodině zásadní roli.⁸

V rámci uvedení do problému jsme v počáteční fázi provedli tzv. hrubou analýzu, kdy jsme zjišťovali strukturu, obsah a témata jednotlivých rubrik časopisu *Vlasta* v letech 1970 -1975, tedy v období tzv. rané normalizace, které je předmětem našeho výzkumu. Normalizace je nejtypičtějším a nejcharakterističtějším obdobím socialismu a socialistické každodennosti, a proto je pro naše účely (pro popis každodennosti) také nejrepresentativnější (více ke zdůvodnění tohoto období v kapitole 1.3.).

Pozornost jsme věnovali také rolím, s nimiž byly ženy v časopise spojovány. Na základě této hrubé analýzy jsme vymezili základní oblasti, jimiž se budeme podrobněji v obsahové analýze zabývat:

- domácnost a vaření
- péče o děti v rodině a péče o děti v institucionálních zařízeních
- zdraví, kosmetika a móda
- vztahy
- práce a volný čas

Z uvedených oblastí vyplynuly následující základní i dílčí výzkumné otázky:

Základním výzkumným cílem práce je zachytit, popsat a zrekonstruovat každodennost žen socialistického období v ČSSR⁹ během let 1970 – 1975 na základě výzkumu časopisu *Vlasta* z příslušné doby.

Dále jsme si položili dílčí výzkumné otázky, které napomohou rekonstrukci cílového obrazu:

- ❖ *Jak bylo v časopise *Vlasta* prezentováno téma ženy v souvislosti s péčí o domácnost?*

- ❖ *Jak časopis *Vlasta* prezentoval oblast vaření a žen (případně muže) v kuchyni?*

⁸ KALINOVÁ, L. *Konec nadějí a nová očekávání: k dějinám české společnosti v letech 1969-1993*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012, s. 30-35.

⁹ * ČSSR – Československá socialistická republika.

- ❖ *Jak byla v časopise Vlasta prezentována péče o děti?*
- ❖ *Jak Vlasta prezentovala institucionální zařízení péče o děti?*
- ❖ *Jaká sdělení předávala Vlasta ženám v oblasti péče o fyzické a psychické zdraví?*
- ❖ *Jak ženy podle Vlasty přistupovaly ke kosmetické péči?*
- ❖ *Jak ženy podle Vlasty vnímaly módu?*
- ❖ *Jaké byly rady Vlasty k tématu žena a vztahy?*
- ❖ *Jak Vlasta prezentovala pracující ženu a jak ženy zvládaly dvojitý až trojitý pracovní zatížení?*

Cílem práce tedy bude zmapovat každodennost ženy v týdeníku *Vlasta* v období socialismu v letech 1970 – 1975. Výzkum se soustředí na rozbor a reflexi praktických a každodenních problémů žen s výchovou dětí, s jejich institucionálním vzděláváním v jeslích, mateřských a základních školách a na dennodenní péči o rodinu, zahrnující nakupování, vaření, praní, úklid či trávení volného času, včetně genderových vztahů. Tento diskurz každodennosti v mnohých případech odráží tehdejší dobu mnohem věrněji než politické události, které představují pouze povrch celého společenského dění.

Metodou práce je kvalitativní analýza, rozbor dobového diskurzu a kritický rozbor a analýza pramenů a dobové literatury, včetně hromadných sdělovacích prostředků, vůči nimž je uplatněn a důsledně dodržován kritický odstup. Na tomto základě bude proveden systematický výklad každodennosti ženy sledovaného období. Během výzkumu bude rovněž použita metoda kvalitativní obsahové analýzy.

Přehled literatury a pramenů

Sekundární literatura byla vybírána s ohledem na téma práce, tzn. každodennost žen a na její časové rozmezí: léta 1970-1975. Neuvádíme zde veškerou sekundární literaturu, pouze ty publikace, z nichž práce čerpala. Snažili jsme se o rozbor zejména těch titulů, které byly pro naši práci skutečně stěžejní. Kompletní rejstřík lze nalézt v seznamu literatury.

Začneme publikací A. Drdy a K. Strachoty *Naše normalizace*¹⁰, která si klade za cíl ukázat, jakým způsobem se žilo v Československu v letech 1969-1989. Jaký byl vlastně tehdy režim? Šlo jen o otravné zařízení, které své občany různými drobnostmi šikanovalo, nebo se jednalo o promyšlený dusivý systém, který soustavně potlačoval ty, kdož se mu v obyčejném životě odmítali přizpůsobit? Jednotnou odpověď na tuto otázku ve sborníku nenalezneme, protože jeho žánr předpokládá dílčí výzkumné otázky a různé přístupy k jejich zodpovězení. Na otázky se v tomto sborníku pokouší odpovědět okolo třiceti osobností našeho kulturního a veřejného života. Hodnotné jsou podle našeho názoru zejména příspěvky J. Formánka, L. Martínka, T. Boučkové, Z. Petráčka, O. Štindla a Daniela Kaisera.

Sociálními dějinami do roku 1989 se zabývá publikace L. Kalinové *Konec nadějí a nová očekávání: k dějinám české společnosti 1969–1993*¹¹, přičemž časově přesahuje i do prvních roků transformace. Téma tu bylo pojato jako integrální sociální dějiny s rozsáhlejším časovým záběrem, se zařazením do mezinárodního, společenského i ekonomického kontextu. První oddíl knihy se zabývá masovými protesty obyvatel, především dělnictva, odborů a mládeže proti návratu starých pořádků, souvislostmi jejich útlumu i vývojem opozičního hnutí. Těžiště práce pak tkví v kritické analýze sociálních poměrů „normalizované společnosti“ v oblasti pracovních i příjmových vztahů, způsobu života, sociálního zajištění, ale i zdravotního a vzdělávacího systému. Za rozhodující pro pád režimu na konci osmdesátých let pokládá Kalinová změny vnějších podmínek i ideového vnímání, politickou krizi uvnitř země i v celém sovětském bloku. Po pádu režimu se však potvrdilo, že sociální reformy nelze provést nějakou „šokovou terapií“. Z toho důvodu byla podle autorky tehdejší pragmatická vládní politika posunuta na pozdější dobu.

Tři stěžejní publikace od I. Možného se zabývají sociologií rodiny. První z nich *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006., představuje čtenáři sociologický pohled na rodinu. Práce má výborně propracovanou didaktickou podporu. Nejprve autor podává stručný přehled o proměnách teoretického smýšlení o rodině od jeho počátků na začátku 19. století, přes stále inspirující velké teorie poloviny dvacátého století, až po dnešní nové, často dosti šokující a převratné vidění rodiny v moderní době. V hlavní části knihy pak I. Možný představuje čtenáři systematický přehled o dnešním stavu poznání těchto jevů. Neopomíjí fungování rodiny v systému majetkové a sociální nerovnosti, mechanismy,

¹⁰ DRDA, A., K. STRACHOTA. *Naše normalizace: člověk v tísní*. Praha: Člověk v tísní, 2011.

¹¹ KALINOVÁ, L. *Konec nadějí a nová očekávání: k dějinám české společnosti v letech 1969-1993*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012.

jimiž se řídí vzájemný výběr partnerů, proměny v charakteru rodičovství a dětství ve vyspělých společnostech, ani vliv všeobecné zaměstnanosti žen na rodinné chování obou jedinců. V závěrečné části práce se věnuje probíhající diskusi o transformaci rodiny, která je v dnešní době postižena individualizací, zmiňuje se rovněž o dnešních sociologických teoriích intimity, sexuálního chování a párových vztahů. V poslední kapitole pak I. Možný podává přehled o stavu současné české rodiny a jejích razantních proměnách pod vlivem politických a ekonomických změn v celé naší společnosti.

Druhá z publikací I. Možného je sociologický esej *Proč tak snadno--: některé rodinné důvody sametové revoluce: sociologický esej*, který byl napsán v přelomových dějnotvorných měsících let 1989-1990. Autor v něm vypráví příběh o tom, jak se socialistickému státu nejprve podařilo vyvlastnit rodinu, tedy soukromou sféru života, aby se mu to nakonec vymstilo a rodina kolonizovala stát. Na tomto základě vysvětluje, že nakonec nezůstal v podstatě nikdo, kdo by měl zájem o udržení režimu. Velmi zajímavá je například pasáž, kdy I. Možný reflektuje disidentskou společnost optikou „šedé zóny“. Dochází totiž k závěru, že z „lidové“ perspektivy jsou disidenti vnímáni jako specifická forma elity, která vlastní mnohem vyšší kulturní a sociální kapitál, a zároveň zdůrazňuje jejich nezávislost na systému.¹² S touto tezí však podle nás nelze zcela souhlasit, protože platí pro disidentskou (pražskou) elitu, ale ne pro „okresní“ disidenty, kteří žili stranou západních médií, bez podpory morální, ale také materiální.

Poslední uvedených publikací I. Možného je *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1983. Autor si v této práci neklade za cíl pojednat o všech vysokoškolsky vzdělaných mužích a ženách, ani ho nezajímá nějaká konkrétní žena nebo muž. Jeho záměr je daleko abstraktnější a užší. Snaží se o postižení strukturálních tendencí, jež je možné nalézt v určitém typu rodiny v určitém čase. Mohli bychom říci, že se v určitém smyslu jedná o studii z historické sociologie. I. Možný se tu pokusil zachytit historický vývoj generace, která zakládala své rodiny kolem roku 1948 a jejíž děti dospívaly v sedmdesátých letech dvacátého století.

Jako další relevantní publikaci lze uvést knihu K. Činátla *Věčné časy: československé totalitní roky*. vyd. 1. Praha: Respekt Publishing. Je rozdělena na několik částí, hned v úvodu předkládá čtenáři několik reflexí osobností rozdílných generací i osudů. Jsou tu zveřejněny pohledy V. Havla na ranou normalizaci v dobových dopisech adresovaných A. Radokovi, nalezneme zde autobiografické eseje z pera J. Šiklové,

¹² MOŽNÝ, I. *Proč tak snadno: některé rodinné důvody sametové revoluce: sociologický esej*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 22- 28.

K. Hvížd'aly, J. Rumla a M. C. Putny. Autorem dalších částí je pak především historik K. Činátl. Pokusil se o vytvoření jakési antropologie totality. Československé totalitní roky jsou prostřednictvím koláží politických, společenských i kulturních událostí postaveny vedle sebe stejným způsobem, jakým se absurdně potkávaly v letech 1945-1989. Kniha přináší též celou řadu dobových fotografií.

Práce M. Otáhalo *Normalizace 1969-1989: příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002. shrnuje studentské aktivity po příchodu sovětských vojsk roku 1968, poté se zabývá upálením J. Palacha, nástupem normalizace, provázené řadou čistek mezi studenty, i ztrátou veškerých politických ambicí během sedmdesátých a první poloviny osmdesátých let. Dále reflektuje studentské opoziční aktivity, které vyvrcholily v listopadových událostech roku 1989. Jedná se tedy vlastně o určitý přehled role studentstva v průběhu moderních československých dějin.

Na další publikaci *Vznik a vývoj rodiny a její funkce v socialistické společnosti*, Sociologický časopis 15, č. 3-4, 1979, od J. Bauerové je třeba pohlížet s určitým kritickým odstupem, neboť vznikla v období socialismu a autorka svůj výzkum plně podřizuje dobovému marxisticko-socialistickému výzkumnému paradigmatu.

Článek popisuje vývoj rodiny s akcentem na její pozici v tehdejší společnosti socialistického režimu v období normalizace. Autorka prezentuje institut rodiny jako jednu z klíčových forem socializace (vedle školy, vrstevnických skupin, neformálních skupin, masmédií a pracovních skupin), jejímž prostřednictvím vytváří společnost na jedince určitý intenzí tlak za účelem jeho integrace a adaptace. Pojímá rodinu jako první sociální skupinu v životě dítěte, v níž si osvojuje základní způsoby sociálního chování, kulturní návyky, hodnotovou orientaci, postoje a názory, které později využije. Definuje pět základních výchovných funkcí rodiny. První z nich nazývá „výchovou ke kladným pracovním úkolům,“ další „výchovou k přestování vědeckého světového názoru, proletářskému internacionalismu, socialistickému vlastenectví a vztahu k socialistickému vlastnictví“. Cílem výchovy byl podle autorky tzv. nový socialistický člověk a rodinná výchova měla sloužit k dosažení tohoto cíle, a vlastně zároveň i k prosazení tehdejších ideových mocenských hodnot. Studie je ideologicky zatížená, přesto však velmi užitečná pro zdokumentování dobového klimatu.

Knihu Z. Konopásko *Otevřená minulost: autobiografická sociologie státního socialismu*. Praha: Karolinum, 1999 je možné hodnotit jako soubor textů o tzv. auto/biografickém výzkumu. Nacházejí se v ní konkrétní sociologické analýzy i obecnější teoretické a metodologické úvahy. Zajímavé je, že všechny texty vznikly v souvislosti

s novátorským experimentálním sociologickým projektem, během něhož osm sociologů v letech 1991-1995 hromadně sepisovalo a interpretovalo svá vlastní životopisná vyprávění. Účastníky tohoto projektu spojoval zájem o to, čemu říkali „normální život v nenormálních poměrech“ státního socialismu.

Primární zdroje zaujímají v naší práci vzhledem ke kvalitativní analýze ústřední roli. Rozebíráme především písemné prameny, nejčastěji články z časopisu *Vlasta* z uvedeného období. Kromě toho pracujeme i s prameny právní povahy – např. se zákony nebo vyhláškami platnými v uvedeném období. Jedná se např. o zákony č. 63/1956 Sb. § 188 o příživnictví, č. 88/1968 Sb. ze dne 1. července 1963 o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavicích na děti z nemocenského pojištění, dále o zákon 107/1971 Sb. ze dne 8. října 1972 o mateřském příspěvku nebo zákon č. 181/2007 Sb. o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek, a dále o změně některých zákonů ve znění pozdějších předpisů.

Vzhledem k povaze těchto pramenů je třeba si uvědomit, že média, k nimž samozřejmě patřil i tisk, byla spojena s tehdejší socialistickou dobou, což s sebou nese cenzuru a autocenzuru.

Musíme proto na tyto prameny nahlížet s určitým kritickým odstupem, uvědomovat si určitou dobovou předpojatost a v analýze ji reflektovat.

Články a jejich rozbor jsou utříděny podle jednotlivých kategorií, které se podrobněji zabývají například zevnějškem ženy, péčí o děti nebo vztahy.

1. Metodologie

1.1. Metodologie výzkumu každodennosti

Vzhledem k tomu, že hlavní důraz v práci bude kladen na dějiny každodennosti, je třeba termín každodennost vymezit. Každodennost (v němčině *Alltag*, v angličtině *everyday life* a ve francouzštině *la vie quotidienne*) charakterizuje J. Jandourek jako „souhrn podmínek, za kterých člověk jedná a orientuje se ve svém obvyklém prostředí.“¹³ Mnoho lidských úkonů v životě se pravidelně opakuje, což znamená, že si je jedinci natolik osvojí, že jsou předvídatelné a srozumitelné a umožňují stabilní interakci mezi lidmi. Lidský život je organizován v jednotlivých časových obdobích (dnech, týdnech, měsících či letech) opakujícími se vzorci chování, které jsou společensky dané. Děni

¹³ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, s. 121.

v každodenním životě je pro jeho účastníky samozřejmé a důvěrně známé, platí v něm nepsané normy, je používán běžný jazyk a zdravý rozum (*common sense*). Každodennost je světem tradic, mravů, zvyků, práce, rutiny, konzumu, hraní každodenních sociálních rolí, rodinného života, volného času či pozdravů, které jsou společné většině jedinců ve společnosti. Protipólem každodennosti jsou výjimečné a krizové situace, události celospolečenského charakteru či jiné vybočení z obvyklého řádu dění.¹⁴

Každodennost obsahuje na první pohled bezvýznamné sociální interakce mezi lidmi, které však mají v lidském životě zásadní význam a vypovídají mnohé o sociálním životě a lidech vůbec. Bezvýhradně tedy můžeme souhlasit i s A. Giddensem, který uvádí, že „... studium sociálních interakcí v každodenním životě vrhá světlo na větší společenské systémy a instituce...“ a že „... všechny společenské systémy a instituce, jež působí ve velkém měřítku, vlastně závisejí na tom, jaké vzorce sociálních interakcí se uplatňují v našem každodenním životě.“¹⁵ Z tohoto pohledu je možné přistupovat i ke každodennímu životu v minulosti, jehož podoba měla vliv na historické události a vývoj lidské společnosti jako celku.

Podle W. Schulze je možné zkoumání fenoménu každodennosti pojímat ze dvou hledisek. Jednak z pohledu individuální každodennosti – tedy každodenního života konkrétního jedince, jednak z obecného pohledu – tedy každodenních situací konkrétní sociální skupiny, společnosti. Individuální pohled klade důraz na pocity a zkušenosti a konkrétní životní příběh jednotlivce, který je zkoumán prostřednictvím mikroanalýzy. Obecný pohled se soustředí na sociální struktury, společenské instituce a každodenní život většího množství jedinců, který je díky makroanalýze do jisté míry generalizován.¹⁶ Dějiny každodennosti se podle W. Schulzeho zabývají postupnou rekonstrukcí jednání, chování a cítění lidí dané doby, dají se také nazvat dějinami zdola (*Geschichte von unten*). Jejich původním úmyslem bylo dostat do zorného pole historie bezejmenné hrdiny a jejich činy, které by jinak zůstaly bez povšimnutí.¹⁷ V našem bádání budeme preferovat především skupinovou obecnou každodennost.

Studium dějin každodennosti zahrnuje mnoho různých metodologických přístupů, inspirovaných zejména etnografií a sociologií. My jsme pro účely naší práce zvolili metodu kvalitativní obsahové analýzy.

¹⁴ Ibid, s. 121.

¹⁵ GIDDENS, A.. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, s. 87-107.

¹⁶ HIGHMORE, B. *The everyday life reader*. Vyd. 1. New York: Routledge, 2002, s. 5.

¹⁷ SCHULZE, W. *Sozialgeschichte, Alltagsgeschichte, Mikro-Historie: eine Diskussion*. Göttingen: Vandenhoeck, 1994, s. 75.

Obsahová analýza je využitelná kromě jiného právě u studia dokumentů, které historický i sociologický výzkum hojně využívá.¹⁸ Kvalitativní obsahovou analýzu textu například P. Gavora charakterizuje jako „analýzu, která se neopírá o explicitně vyčleněné kategorie jevů, které se zpracovávají numericky. Nevyjadřuje se v žádných počitatelných ukazatelích. Nekvantitativní obsahová analýza se uskutečňuje nejrůznějšími způsoby - od jednoduchých rozborů obsahu textu až po hluboké interpretace a vysvětlení.“¹⁹

Naproti tomu kvantitativní metoda obsahové analýzy, jejímž průkopníkem byl B. Berelson, umožňuje „objektivní, systematický a především kvantitativní popis zjevného obsahu textu.“²⁰ Kvantitativní obsahová analýza je také využitelná v historickém výzkumu, neboť je s ní možné analyzovat mediální obsahy či obsahy různých typů dokumentů. Sleduje však spíše frekvenci určitých slov nebo slovních spojení. Velké uplatnění nalézá i u propagandistických a reklamních sdělení. Po vymezení základního souboru textů je tedy nutné definovat významové jednotky a analytické kategorie, které jsou následně kvantifikovány a interpretovány.

Protože se však v našem případě jedná o dějiny každodennosti doby minulé, v níž chceme hlouběji porozumět určitým jevům (jde tedy o historicko-sociologický výzkum), nemůžeme použít výše popisovanou kvantitativní metodu, ani základní etnografickou metodu zúčastněného pozorování, a až na výjimky nedávné historie, ani metody rozhovorů.

Podle francouzského historika P. Veyena, pokud jde historii o vysvětlení, musí se chovat jako část sociologie, antropologie nebo ekonomie. V historickém výzkumu je proto důležité, že v něm nejde pouze o evidování a shromažďování údajů, ale především o jejich interpretaci, a jak uvádí J. Hendl, porozumění je cílem historického výzkumu.²¹

Prameny výzkumu dějin každodennosti jsou značně široké, a jak uvádí J. Kubeš, prakticky nevymezené. I dějiny každodennosti vycházejí ze studia reliktní hmotné kultury, ovšem navíc přidávají i jejich subjektivní vnímání obyvateli dané doby. „Historikové se pokoušejí zejména na základě pramenů osobní povahy interpretovat myšlení a pocity (mentalita), stejně jako opakující se rutinní chování (rituály, hry), rozličná média a symbolické systémy (řeč, vyznání, umění, kultura, věda). Podle J. Kubeše se někteří badatelé dokonce domnívají, že dějiny každodenního života plní spojovací funkci

¹⁸ Podle Dismana: např. ke zkoumání fotografií, nápisů na stěnách šaten a záchodků, anekdot, kreslených vtípů, filmů, prošlapaných kobereců v muzeích atd. Viz podrobněji DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000.

¹⁹ GAVORA, P.. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Překlad V. Jůva. Brno: Paido, 2000, s. 117.

²⁰ Ibid, s. 118.

²¹ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, s. 135.

mezi rychle se měnícími událostmi na povrchu běhu času a hluboko pod nimi pozvolně se proměňujícími dějinnými strukturami.²²

V dějinách každodennosti jsou proto důležité prameny, které dokládají způsob života všedního dne.²³ V novější době jde především o využití mediálních obsahů, tedy novinových a časopiseckých článků, televizních a rozhlasových pořadů, zpravodajství či knih a dobových publikací a studií.

Své nezastupitelné místo má v historickém bádání i tzv. kontextualizace, která dovoluje určit následnost událostí, a syntéza, jež představuje proces výběru, organizace a analýzy dokumentů, které následně výzkumníkovi umožní interpretaci vybrané historické události či historického období.²⁴

1.2. Výzkumná metoda kvalitativního rozboru

Kvalitativní výzkum na rozdíl od kvantitativního výzkumu, který pracuje s číselnými údaji a používá statistických metod, uvádí svá zjištění ve slovní, tedy nečíselné podobě. Jak uvádí P. Gavora, jedná se o „popis jevů, který je výstižný, plastický a podrobný.“²⁵

Základ námi zvolené kvalitativní obsahové analýzy spočívá v kontextualizovaném porozumění, které vychází z hlubokého vhledu do dané problematiky. V metodologii bývá kromě termínu kvalitativní obsahová analýza užíváno též analýza dokumentů, zkoumání dokumentů či analýza textů a textová analýza. Základem analýzy dokumentů, zvláště těch s historickou povahou, je jejich interpretace či slovy J. Hendla „historický výzkum je interpretativní, protože jeho záměrem je odhalit a přiblížit komplexní nuance, osobnosti, kulturu, názory, jež ovlivňovaly minulost a mají vliv na současnost.“²⁶

Na počátku kvalitativního výzkumu badatel definuje výzkumné otázky a následně vyhledává a analyzuje informace, které tyto otázky pomáhají zodpovědět. Nakonec provádí deduktivní a induktivní závěry.

Jelikož budeme v analýze rozebírat mediální výstupy ve formě článků časopisu

²² KUBEŠ, J. *Dějiny každodennosti II* [online]. [cit. 2014-07-20]. Dostupné z: <http://uhv.upce.cz/cs/>, s. 9.

²³ * Historici školy Annales často využívali např. tovární archivy, katastrální plány a z osobních dokumentů např. zpovědní knížky (jde zejména o historiky III. generace školy Annales působící v 70. letech 20. století). Zajímavým a podnětným zdrojem byla i ikonografie, a to nejen velkých děl, která se nalézají v galeriích, ale i naivní obrázky neznámých umělců. Studována byla i geografická a biologická podmíněnost člověka dané doby. Viz podrobněji HOLZBACHOVÁ, I. *Společnost - dějiny - struktura: historický materialismus a škola Annales*. 1. vyd. Praha: Academia, 1988, s. 5-6.

²⁴ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, s. 137-138.

²⁵ GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Překlad V. Jůva. Brno: Paido, 2000, s. 31.

²⁶ *Ibid*, s. 135.

Vlasta v období rané normalizace, budou nám částečně inspirací i přístupy z oblasti výzkumu médií. Konkrétně v práci uplatníme analýzu dobového diskurzu.

1.3. Výběrový soubor

V kvalitativně orientovaném výzkumu je nutno uskutečnit záměrný výběr. Pro potřeby naší obsahové analýzy jsme vybrali časové období rané normalizace, které vymezujeme léty 1970 až 1975.²⁷

V únoru roku 1970 totiž *Rudé právo* uveřejnilo výzvu všem základním organizacím a členům Komunistické strany Československé socialistické republiky (KSČ) k výměně stranických legitimací – tato výzva je považována za zástěrku pro zahájení vnitrostranických čistek po srpnu 1968.²⁸ Je proto možné ji považovat za symbolický začátek normalizace. Rok 1975 o dva roky předchází vydání *Charty 77*, která vyvolala určitou reakci režimu, jež byla nejzřetelnější právě v tisku a médiích. *Charta* byla zveřejněna v zahraničním tisku v lednu roku 1977, v Československu byl text k dispozici pouze v samizdatu. Dokument, který vyzýval stát, aby skutečně dodržoval lidská práva tak, jak se k tomu zavázal podpisem *Závěrečného aktu helsinské Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě* z roku 1975, podepsalo v první vlně pouze 242 odpůrců režimu. Hlavní organizátoři *Charty 77* V. Havel, L. Vaculík a P. Landovský byli následně zatčeni.²⁹

Vrátíme-li se však k etapě tzv. rané normalizace, lze konstatovat, že období do roku 1975 ještě nebylo zatíženo bojem se signatáři *Charty 77*. Ta totiž představovala určitý dějinný mezník, který formoval i následnou mediální rétoriku komunistického režimu. Analýza mediálních obsahů vydaných po roce 1976 a 1977 by již svým obsahem a

²⁷ * Normalizace byla podle L. Kalinové určitý model socialismu v Československu v letech 1969 a 1989. Jednalo se podle úhlu pohledu o totalitní nebo také autoritářský systém, který J. Rataj s P. Houdou charakterizují jako zásadně odlišný od „demokratického socialismu“ roku 1968 i od stalinského modelu socialismu po roce 1948 a v následujících nechvalně známých padesátých letech.

1. fáze – počátek normalizace, postupné odstavování Dubčekova vedení jakožto řídicí koncepční síly. Tato fáze byla dovršena říjnovým plénem Ústředního výboru KSČ (ÚV KSČ) v roce 1969.

2. fáze – probíhaly stranické čistky a likvidace kulturních spolků, Junáku, Klubu angažovaných nestraníků (KAN) K-231, Sokola. Čistky začaly nejprve v Bezpečnosti a v armádě, poté v odborech a v zájmových organizacích a složkách Národní fronty (NF).

3. fáze – raná normalizace; za její počátek se považuje schválení výzvy ÚV stranickým organizacím na konci ledna 1970. Tento dopis obsahoval principy „výměny stranických legitimací“. Komise pak byly jmenovány z okruhu dogmatických komunistů, i pracovníků stranických aparátů. Viz podrobněji KALINOVÁ, L. *Konec nadějí a nová očekávání: k dějinám české společnosti 1969–1993*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012.

²⁸ ČINÁTL, K, et al. *Věčné časy: československé totalitní roky*. Vyd. 1. Praha: Vyd. Respekt Publishing, 2009, s. 110.

²⁹ Ibid, s. 112.

objemem přesahovala rámec této práce.

Obsahové analýze budou podrobeny záměrně vybrané články a rubriky z výtisků časopisu *Vlasta* od ledna roku 1970 do prosince roku 1975. Kritériem výběru článků a příspěvků je jejich téma, které souvisí s dobovou každodenností ženy: např. s výchovou dětí v rodině a institucionálních zařízeních, péčí o rodinu a domácnost, vařením a úklidem, rolí muže v rodině, kosmetikou, módou, problematikou psychického a fyzického zdraví, vzájemnými vztahy mezi partnery či v rodině, tematikou volného času a zaměstnané ženy. Jedná se tedy o analýzu tištěných výstupů pojednávajících o každodenním životě tehdejších žen. Prostřednictvím informací z článků se pokusíme popsat, jak ženy tehdy žily a přistupovaly k řešení situací každodenního života, a to s ohledem na tehdejší politickou a společenskou situaci, která je z jednotlivých mediálních sdělení částečně patrná.

Výběr článků pro potřeby analýzy nebyl proto náhodný a z hlediska kvalitativního pojetí výzkumu jej lze považovat za reprezentativní, neboť vhodně vystihuje danou problematiku. Výběr jednotlivých článků a příspěvků z konkrétního ročníku časopisu byl v průběhu bádání vždy ukončen v případě, že se povaha mediálních obsahů začala opakovat, respektive, že se analyzované informace vzájemně podobaly. Důležité však je, že analyzované články a příspěvky pokrývají celé časové období let 1970 až 1975, což umožňuje zachytit rozdíly dané historickým a společenským vývojem v uvedeném období.

Podrobný seznam analyzovaných příspěvků obsahuje příloha A (str. 101).

Časopis *Vlasta* byl ve své době jediným časopisem zaměřeným primárně na ženy, a z tohoto důvodu je pro naši práci obzvláště vhodný. Protože hlavním úkolem analýzy bylo zmapovat každodennost žen tehdejší doby, zajímalo nás, jak časopis *Vlasta* zachycoval jednotlivé oblasti každodenního života těchto žen. Analýza obsahu časopisů se na rozdíl od rozhovorů nezabývá individuálními osudy aktérů, v tomto případě akterek, a jejich subjektivním vnímáním vlastní životní situace, nýbrž studuje atmosféru doby a pojetí každodenního života prostřednictvím mediální optiky. K naší reflexi se navíc přidává propagandistický podtext sdělení a prezentace každodennosti žen v médiích v období socialismu.

Obecně tištěná sdělení a dobová média vypovídají o charakteru doby a projevují se v nich osobní i skupinové vědomé nebo nevědomé postoje, hodnoty a ideje daného historického období.

Je však třeba si uvědomit, že případné závěry z rozhovorů se ženami, jež žily v tehdejší době, by byly možná odlišné od závěrů mediální prezentace jejich každodennosti v časopise *Vlasta*. Přesto je analýza každodennosti žen prostřednictvím rozboru ženského

časopisu velice přínosná, neboť vypovídá o určité idealistické prezentaci životního způsobu socialistických žen a mediálním pojetí jejich každodenních starostí a problémů. Obzvláště patrné se to stane v tom případě, kdy si všimneme téměř naprosté absence (na stránkách takového populárního média, jako je *Vlasta*), sociálně ožehavých témat, která bezpochyby existovala i za dob socialismu, včetně období rané normalizace (např. dobrovolná bezdětnost, potraty, homosexualita, prostituce, v poněkud menší míře užívání drog apod.). Média úzce nesespecializovaná, tedy neodborná, se těmto tématům zpravidla vyhýbala, ačkoli současnice vypovídají, že se s těmito jevy přesto v životě setkávaly. Optimistická a idealistická prezentace každodenního života byla tedy určitým typickým znakem, který k tehdejší době neodmyslitelně patřil.

Časopis *Vlasta*, který mířil na cílovou skupinu žen, matek a babiček, tak představoval obrovský potenciál pro formování dobového veřejného mínění a veřejného diskurzu. Ženy byly těmi, kdo v podstatě řídil domácnost a celou rodinu, a především vychovával nové generace. Jejich loajalita byla tedy pro režim klíčová. Prostřednictvím témat, která je oslovují a instinktivně zajímají, časopis nenápadně formoval ideál socialistické ženy. Ve sděleních, která se týkají každodenního života, ženám předával hodnoty, stereotypy a ideologické postuláty tehdejší socialistické společnosti. Na tento skrytý obsah, který byl v tehdejší atmosféře doby považován za nedílnou součást oficiální mediální komunikace, se rovněž zaměříme a pokusíme se částečně identifikovat základní hodnoty a vzorce chování, které se k ideálu socialistické ženy vážou.

2. Úvod do problematiky: teoretická východiska, terminologie, dějinné souvislosti

2.1. Normalizace

Nejprve si ujasníme terminologii. Normalizace je etapa v československých dějinách, kdy docházelo k „postupné likvidaci občanské společnosti³⁰ a zesílení kontroly nad obyvatelstvem.“³¹ Předcházelo jí reformní období, završené tzv. Pražským jarem v roce 1968. (Jde o období lehkého politického uvolnění, které se nejčastěji datuje od 5. 1. 1968, tj. zvolení A. Dubčeka prvním tajemníkem Ústředního výboru KSČ (ÚV KSČ) a končí 21. 8. 1968 vstupem vojsk Varšavské smlouvy na území Československé socialistické

³⁰ * Respektive spíše náznaku občanské společnosti.

³¹ KALINOVÁ, L. *Konec nadějí a nová očekávání: k dějinám české společnosti v letech 1969-1993*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012, s. 30-35.

republiky. Důvodem pro vstup vojsk bylo zastavení reformního úsilí Dubčekovi vlády)³². Následné represe v době normalizace měly civilizovanější podobu než v padesátých letech, což znamená, že místo trestů smrti byli obyvatelé „pouze“ vyslýcháni a sledováni, a jak říká J. Rupnik, cílem represí bylo jedince zlomit nebo je aspoň donutit k přiznání spolupivity na daném systému, a tím společnost tzv. atomizovat.³³

Díky monopolu režimu na prostředky masové komunikace se tištěná média stala v uvedeném období důležitým nástrojem formování veřejného mínění a myšlení. Stát média využíval k šíření ideologie a propagandy. Pojem propaganda budeme v této práci chápat v souladu s definicí L. Čábelové: „propaganda představuje záměrnou a systematickou snahu o formování představ, ovlivňování a usměrňování citů, vůle a postojů, názorů, mínění a chování lidí za účelem vytvoření takové reakce, která je v souladu s úmysly a potřebami propagandisty. Propaganda tak usiluje o formování určitého světového názoru, o vytvoření žádoucího skupinového, třídního a celospolečenského vědomí a vzorů jednání.“³⁴ Propaganda může být rozpoznatelná na první pohled, ale i dobře skrytá v banálních sděleních.

V této kapitole proto provedeme krátký rozbor pojmu normalizace, nejdříve z obecného hlediska, a poté v kontextu socialistického Československa. Dále rozebereme historické události před a v průběhu normalizace a uvedeme základní charakteristiky tohoto období. Jednu z podkapitol věnujeme dnešnímu vnímání historické etapy normalizace v Československu.

Provedeme-li předběžný rozbor termínu normalizace ze sociologického hlediska, zjistíme, že *norma* (slovo pochází z latiny a znamená měřítko), představuje jistou „podobnost, kterou je možné pozorovat v chování většího množství lidí, případně hodnocení chování člověka ze strany společnosti.“³⁵ Pod pojmem normalita pak sociologická věda chápe „stav jedince, skupiny nebo společnosti, který odpovídá zavedeným normám a uznávaným hodnotám.“³⁶ Normalita se tedy vyznačuje nepřítomností jakékoliv deviace a je protikladem *anomie*, což znamená tzv. stav bezzákonnosti nebo také „stav společnosti, kdy přestávají platit pravidla chování či zákony

³² NAVRÁTIL, J. *The Prague spring 1968: a national security archive documents reader*. New York: Central European University Press 1998, str. 328.

³³ RUPNIK, J. *Jiná Evropa*. 1. vyd. Překlad A. Borovičková. Praha: Prostor, 1992, s. 258.

³⁴ ČÁBELOVÁ, L. Propaganda. Viz podrobněji REIFOVÁ, I. *Slovník mediální komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, s. 192-194.

³⁵ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, s. 171.

³⁶ *Ibid*, s. 172.

dosud považované za samozřejmé.³⁷ Pojem *anomie* uvedl do sociologie É. Durkheim. Označoval jím jistou krizi hodnotového a normativního systému, kdy buď ve společnosti chybí soudržnost a solidarita, nebo tento stav může být důsledkem společenského otřesu či změny.³⁸

Tímto vyčerpávajícím výkladem významu slova *norma* a *normalita* a opaku normality *anomie*, chceme ilustrovat, co bylo míněno pojmem *normalizace*, jak byl použit v *Moskevském protokolu* v srpnu roku 1968.³⁹ Normalizace v kontextu socialistického Československa tedy znamená navrácení původních pořádků, norem a hodnot, které v Československu vládly před příchodem Pražského jara. Fenomén normalizace také shrnuje dokument *Poučení z krizového vývoje a společnosti po XIII. sjezdu KSC*, který schválil Ústřední výbor KSC v prosinci roku 1970.⁴⁰

Tento dokument interpretoval události Pražského jara a intervence vojsk Varšavské smlouvy jako bratrskou pomoc spřátelených vojsk Československu, které se od ledna 1968 nacházelo v krizi. Smysl *Poučení* je v dokumentu definován následovně: „Ústřední výbor KSC je přesvědčen, že se tento dokument stane poučením pro stranu a přispěje k jejímu dalšímu politicko-ideovému i organizačnímu sjednocování, k upevnění jejího marxisticko-leninského charakteru, k posílení její vedoucí úlohy a k úspěšnému socialistickému rozvoji celé naší společnosti.“⁴¹

Politici představitelé tehdejšího Československa v uvedeném dokumentu vyjádřili své odhodlání dosáhnout normalizace poměrů na základě ideologie marxismu-leninismu a zároveň obnovit vedoucí úlohu strany a autoritu státní moci dělnické třídy. Zásadní bylo vyřadit kontrarevoluční organizace z politického života a upevnit mezinárodní svazky ČSSR se Sovětským svazem a dalšími socialistickými spojenci.⁴²

Normalizace byl tedy určitý model socialismu v Československu v letech 1969 až 1989. Jednalo se, podle úhlu pohledu, o totalitní nebo také autoritářský systém, který J. Rataj s P. Houdou charakterizují jako zásadně odlišný jak od „demokratického socialismu“ roku 1968, tak od stalinského modelu socialismu po roce 1948 a

³⁷ BURIÁNEK, J. *Sociologie: Pro střední školy a vyšší odborné školy*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1996, s. 120.

³⁸ *Ibid.*, s. 120.

³⁹ VONDROVÁ, J., J. NAVRÁTI. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970*. Vyd. 1. Praha, Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997, s. 197.

⁴⁰ *Ibid.*, s. 237.

⁴¹ *Poučení z krizového vývoje a společnosti po XIII. sjezdu KSC*, s. 3. Moderní dějiny, 2013. [cit. 21-08-2014]. Přístup z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/poucení-z-krizoveho-vyvoje-a-rezoluce-k-aktualnim-otazkam-jednoty-strany/>.

⁴² *Ibid.*

v následujících nechvalně známých padesátých letech.⁴³ Komunistická strana se v této době odklonila od tzv. *národního komunismu*, který byl prosazován v době Pražského jara a zahrnoval specifickou cestu každé jednotlivé země ke komunismu (tzn. s přihlédnutím k předchozímu historickému vývoji a místním podmínkám).⁴⁴ Naopak se přiklonila k socialistickému internacionalismu, který v realitě znamenal silnější vazbu Československa vůči Sovětskému svazu. Tento sovětský typ socialismu byl, na rozdíl např. od jugoslávského modelu socialismu, považován za jediný pravý. Kritika ostatních modelů socialismu vedla k tezi tzv. *reálného socialismu*, tedy socialismu sovětského typu, který vychází z koncepce marxismu – leninismu. Termín reálný socialismus se vedle termínu normalizace užívá pro sedmdesátá a osmdesátá léta dvacátého století.

Jistě je možné souhlasit s tím, že doba normalizace byla svou atmosférou jiná než léta padesátá a šedesátá, ale domníváme se, že tato jednotlivá období od sebe nelze jednoduše oddělit. Mnoho historiků, sociologů či politologů upozorňuje, že i když existují jisté vývojové fáze komunistického totalitního režimu, celé období normalizace vykazuje jistou kontinuitu, jejíž dělení snižuje závažnost a naléhavost této historické etapy naší země. Důvod k rozdělení totalitního systému je podle K. Strachoty a A. Drdy nasnadě.⁴⁵ Sedmdesátá a osmdesátá léta prožilo mnoho současníků a tato doba v mnoha směrech stále ovlivňuje současnost. Mnozí lidé si tak nechtějí připustit, že totalitní režim spoluvytvářeli a že ho mají díky prožitým létům stále nablízku. Z pohledu A. Drdy a K. Strachoty byla normalizace v Československu „návrtem KSČ k diktatuře sovětského typu počínajícím okupací v srpnu 1968 a končícím listopadovým převratem v roce 1989.“⁴⁶ Tito autoři vnímají dobu normalizace jako totalitní režim.

Existují však i odlišné názory, zastoupené např. již zmíněnými J. Ratajem a P. Houdou nebo také V. Dvořákovou a J. Kuncem, kteří systém z dob normalizace nepovažují za totalitní, nýbrž autoritářský, neboť podle nich ztrácí některé rysy typické pro stalinské období.⁴⁷ Jedná se např. o absenci totální kontroly nad mimopolitickým životem občanů, stát nezasahuje do veškerého sociálního dění a chybí absolutní ovládnutí ekonomiky. Navíc se vytrácí původní síla ideologie, a jak konstatuje M. Otáhal, vládnoucí elity se soustřeďují především na tzv. technologii moci.⁴⁸ Komunistická strana, jíž chybí

⁴³ RATAJ, J., P. HOUDA. *Československo v proměnách komunistického režimu*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2010, s. 351.

⁴⁴ Ibid, s. 355.

⁴⁵ DRDA, A., K. STRACHOTA. *Naše normalizace: člověk v tísní*. Praha: Člověk v tísní, 2011, s. 8.

⁴⁶ Ibid, s. 9.

⁴⁷ DVOŘÁKOVÁ, V., a J. KUNC. *O přechodech k demokracii*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 1994.

⁴⁸ OTÁHAL, M.. *Normalizace, 1969-1989: příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV

její původní revoluční legitimita, se při výkonu moci opírá zejména o sílu sovětské armády, která je v zemi přítomná a okupuje ji.

2.2. Dějinné souvislosti normalizace

Ať již o režimu v normalizačním období hovoříme jako o totalitním nebo autoritářském, historické události a skutečnosti, které normalizaci předcházely, na tom nic nemění. Abychom tedy lépe pochopili důvody, které k tzv. normalizaci v Československu vedly, je třeba uvedené normalizační období zasadit do širšího historického kontextu.

Československo bylo od roku 1948 nedílnou součástí sovětského vlivu. Představitelé KSČ v tomto roce převzali moc a akční výbory Národní fronty provedly komplexní očistu společnosti. Národní fronta byla v podstatě politickou koalici, která fungovala již od roku 1945 a v níž vůdčí úlohu hrála komunistická strana. KSČ tuto formu koalice, jež obsahovala pouze dvě nekomunistické strany, využila ke snazšímu převzetí moci v roce 1948. Nekomunistické strany Československá strana socialistická a Československá strana lidová byly zachovány pouze pro zdání demokratické plurality v zemi. Jejich členská základna byla redukována na pouhý zlomek původních členů.⁴⁹

Padesátá léta přinesla vykonstruované politické procesy, na jejichž pečlivé inscenaci se podíleli sovětští poradci. Mnoho odsouzených bylo popraveno, včetně M. Horákové a dalších představitelů národních socialistů, sociálních demokratů a lidovců, a později i některých čelních komunistů.⁵⁰ V roce 1952 byl zahájen proces uzavírání státní hranice. Jednalo se o budování sofistikovaného technického zařízení na tzv. ochranu státní hranice. Po smrti J. V. Stalina, a následně i K. Gottwalda byli mnozí političtí vězni novým prezidentem A. Zápotockým amnestováni (amnestie proběhla v roce 1953 u příležitosti zvolení A. Zápotockého prezidentem). Na druhou stranu v roce 1953 vznikl Úřad tiskového dohledu⁵¹, který měl na starosti tzv. výkonnou cenzuru.⁵² V tomto roce došlo i

ČR, 2002, s. 43.

⁴⁹ DRDA, A. a K. STRACHOTA. *Naše normalizace: člověk v tísní*. Praha: Člověk v tísní, 2011, s. 8.

⁵⁰ *Mezi nejznámější patří. J. Buchal (příslušník Státní národní bezpečnosti), O. Pecl (právník, bývalý vlastník dolů), Z. Kalandra (novinář).

⁵¹ * Tento úřad byl státní organizací a byl do roku 1953 podřízen přímo vládě Československé republiky. Poté byl podřízen ministerstvu vnitra.

⁵² * Výkonná cenzura – patří do ní například prověrky knihoven a vyřazování závadných knih (knihy T. G. Masaryka, E. Beneše atd.), dále zákaz vydávání knih – např. *Karafiátových Broučků* nebo *Robinsona Crusoe* kvůli jejich náboženskému poselství. Dále byly z muzeí odstraňovány exponáty např. sochy, obrazy s buržoazní „buržoazní“ tematikou. Cenzoři kontrolovali i zásilky ze zahraničí, a tak se k adresátům nedostávaly např. gramofonové desky s „nevhodnou“ hudbou. Stejně tak bylo zacházeno se „závadnou“

k měnové reformě, která znehodnotila většinu finančních úspor obyvatel. Byl tak snížen objem peněz v ekonomice, které lidé při všeobecném nedostatku spotřebního zboží stejně neměli za co utratit.

V roce 1956 N. S. Chruščov na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS) otevřeně kritizuje tzv. kult osobnosti Stalina. Volební účast v roce 1954, 1960 a 1964 byla 99%, přestože byla ze zákona dobrovolná. Volby se tak staly veřejnou manifestací souhlasu s politikou komunistické strany a zcela ztratily demokratický charakter.⁵³

V roce 1964 se však KSC vzdala přímého řízení společnosti a posílila pravomoci Národního shromáždění a vlády. Toto rozvolnění vedlo k nárůstu projevů stranické neposlušnosti a uvolnění prostoru pro veřejnou diskusi. Na IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů v roce 1967 došlo na kritiku komunistické moci, cenzury a k výzvě k otevřenému dialogu, což mělo za následek vyloučení aktivních řečníků (P. Kohouta, L. Vaculíka a L. Kundery) z KSC.⁵⁴

V roce 1968 se dostal na pozici prvního tajemníka strany zastánce reformem A. Dubček, který s ostatními reformními komunisty prosazoval tzv. *socialismus s lidskou tváří*. Byli rehabilitováni odsouzení z politických procesů z padesátých let a propuštění poslední političtí vězni. Zrušena byla i cenzura, což fakticky znamenalo zavedení svobody projevu, a otevřely se hranice. V zemi se spontánně šířila atmosféra občanské angažovanosti. Měla být provedena ekonomická reforma, na které pracoval O. Šik a která si kladla za cíl na principu tzv. *třetí cesty* propojit to nejlepší ze státem řízené a tržní ekonomiky. L. Vaculík vydal manifest *Dva tisíce slov*, který podepsaly tisíce občanů.⁵⁵

Reformní proces vyvrcholil na jaře roku 1968 a KSC, která původně nechtěla demokracii, nýbrž „demokratizaci“, postupně ztrácela kontrolu nad veřejným děním a byla na to ze strany Sovětského svazu a spřátelených zemí několikrát upozorňována. Občané si na rozdíl od špiček komunistické strany tzv. *demokratizaci* vykládali po svém, což vedlo k dalšímu otevírání občanského prostoru, a v budoucnu potenciálně mohlo vést k celkové demokracii – tedy svobodným volbám, soukromému podnikání apod. Podle A. Drdy „reformní KSC neměla jasno v tom, kam až lze „reformismus“ nechat zajít“, moskevské

korespondencí ze zahraničí.

⁵³1964: *Proti 0,05 procenta voličů, Kundera o socialismu*. 2010 [cit. 20-06-2014]. Přístup z: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/volby-2010/volebni-retro/1964-proti-0-05-procenta-volicu-kundera-o-socialismu_168014.html.

⁵⁴ ČINÁTL, K. et al. *Věčné časy: československé totalitní roky*. Vyd. 1. Praha: Vyd. Respekt Publishing, 2009, s. 98.

⁵⁵ Ibid, s. 53-99.

politbyro, které se své kolonie nehodlalo vzdát, však situaci analyzovalo přesně a rozhodlo se zajistit obnovení pořádku. Okupace „armádami Varšavské smlouvy“ byla ve skutečnosti okupací sovětskou; rozhodnutí padlo v Moskvě, která Varšavskou smlouvu vytvořila a ovládala. Smyslem okupace bylo vrátit „gubernii“, která se začínala vymykat kontrole, „zpátky na řetěz“ – ze sovětského pohledu k normalitě. Odtud tedy normalizace.“⁵⁶

Na tzv. bratrské schůzce komunistických stran ve Varšavě byl tedy reformní proces v Československu L. I. Brežněvem označen jako kontrarevoluce a byly zahájeny přípravy na intervenci tzv. spřátelených vojsk. V srpnu předal V. Biľak v Bratislavě sovětským představitelům *Zvací dopis*⁵⁷, kde s ostatními konzervativními představiteli KSČ žádal o pomoc všemi prostředky. 21. srpna 1968 pak do Československa vstoupily invazní jednotky. Předsednictvo ÚV KSČ⁵⁸ ve svém prohlášení invazi odsoudilo, a poté byli vedoucí představitelé invazními jednotkami zajati a odvezeni do Moskvy, kde pod nátlakem podepsali tzv. *Moskevský protokol*, který sovětskou invazi legalizoval. Následně byla zahájena tzv. politika konsolidace, při níž vedení KSČ vyzývalo občany, aby zbytečně neprovokovali okupační vojsko. Mnozí reformní komunisté ze svých postů odcházeli či byli a tisíce lidí využily stále otevřených hranic a emigrovaly. Kvůli politickým změnám po roce 1968z Československa odešlo více než 130 tisíc lidí.⁵⁹

Postupně byla znovu zavedena cenzura a podle dobových svědků sílila mezi lidmi atmosféra rezignace, letargie a malomyslnosti. V lednu roku 1969 se na protest upálil J. Palach a krátce na to ho následoval J. Zajíc.

V dubnu vystřídal A. Dubčeka na pozici prvního tajemníka strany původně reformní komunista G. Husák, od něhož se očekávalo, že se pokusí realizovat *Akční program* svých předchůdců. G. Husák však zahájil tvrdou normalizaci. Při prvním výročí okupace v srpnu 1969 došlo k demonstracím, které byly tvrdě potlačeny Veřejnou bezpečností, Lidovými milicemi a pomocí tanků i armádou, která navíc musela chránit kasárna Rudé armády.⁶⁰ Den na to byl přijat tzv. *pendrekový zákon*, který tvrdě zásahy legalizoval.⁶¹ Podepsal ho i A. Dubček. KSČ se definitivně zřekla reformních myšlenek *Akčního programu*, což bylo zaznamenáno ve *Zprávě předsednictva ÚV KSČ o současné situaci a dalších úkolech*

⁵⁶ DRDA, A., K. STRACHOTA. *Naše normalizace: člověk v tísní*. Praha: Člověk v tísní, 2011, s. 9.

⁵⁷ * nedatovaný dokument ze srpna 1968, který zaslali L. Brežněvovi vysocí státní zastupitelé tehdejšího Československa – např. V. Biľak, A. Kapek, A. Indra. Dokument se stal pro sovětské vedení záminkou pro vpád na československé území - 21. srpna 1968.

⁵⁸ *ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa.

⁵⁹ ČINÁTL, K., et al. *Věčné časy: československé totalitní roky*. Vyd. 1. Praha: Vyd. Respekt Publishing, 2009, s. 104.

⁶⁰ Ibid, s. 100-102.

⁶¹ Ibid.

strany.⁶² V reakci na společenské a politické události vystoupilo z KSČ více než 150 tisíc členů.⁶³

S rokem 1970 přicházejí rozsáhlé stranické čistky a výměna legitimací KSČ.⁶⁴ Členové museli podstoupit pohovory před komisemi a zpovídat se ze své činnosti v roce 1968. Jak uvádí K. Činátl: „Kolem 167 tisíc komunistů, představitelů tzv. zdravého jádra strany, prověřovalo členskou základnu, jež tvořila 10% obyvatelstva republiky. Z milionu a půl členů KSČ bylo 67 tisíc ze strany vyloučeno a téměř 260 tisícům komunistů bylo členství tzv. zrušeno.“⁶⁵ Pokud se prověřovaní v roce 1968 byť jen minimálně angažovali, měli šanci prověrkami projít, ale jen pod podmínkou, že své původní názory označili za pomýlené a odvolali je. Čistky probíhaly nejen v KSČ, ale i ve státních úřadech, institucích a společenských organizacích. L. Kalinová dokonce tyto čistky považuje co do rozsahu a dosahu za zcela ojedinělé i ve srovnání s ostatními socialistickými zeměmi.⁶⁶

K zajištění absolutní moci komunistů ve straně a důležitých institucích sloužila kádrová politika. Její součástí byla tzv. *nomenklatura*, což byla skupina lidí, kteří ovládali klíčové pozice v politice, průmyslu, obchodě, vědě apod. a jejichž jmenování podléhalo schválení komunistické strany. Prostřednictvím nomenklatury si tak KSČ zabezpečovala rozhodující vliv na obsazování nejdůležitějších funkcí ve státě, a tím „znemožňovala, aby se v nich uplatnili či do nich pronikli lidé, kteří se bez výhrad neztotožnili s politikou vedení. Příslušníci nomenklatury vytvořili jakousi vrstvu privilegovaných a stali se sociální oporou normalizačního režimu.“⁶⁷

Následující roky 1970 až 1976 se na rozdíl od revolučních roků 1968 a 1969, kdy ještě doznívaly politické události, staly obdobím politického klidu. Veřejný život probíhal zcela v souladu s představami komunistické strany a skládal se z oslav výročí, spartakiád, sjezdů, státních návštěv, vojenských cvičení či poklidných manifestací, které projevovaly důvěru politickému vedení státu.

⁶² HUSÁK, G. *Zpráva předsednictva ÚV KSČ o současné situaci a dalších úkolech strany*. Referát přednesený soudruhům dr. G. Husákem na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 25. 9. 1969. Rudé právo, 1969.

⁶³ ČINÁTL, K. et al. *Věčné časy: československé totalitní roky*. Vyd. 1. Praha: Vyd. Respekt Publishing, 2009, s. 100-102

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ KALINOVÁ, L. *Konec nadějím a nová očekávání: k dějinám české společnosti v letech 1969-1993*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012, s. 62.

OTÁHAL, M. *Normalizace, 1969-1989: příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002, s. 49.

2.3. Normalizace v současné historické reflexi

Od doby, kdy padl komunistický režim, uplynulo 25 let. Přestože se jedná o věk jedné generace, z historického hlediska jde o velice krátkou dobu. K tomu, abychom mohli dějinné období objektivně analyzovat, potřebujeme jistý časový odstup, nezátížený vlastní pamětí a zážitky. Normalizace je téma soudobých dějin, které značně ovlivňuje, a dokonce formuje kolektivní paměť. Ve srovnání s dávnými dějinami je zde však malý časový odstup, což může vést k jeho neobjektivnímu hodnocení.

Doba normalizace bývá některými historiky, sociology či politology označována jako socialistická diktatura či tzv. *posttotalitarismus* (např. K. Kaplan, P. Paleček a jiní). Toto označení vychází z přesvědčení, že přestože normalizační režim či období reálného socialismu pro své občany představovalo omezení svobody a značné životní nepříjemnosti, nedá se z hlediska nebezpečnosti srovnávat s poučným režimem, proslulým zinscenovanými politickými procesy, rozsudky smrti a v každodenním životě i velkou bídou a nedostatkem.⁶⁸

Nesmíme však zapomínat, že normalizace má kořeny v poučném režimu. Velice pěkně to vystihl J. Cuhra, jehož cituje v knize *Naše normalizace* A. Drda: „Všechna klíčová pravidla a zákony se nerodily v normalizaci, Husák nebuduje jiný systém. Pouze opráší a znovu uvádí do chodu systém, který byl vytvořen v padesátých a částečně šedesátých letech. A to obsahuje celou tu širokou škálu, od kádrových pořádků, nomenklatury až po trestní zákoník a řadu dalších věcí. Čili u normalizace je klíčovým problémem to, že když se vytrhne z kontextu, vypadá jako z Marsu. Jakmile se ale zařadí do děje od února 1948, vypadá srozumitelněji.“⁶⁹ Normalizaci je tedy třeba vidět v kontinuitě doby, která má počátky právě v poválečném období.

Jedním z důvodů, proč bývá normalizace tak nepřirozeně „odtržena“ od předchozího dvacetiletí, je, že badatelé, kteří se obdobím komunistického režimu a normalizace zabývají, tuto dobu často sami zažili, případně se na ní více či méně aktivně podíleli.⁷⁰ Zkušenost, jíž jsou při své práci ovlivněni, značně formuje i jejich pohled na normalizační období. Normalizační doba tak může být zlehčována. Praktiky tehdejšího režimu v období sedmdesátých a osmdesátých let nemusejí být ve srovnání s léty padesátými vnímány jako dostatečně závažné. Jak výstižně uvádí A. Drda, „poslední dvě dekády komunismu se

⁶⁸ KAPLAN, K., P. PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 1. vyd. Brno: Barrister, 2001, s. 197.

⁶⁹ DRDA, A., K. STRACHOTA. *Naše normalizace: člověk v tísní*. Praha: Člověk v tísní, 2011, s. 8.

⁷⁰ Ibid.

dotýkají každého druhého člověka, v mnoha směrech ovlivňují současnost, koneckonců i stále silná Komunistická strana Čech a Moravy se jejich „přínosu“ (tzv. socialistických výtobytků) ve své ideologii drží jako klíště.⁷¹

Je jistě těžké odsuzovat dobu, v níž mnozí z nás žili a svým tichým souhlasem udržovali při životě. Odsuzují-li totiž lidé tuto historickou etapu našich dějin, odsuzují s ní částečně i svou pasivitu a neschopnost aktivně se režimu postavit. Také proto v naší společnosti dosud téměř neexistuje vůle s komunistickou minulostí se vyrovnat, což se promítá v současném dění politickým lobováním v Ústavu pro studium totalitních režimů (ÚSTR) atd.

Komunismus a jeho režim v době normalizace totiž na rozdíl třeba od nacismu nepůsobil tak agresivně a prostupoval celou společností postupně (což bude v této práci demonstrováno na příkladech ženského čtení typu *Vlasta*, které se vyhýbalo určitým nevhodným tématům, jako je např. diskriminace určitých sociálních kategorií žen apod.). Podle dobových autorit vedly normalizační praktiky k morálnímu rozkladu společnosti, s nímž se potýkáme dodnes.⁷² Stačí se podívat na dnešní politiky, z nichž většina dobu normalizace zažila a morálku tehdejší doby úspěšně aplikuje i v dnešních podmínkách tržního kapitalismu (jde zejména o ovlivnění historického bádání atd.).

Naším úkolem však není moralizovat, nýbrž posoudit, jak je normalizační období vnímáno v kontextu soudobých dějin. Po roce 1989 byla velká pozornost věnována změnám, kterými KSC prošla po Pražském jaru v roce 1968, čistkám a současně její politikou vůči obyvatelstvu, tedy tzv. *společenskou smlouvou*.⁷³ Historikové z Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR se též věnovali reformnímu křídlu komunistické strany, které vzniklo koncem 80. let, a opozici a disentu po roce 1968 a především v polovině 70. let, kdy vznikla *Charta 77*. Zpracováno bylo i období krátce před rokem 1989, které bylo spojeno s programy a činnostmi různých nezávislých skupin.⁷⁴

V posledních několika letech se někteří autoři zabývali sociálními poměry normalizační společnosti. Tedy životním způsobem, příjmy, spotřebou, populačním vývojem, vzděláváním, sociální strukturou a stratifikací.⁷⁵ Pozornost byla věnována i

⁷¹ Ibid.

⁷² HAVEL, V. *Dopisy Alfrédu Radokovi*, s. 23. Viz podrobněji ČINÁTL, K. et al. *Věčné časy: československé totalitní roky*. Vyd. 1. Praha: Vyd. Respekt Publishing, 2009, s. 32.

⁷³ DRDA, A., K. STRACHOTA. *Naše normalizace: člověk v tísní*. Praha: Člověk v tísní, 2011, s. 13.

⁷⁴ * např. publikace *Český a slovenský komunismus (1921-2011)*; Kalous, J., J. Kocian, - Praha : Ústav pro studium totalitních režimů; Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012.

⁷⁵ KALINOVÁ, L. *Konec nadějí a nová očekávání: k dějinám české společnosti v letech 1969-1993*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012, s. 79.

ženám a mateřství v reálném socialismu a vztahům opozice a většinové společnosti.⁷⁶

Přesto stále ještě není zcela dostatečně, a tedy i komplexně zpracována mentalita, postoje, chování a názory obyvatelstva, tzv. „mlčící většiny“ v normalizační době. Tomuto tématu se v poslední době pokouší věnovat především představitelé oboru orální historie, kteří podrobně popisují individuální životní osudy řadových jednotlivců i proslulých osobností. Normalizací se zabývá i metoda interpretace životopisných vyprávění, která podle Z. Konopáska představuje revoltu vůči standardní dotazovací sociologii.⁷⁷ Ta v jeho pojetí otázky neklade, ale ex post je ve vyprávění nachází.⁷⁸

Vědeckému zkoumání a objasňování totalitních režimů v Československu se od roku 2007 věnuje Ústav pro studium totalitních režimů.⁷⁹ Vznikl na základě zákona č.181/2007 Sb., o *Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů*.⁸⁰ Podle tohoto zákona ÚSTR „zkoumá a nestranně hodnotí dobu nesvobody a období komunistické totalitní moci, zkoumá antidemokratickou a zločinnou činnost orgánů státu, zejména jeho bezpečnostních složek, a zločinnou činnost Komunistické strany Československa, jakož i dalších organizací založených na její ideologii. Dále analyzuje příčiny a způsob likvidace demokratického režimu v období komunistické totalitní moci, dokumentuje účast domácích a zahraničních osob na podpoře komunistického režimu a odporu proti němu. Získává a zpřístupňuje veřejnosti dokumenty vypovídající o době nesvobody a období komunistické totalitní moci, zejména o činnosti bezpečnostních složek a formách pronásledování i odporu a... dokumentuje nacistické a komunistické zločiny.“⁸¹

Důvodem různých interpretací normalizace a obecně současných dějin je často chybějící časový odstup od zkoumané doby, kdy mnozí badatelé tuto dobu na vlastní kůži zažili, byli její součástí a často ji i svým jednáním aktivně vytvářeli. Při studiu minulosti jsou někdy upřednostňována fakta z dokumentů Státní bezpečnosti, která nemusejí být vždy interpretována korektně a různorodou formou interpretace mohou být i zneužita. Tato okolnost dokládá, jak může minulost stále ovlivňovat současnost a život dnešní společnosti

⁷⁶ TŮMA, O., T.VILÍMEK. *Opozice a společnost po roce 1948*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2009.

⁷⁷ KONOPÁSEK, Z. *Otevřená minulost: autobiografická sociologie státního socialismu*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 1999, s. 7.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Viz podrobněji - produkce ÚSTRU. Ústav pro studium totalitních režimů. [cit. 27-08-2014]. Přístup z <http://www.ustrcr.cz/cs/sborniky>.

⁸⁰ Zákon č.181/2007 ze dne 12. července 2007 o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Viz podrobněji - Sbírká zákonů České Republiky. 2007., částka 59., s. 2362.

⁸¹ Ibid.

a politiky.

K tomu je třeba dodat, že v současném bádání se víceméně ignorují tzv. měkkí nástroje totalitní doby, díky nimž většina populace s režimem kolaborovala. Jedná se např. o způsob fungování Socialistického svazu mládeže (SSM), Revolučního odborového hnutí (ROH), Sdružení rodičů a přátel školy (SRPŠ), armády, či otázky často 99 procentní účasti ve volbách, které byly oficiálně dobrovolné.⁸²

Zde je stále aktuální i diskuse o míře totalitarismu normalizačního systému. Tedy zda období normalizace bylo, či nebylo tzv. totalitní. Zajímavý je v této souvislosti výrok politologa a historika J. Bureše: “Udržovat interpretaci celého období až do roku 1989 jako režimu totalitního odporuje poznatkům politologie, resp. teorie nedemokratických režimů, která už dávno ukázala, že povaha režimu v 70. a 80. letech byla velmi odlišná od let 50. a že normalizační režim nevykazoval všechny znaky totalitního režimu (masivní přítomnost fyzického teroru, popravy opozice)... To by si ovšem zastánci teze o absolutizaci pojmu ‘totáč’ museli občas přečíst něco z politologické produkce...!”⁸³

Dle našeho názoru není debata o tom, zda doba normalizace byla, či nebyla totalitní, tak důležitá. Důležitější je pečlivé studium této doby a jejích charakteristik, které nám může otevřít oči a zabránit, aby k podobným politickým experimentům v budoucnosti v naší společnosti docházelo. Na druhou stranu s výrokem J. Bureše nemůžeme souhlasit. Totalitní režim nelze definovat pouze prostřednictvím jeho prostředků a zcela ignorovat jeho cíle. Přestože některé vnější znaky totalitarismu nemusejí být zcela naplněny, jsou někdy důležitější cíle a ambice režimu. Tedy to, že si klade za cíl totálně ovládnout člověka a celou společnost, o což komunistický režim v době normalizace jednoznačně podle našeho názoru usiloval. Jediný rozdíl oproti padesátým létům byl, že k tomu režim používal méně brutální a drastické metody.⁸⁴ J. Ruml je současníkem popisované doby. Poněkud expresivně, ale podle nás pravdivě popisuje normalizaci takto: „Myslím si, že i období normalizace po okupaci Československa bylo totalitou. Sice již ne tak brutální, ale o to cyničtější. Šlo o okupační režim stojící na zradě a beznaději. Kdokoli chtěl něco více než hole přežívat, musel se vykoupit, popřít sebe sama, odevzdat se vládcům. Chceš jet do ciziny? Podepíšeš nám, že podáš hlášení o každém našem občanovi, kterého potkáš. Chceš,

⁸² *Socialistický svaz mládeže (SSM) - organizace v ČSSR působící mezi lety 1970-1989 pro členy ve věku 15–35 let, Revoluční odborové hnutí (ROH) - odborová organizace (jediná svého druhu) v ČSSR, Sdružení rodičů a přátel školy (SRPŠ) — občanské sdružení v ČSSR, vytvářené na většině základních a středních škol pro podporu spolupráce rodičů se školou.

⁸³ ČERNÝ, M. *Ein Kessel Bunttes v ÚSTR*. Kolínský Press, 2013. [cit. 27-08-2014]. Přístup z: <http://kolin.pres.cz/?page=clanek&rok=2013&idc=894>.

⁸⁴ * Prohlídky bytů, sledování, výsledky (bez fyzických inzultací), znemožňování práce v určitých oborech atp.

aby tvoje děti studovaly? Vstoupíš do strany. Toužíš po vědecké práci? Budeš udávat své kolegy. Lidé už ničemu nevěřili a ani se to koneckonců nepokoušeli předstírat, protože režim jejich víru už nepotřeboval, nicméně touto odevzdanou lhostejností vytvářeli komunistickému režimu i za cenu svého ponížení tolik nezbytnou fasádu. Opět mávali, podepisovali antichartu (tím i vězení pro její signatáře), volili jednotnou kandidátku a nezlobili. Uzavřeli s režimem nepsanou dohodu: my budeme loajální, třebaže si myslíme něco jiného, vy nás necháte žít naše privátní životy. Totalitní režim už nechtěl člověka celého, ale pouze jeho vnější část. Fatálním výsledkem tohoto rozštěpení byla ztráta osobní integrity...⁸⁵

V posledních několika letech se např. v umělecké tvorbě nebo v současném televizním vysílání také objevuje fenomén idealizace naší minulosti a fungování režimu. Existuje napříč celým bývalým východním blokem a např. v Německu je pro ni používán speciální termín *ostalgie*. Období komunistického režimu je viděno růžovými brýlemi a lidé vzpomínají především na výhody a jistoty, které jim systém poskytoval, a ignorují příkoří, represe či morální rozklad společnosti. A. Drda to vystihuje zcela příznačně: „Snaha „udělat“ z normalizace jakousi mírnější formu diktatury souvisí, zdá se, ze všeho nejvíce se současností. Současný český člověk, nespokojený s aktuální podobou politiky, frustrovaný z krize, nezakotvený ve víře ani v tradici a zmatený z toho, že „takhle si to nepředstavoval“, se ohlíží za „starými dobrými časy“, skrz idealizaci minulosti se vymezuje vůči dnešku. Je to současně pohodlné, naivní, riskantní i politicky zneužitelné.“⁸⁶

Zneužitelné je to především u mladé generace, která se o době komunistického režimu velice málo dozvídá ve škole, protože se o totalitě v době komunistického režimu málo učí a málo se žáky diskutuje. V dějepisných osnovách je době po roce 1968 věnováno minimálně prostoru a žáci a studenti o ní v důsledku toho mnoho nevědí. Podle A. Drdy a K. Strachoty přitom tato doba skýtá jedinečný materiál pro názornou ilustraci toho, jak totalitní (pro někoho autoritářské) režimy v praxi fungují, jak využívají ideologie, propagandy a jak manipulují celým národem i samotným jednotlivcem.⁸⁷ A především jaké to může mít důsledky pro naši současnost a budoucnost.

Na tomto místě se pokusíme uvést hlavní charakteristiky normalizace v tehdejší Československu. Jelikož předpokládáme, že období normalizace bylo totalitním systémem,

⁸⁵ RUMIL, J. *Co mi uvízlo v paměti*, s. 39-40. Viz podrobněji INÁTL, K. et al. *Věčné časy: československé totalitní roky*. Vyd. 1. Praha: Vyd. Respekt Publishing, 2009.

⁸⁶ DRDA, A., K. STRACHOTA. *Naše normalizace: člověk v tísní*. Praha: Člověk v tísní, 2011, s. 13.

⁸⁷ *Ibid.*

uvedeme nejdříve ve zkratce základní totalitní znaky, které totalitarismus charakterizují. Koncept totalitarismu, který vychází z děl H. Arendtové, Z. Brzezinského či R. Arona, obsahuje zhruba tyto znaky:⁸⁸

- Vláda jedné strany, kdy monopol na politickou činnost má jedna strana. V případě komunistického režimu sice oficiálně vládla koalice Národní fronta, podíly ostatních stran na vládě byly symbolické a formální, v podstatě však vládla pouze KSČ, což vyplývalo i z Ústavy (vůdčí úloha KSČ).
- Přítomnost oficiální ideologie, kterou strana prosazuje a která se stává všeobecnou pravdou. V době normalizace byla znovu uplatňována komunistická ideologie, tj. marxismus-leninismus a řídila se závaznými předpisy.⁸⁹ Pozitivní přijetí ideologie bylo vnímáno jako loajalita k režimu a bylo náležitě oceňováno (např. funkcemi ve straně nebo v pracovní sféře, atd.). Stát ideologickou uvědomělost občanů pravidelně testoval a snažil se, aby pronikla i do soukromé sféry. K tomu využíval především školu, zájmová sdružení i zaměstnání a rodinu.
- K šíření ideologie stát využívá monopol na prostředky masové komunikace, které umožňují občany pravidelně přesvědčovat o státní pravdě. Všechna masmédiá (tisk, televize, rozhlas) jsou ovládána a řízena státem a těmi, kdo stát zastupují.
- Centrálně řízené hospodářství a ekonomika. Většina ekonomických a profesních aktivit je podřízena a patří státu. Každý měl své kádrové posudky a jeho kariéra závisela na míře lojality k režimu. Některé vedoucí pozice (typicky např. ředitelé výrobních podniků nebo jakékoliv vysoké funkce v podnicích zahraničního obchodu) dokonce vyžadovaly slib věrnosti socialistickému zřízení.
- Jakékoliv selhání občana státu je zároveň selháním v oblasti ideologie. To znamená, že většina činů jednotlivce je politizována. Problematičtí občané v době normalizace byli označováni jako ti, kdo nežijí řádným životem člena socialistické společnosti.

K dalším znakům totalitních režimů můžeme zařadit tyto jevy: rozmanitost názorů je potlačována a odlišnost považována za odchylku, kolektivizace a existence masových organizací, ve kterých jedinec musí být členem, povinná a státem vynucená účast na

⁸⁸ Viz podrobněji - DOSTAL, R.. *Původ totalitarismu Hannah Arendtové*. Politologický časopis, 1997, č. 4. [cit. 27-08-2014]. Přístup z: <http://www.politologickycasopis.cz/cz/>; Drda, A., K. Strachota *Naše normalizace*, s. 11-12; *Nástup normalizace – Husáková politická koncepce. Ústav pro studium totalitních režimů*. [cit. 27-08-2014]. Přístup z: <http://www.ustrcr.cz/cs/nastup-normalizace-husakova-politicka-koncepce>.

⁸⁹ DRDA, A.,K.STRACHOTA. *Naše normalizace: člověk v tísní*. Praha: Člověk v tísní, 2011, s. 11-12.

ritualizovaných státních oslavách, nesvobodné a zmanipulované volby, agresivní propaganda vůči vnějšímu nepříteli apod.⁹⁰

Období normalizace v Československu jednoznačně vykazovalo znaky totalitního režimu a mělo ve své podstatě totalitární povahu. Na rozdíl od padesátých let však tato etapa komunistického režimu nebyla tak drastická a důsledná, což ve svém důsledku znamenalo, že se režimu nepodařilo ovládnout úplně vše. Především rodina, soukromí a prostředí soukromé sociální komunikace vlivu státu a ideologie značně odolávalo. K tomu se ve druhé polovině osmdesátých let poměry v celém sovětském bloku v důsledku tzv. *perestrojky*⁹¹ lehce uvolnily a režim se začal postupně rozpadat.⁹²

Jak již bylo řečeno, základní charakteristikou normalizace byl návrat ke starým pořádkům před Pražským jarem v roce 1968. Znamenalo to obnovení předešlého pojetí Národní fronty s vůdčí úlohou KSČ. Současně byl posílen direktivní byrokratický systém, zavedený za A. Novotného. Represe nebyly na první pohled tak silné, ovšem utužila se sociální a státní kontrola občanů. Lidé sice již tolik nepodléhali komunistické ideologii, jako tomu bylo v padesátých letech,⁹³ komunistický režim však přesto významně poznamenal morálku lidí. V. Havel to popisuje takto: „Hraje se na velmi nízké struny v lidech, na jejich sobectví, rodinný izolacionismus, touhu po zajištěné existenci. Máme být stádem, které jde na rozkaz pít, na rozkaz žrát a které samo potlačí kohokoliv, kdo by se nějak vymykal: ten by totiž údajně ohrožoval „klid a jistotu“ celého stáda. Ukázalo se, že policie a funkcionáři národ neuhlídají. Dělá se to tedy rafinovaněji: národ je veden k tomu, aby se hlídal sám. Někdejší idoly se stávají svým spoluobčanům jen nepříjemným břemenem, špatným svědomím, připomínkou něčeho, na co je nejlépe zapomenout. Vyzkoušené kolo tradičního národního oportunistu je roztáčeno na plné obrátky, všichni dávají svůj hlas čemusi, s čím sice nikdo nesouhlasí, ale s čím chce každý dobře vycházet...“⁹⁴

Podle názoru některých současníků se v důsledku represí ve společnosti rozmáhala letargie, alibismus, který ospravedlňoval chování lidí, nezájem, odcizení a upřednostňování

⁹⁰ Totalitarismus. *Geschichte verbindet*, 2013. [cit. 27-08-2014]. Přístup z: <http://www.zeitzeugen-dialog.de/?id=38>.

⁹¹ * Perestrojka - jednalo se o ekonomické i politické reformní kroky v SSSR v 80. letech 20. století pod vedením tehdejšího generálního tajemníka KSSS M. S. Gorbačova. Úkolem perestrojky byla především restrukturalizace sovětské ekonomiky, na kterou potom navazovaly také širší změny společnosti směrem k demokratizaci, které byly shrnuty v programu tzv. glasnost zt. něco jako „politika otevřenosti“.

⁹² ŠIKLOVÁ, J. *Přežití a přizpůsobování v totalitním režimu*, s. 14. Viz podrobněji - ČINÁTL, K. et al. *Věčné časy: československé totalitní roky*. Vyd. 1. Praha: Vyd. Respekt Publishing, 2009.

⁹³ DRDA, A., K.STRACHOTA. *Naše normalizace: člověk v tísní*. Praha: Člověk v tísní, 2011, s. 25.

⁹⁴ HAVEL, V. *Dopisy Alfrédu Radokovi*, s. 23. Viz podrobněji - ČINÁTL, K. et al. *Věčné časy: československé totalitní roky*. Vyd. 1. Praha: Vyd. Respekt Publishing, 2009.

vlastních zájmů. To bránilo vzniku jakékoliv občanské angažovanosti, která by systém mohla narušit. V. Havel to v dopisech A. Radokovi líčil jako „lhostejnost lidí k sobě navzájem, všeobecnou otupělost, ignoranci, lámání charakterů. Pozvolně se rozvíjející odpor těch, kteří mají větší strach, k těm, kteří mají menší. Odcizení mezi těmi, kteří stále ještě mají co ztratit a těmi kteří už ztratili vše. Nové ničení a udupávání nadaných lidí ve všech sférách. Obsáhlá devastace kultury, vzdělání, informovanosti. A i když neexistuje samozřejmě takový policejní teror, smyšlené procesy, vraždění, diktát ulice, atd. jako v padesátých letech, jsou jisté aspekty, v nichž to je dnes horší než tehdy: tehdy mnoho lidí nevědělo, že se jim lže, dnes to vědí všichni, ale přesto se tváří jakoby nic.“⁹⁵

Podpora komunistickému systému se ritualizovala a KSČ po svých občanech přesto požadovala aktivní přístup k věcem veřejným. Na druhé straně se snažila podporovat pasivitu většiny občanů a potlačovat angažovanost, která by se vymykala komunistickým ideologickým záměrům. To se z velké míry dařilo, neboť lidé se snažili starat hlavně sami o sebe, a o to málo, co vlastnili. Zde se zrodil i fenomén chataření a chalupaření, který lidem poskytoval jistý únik z každodenní reality. Mohli se v něm realizovat, jak chtěli, bez vnějších direktiv.

Pokud lidé tak či onak neakceptovali komunistickou realitu (např. uvědoměle nevstupovali do KSČ, odsuzovali chování oficiálních představitelů státu nebo strany, nebo se např. tzv. „nevhodně“ oblékali nebo česali), nemohli požívat materiální výhody a nemohli vykonávat původní, často velice kvalifikované a prestižní, zaměstnání či studovat. Nekonformní jednání (např. určité druhy umělecké činnosti jako punk nebo rock) bylo dle trestního zákona posuzováno jako výtržnictví či pobuřování. Navenek se ovšem systém snažil dodržovat formální zákonitost a vytvářel zdání legitimacy. Všichni občané museli být zaměstnání, nezaměstnanost oficiálně neexistovala a byla trestná.

Ekonomika fungovala na základě centrálního plánování a přerozdělování, což postupně vedlo k její stagnaci a k poklesu hrubého domácího produktu (HDP)⁹⁶. Ke konci osmdesátých let se československá ekonomika dostala do hluboké krize, což oficiálně přiznávali i vysocí funkcionáři státu (např. L. Štrougal nebo M. Jakeš). Pro dobu normalizace byly charakteristické výpadky a období nedostatku některých druhů spotřebního a jiného zboží.

V době normalizace byla realizována relativně štedrá sociální politika. Stát

⁹⁵ Ibid. s. 32.

⁹⁶ * Hrubý domácí produkt (HDP), ukazatel výkonosti ekonomiky států, který se používá v makroekonomii. Jde o celkovou peněžní hodnotu statků a služeb vytvořených za dané období (nejčastěji jeden rok) na určitém území.

podporoval bytovou výstavbu v podobě panelových sídlišť a občanskou vybavenost. Součástí sociální politiky byla i propopulační politika státu, tedy podpora mladých rodin a jejich porodnosti.⁹⁷ Vysoká porodnost a podpora rodiny ze strany státu měly zajistit dostatek pracovních sil.

Normalizační Československo bylo demokratickými státy a vlastní opozicí kritizováno za porušování lidských práv a nedemokratičnost systému, která se projevovala např. v nedemokratických volbách.⁹⁸ V rámci tzv. socialistického internacionalismu se důsledně prohlubovala vazba Československa na Svaz sovětských socialistických republik (SSSR). Zahraničně politická situace ČSSR bývá v odborných kruzích označována jako sdílená suverenita, která znamenala oprávnění ostatních zemí východního bloku zasahovat do vnitřních záležitostí jiné komunistické země. Touto skutečností byla i ospravedlněna okupace v srpnu 1968.⁹⁹

Kultura v normalizačním Československu nebyla až na výjimky zproštěna ideologizace. Socialistický realismus, který byl doprovázen poválečným nadšením padesátých let, zcela vyčpěl. Režim kontroloval uměleckou tvorbu a organizoval např. sokolovský festival politické písně nebo točil propagandistické seriály typu *Třicet případů majora Zemana*. Umělecká a kulturní tvorba plně podléhala cenzuře a často byla zakazována díla, která by mohla obsahovat byť jen náznaky kritiky režimu. Cenzurou procházela většinou nenáročná, často až kýčovitá (ale technicky dobře zvládnutá) díla reflektující každodenní život občana socialistické země, např. produkce populární hudby, televizní seriály, televizní pořady typu *Televarieté*, *Možná přijde i kouzelník* a silvestrovské zábavné pořady.

⁹⁷ *Např. se vyplácely od 1.1.1973 zvýšené přídavky na děti nebo se poskytovaly výhodné (s nízkým nebo nulovým úročením) novomanželské půjčky s nízkým úročením, podrobněji viz Šolcová, M. *Aktuální otázky způsobu života rodiny za socialismu. Socialistický způsob života v ČSSR a rodina*. Sborník semináře. 1976.

⁹⁸ *Kritika přicházela např. z řad církevních hodnostářů – velmi významným kritikem byl např. tehdejší kardinál František Tomášek; zahraniční kritika se šířila i díky československým emigrantům, kteří působili v zahraničních rozhlasových stanicích jako Svobodná Evropa, Hlas Ameriky, britské BBC, Vatikánský rozhlas atp.

⁹⁹ RATAJ, J., P. HOUDA. *Československo v proměnách komunistického režimu*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2010, s. 353.

3. Žena a rodina v normalizačním Československu

3.1. Úvod do problematiky

Rodina představuje „skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědni za výchovu dětí“¹⁰⁰ nebo také „formu dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti.“

¹⁰¹ Mezi další znaky, které provázejí instituci rodiny a které jsou sociokulturně podmíněny, patří např. společné bydlení či společná produkce a konzumování statků.¹⁰²

Rodina je důležitá společenská skupina, základní článek sociální struktury a základní ekonomická jednotka. Mezi její hlavní funkce patří reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje.¹⁰³ Za základní funkce rodiny se považuje funkce ekonomická, která spočívá v zabezpečení materiálních potřeb jejích členů, reprodukční, výchovná nebo též socializační funkce, zejména v oblasti soukromé sociální komunikace, detailně rozebíraná v úvodu této práce, a dále funkce emocionální.¹⁰⁴

Zastavme se podrobněji u výchovné nebo též socializační funkce. Spočívá v tom, že rodina vytváří určité vzory chování a předává jedinci normy a hodnoty, které pak ve svém důsledku ovlivňují stav celé společnosti. Socializace v rodině představuje přenos určitého sociálního a kulturního kapitálu a, zjednodušeně řečeno, přenos prvků kultury dané společnosti.

Rodina vytváří určité sociální mikroklima a je základním prvkem socializace. Z toho vyplývá, že rodina má na jedince nesmírný vliv, a to díky neobyčejně intimním vztahům a emocionálním vazbám mezi jejími členy. Právě proto se také stává předmětem zvýšeného zájmu státu.

V rodině postmoderní dochází ke značné individualizaci a oslabení původně silného mezigeneračního přenosu. Mezi hlavní znaky postmoderní rodiny patří: rozvrat konceptu rodinného hnízda v důsledku liberalizace žen, rozvodovost, případně nesezdané soužití jako následek nestability v párovém životě a absence hodnotové kontinuity mezi rodiči a dětmi, kdy děti přebírají ve větší míře hodnoty z okolního prostředí, především masmédií

¹⁰⁰ GIDDENS, A. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, s. 156.

¹⁰¹ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, s. 206.

¹⁰² *Ibid.*, s. 206.

¹⁰³ PETRUSEK, M. *Velký sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996, 940-943.

¹⁰⁴ LANGMEIER, J., Z. MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. 3., doplň., vyd. Praha: Avicenum, 1974, s. 13-15.

nežli od rodičů.¹⁰⁵

Rodina v komunistickém Československu tyto charakteristiky částečně naplňovala.

V marxistické a na ni navazující komunistické a socialistické ideologii zaujímala rodina vždy důležité místo. Podle F. Engelse jde o proměnlivou instituci, která vždy citlivě reagovala na vývoj lidstva, a to především na dynamiku výrobních společenských vztahů. V rámci marxismu byla rodina chápána jako nástroj sociální kontroly kapitalistické společnosti, kdy svou socializační funkcí slouží k další reprodukci buržoazní kultury, a dokonce svým fungováním brání revoluci.¹⁰⁶ Podobně Engels kritizoval nerovné postavení žen a jejich setrvání v domácnosti, kdy v podstatě slouží muži živiteli a jeho rodině. Navíc postavení ženy v případě tradičního manželství, uzavřeného na základě majetku a rozumu, přirovnával dokonce k prostituci.¹⁰⁷ Rodina byla oběma hlavními protagonisty marxismu K. Marxem a F. Engelsem vnímána jako instituce, která díky přeměně společnosti buď zcela zanikne, nebo bude přežívat úplně v jiných formách.¹⁰⁸

F. Engels zásadně odmítal názor, že by rodina byla základem a zároveň krystalizačním jádrem společnosti. Domníval se, že rodina nikdy nebyla takovou organizační jednotkou, jež by určovala povahu společnosti a státu.¹⁰⁹ Lze říci, že marxismus považoval rodinu především za produkt soukromého vlastnictví přispívající k jeho dalšímu rozvoji a za aktivního činitele hospodářského vývoje, který podporoval růst třídní diferenciací. Stejně tak manželství vnímal jako hospodářskou instituci, uzavíranou zejména za účelem udržení majetku v rodině.

V navazující ideologii komunistických režimů, vycházející z marxismu, byla rodina vnímána jako velmi důležitý činitel. Socialistické zřízení přesto bojovalo s familiarismem, v němž je rodina považována za jádro společnosti.¹¹⁰

Dá se však říci, že instituce rodiny byla pro totalitní systém i určitou konkurencí, která mohla odčerpávat potřebnou loajalitu občanů. V rodině se prostřednictvím prvotní socializace a výchovy předávají mezi jejími členy v rámci soukromé sociální komunikace normy a hodnoty, které komunistický režim nemohl zcela ovlivnit. Vnímá tedy rodinu

MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Ilustrace Vladimír Jiránek. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 21.

¹⁰⁶ WILSON, A. *Family* [online]. s. 28. [cit. 02-09-2014]. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=5003764>.

¹⁰⁷ MARX, K., F. ENGELS. *Vybrané spisy ve dvou svazcích*. 1., autoriz. vyd. Praha: Svoboda, 1950., s. 238.

¹⁰⁸ KUČERA, M. *Rodinná politika a její demografické důsledky v socialistickém Československu*. [online]. [cit. 26-06-2014] DOI: <http://www.cefres.cz/No-22-Cesko-francouzsky-dialog-o>. Dostupné z: <http://www.cefres.cz/No-22-Cesko-francouzsky-dialog-o>.

¹⁰⁹ MARUŠIAK, M.. *Rodina a manželství*. 1. vyd. Praha: Svobodné slovo, 1964, s. 16.

¹¹⁰ MOŽNÝ, I. *Proč tak snadno--: některé rodinné důvody sametové revoluce: sociologický esej*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 32.

zároveň jako důležitého činitele (např. jako zdroj porodnosti) i jako určitou hrozbu.

Na závěr této kapitoly je možné uvést, že ačkoliv je rodina prvkem, který značně napomáhá stabilitě společnosti a bez něhož by podle všeho společnost existovat nemohla, jedná se zároveň o instituci, která se neustále vyvíjí a velice citlivě reaguje na sociální a společenské změny.

3.2. Žena a rodina v normalizačním Československu

Pro pochopení přístupu komunistického režimu tohoto období k rodinnému životu popíšeme ve zkratce vývoj ideových postojů vládnoucí garnitury a reálné praxe od padesátých let až k letům osmdesátým, a poté budeme specifikovat období normalizace (na tuto kapitolu pak navážeme bližší charakteristikou populačního vývoje a demografických údajů normalizačního období).

V padesátých letech byla rodina vnímána jako možné nebezpečí a ohrožení nově zavedeného komunistického režimu.¹¹¹ Instituce rodiny byla soustavně zpochybňována, což vedlo dokonce k tlaku na úpravu rozvodové legislativy. Stát rovněž zpochybňoval individuální výstavbu nových bytů, neboť ji považoval za nevhodnou podporu individualismu.¹¹²

Propaganda i praktická politika státu byla zaměřena na oslabení vztahu mezi rodiči a dětmi. Ke „správné“ výchově mladé generace byly prosazovány mládežnické a kolektivní instituce podle sovětského vzoru, které představovaly konkurencí Skautu a Sokola. Komunistická strana kádrovala děti podle jejich sociálního a rodinného původu a o jejich dalším osudu v oblasti vzdělávání a zaměstnání místo rodiny rozhodovala základní škola, závodní výbory a prostřednictvím uličních a místních stranických organizací komunistická strana.¹¹³ V případě mužů, kteří byli odsouzeni, byl vyvíjen nátlak na jejich manželky, aby se rozvedly, a na děti, aby se svých otců zřekly a měly tak např. možnost studovat.¹¹⁴ Komunistický režim té doby prosazoval myšlenku, že „jen světonázorově vyhraněná rodina může splnit ty úlohy, které staví před současníky epocha budoucí vyspělé společnosti.“¹¹⁵

¹¹¹ RATAJ, J., P. HOUDA. *Československo v proměnách komunistického režimu*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2010, s. 131-133.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Ibid, s 37-40.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ KUČERA, M. *Rodinná politika a její demografické důsledky v socialistickém Československu*. [online].

Rodinné vztahy byly násilně devastovány zejména nuceným odchodem mnoha žen, a to i matek malých dětí, do zaměstnání a umístěním dětí do kolektivních zařízení. Měl tomu napomáhat i projekt tzv. „osvobozené domácnosti“, v němž byla tradiční domácí práce zajišťována sítí placených služeb.¹¹⁶ Ženy, které zůstaly v domácnosti, byly domovními důvěrníky a uličními výbory systematicky šikanovány za to, že nevykonávají společensky prospěšnou práci. Dokonce jediný tehdejší ženský časopis *Vlasta* v padesátých letech propagoval týdenní dětské jesle a označoval je za „dětský ráj“. Nová pokroková výchova si vytyčila heslo „výchova kolektivu kolektivem a pro kolektiv“.¹¹⁷

V Československu byla míra zaměstnanosti žen po tehdejší Německé demokratické republice (NDR) druhá nejvyšší z celého východního bloku.¹¹⁸ Vysoká zaměstnanost žen byla ospravedlňována jejich osvobozením ze závislosti na mužích. Problém byl, že tyto ženy při stejné práci ani zdaleka neměly stejné příjmy jako muži (to se ovšem nesmělo nikde publikovat, tedy ani ve *Vlastě*).¹¹⁹ Navíc existoval permanentní nedostatek míst pro děti v kolektivních zařízeních, protože těchto zařízení bylo málo a stavěla se většinou pomalu svépomocí v tzv. Akcích Z.¹²⁰

Až šedesátá léta přinesla zjištění, že efektivita zaměstnávání žen s malými dětmi, které jsou umístěny v kolektivních zařízeních, není nijak výrazná. Stejně tak se začaly objevovat myšlenky dětských psychologů o deprivacním syndromu malých dětí, kterým chybí péče blízkých osob.¹²¹ Stát navíc nebyl schopen zajistit dostatečný počet míst v kolektivních zařízeních, a tak se od převažující kolektivní péče o děti postupně ustoupilo. Např. v šedesátých letech místa v jeslích postačovala pouze pro 16% dětí a místa v mateřských školách pro dvě třetiny dětí příslušného věku.¹²² Kolektivní péče byla sice stále propagována (tzv. makarenkovská kolektivní výchova), ale zároveň se uznávalo, že výchova v rodině je pro člověka nepostradatelná. Celkově se spíše antirodinná politika, typická pro padesátá léta, stabilizovala. Ukázalo se totiž, že navzdory revolučním

[cit. 26-06-2014] DOI: <http://www.cefres.cz/No-22-Cesko-francouzsky-dialog-o>. Dostupné z: <http://www.cefres.cz/No-22-Cesko-francouzsky-dialog-o>

¹¹⁶ HAMPLOVÁ, D.. *Stručné poznámky o ideových přístupech k rodině v období socialismu*. [online]. [cit. 20-07-2014]. DOI: <http://www.cefres.cz/No-22-Cesko-francouzsky-dialog-o>.

¹¹⁷ Ibid

¹¹⁸ GRABRUCKER, M.. *Karrieremütter, Superkids?: berufstätige Frauen und ihre erwachsenen Kinder ziehen Bilanz*. Originalausg. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1997, s. 198.

¹¹⁹ I

bid

¹²⁰ *Akce Z - byla v ČSSR neplacená pracovní činnost obyvatel. Jednalo se o výpomoc v oblastech, kde státní či obecní správa tyto úkoly nezvládla (ať již z finančních důvodů nebo v důsledku špatného plánování).

¹²¹ MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, str. 155-157.

¹²² JECHOVÁ, K. *Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. Století. Pokus o vymezení problému*. s. 69 - 129. Viz podrobněji TŮMA, O., T. VILÍMEK. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008.

myšlenkám rodina jen tak nezanikne.

Do konce šedesátých let byla rodinná politika tedy spíše politikou zajišťující vysokou zaměstnanost žen. Mateřská dovolená byla krátká a nutila ženy k brzkému návratu do zaměstnání. Přídatky na děti byly pouze pro vybrané občany, velkou změnou proto bylo, když se od roku 1968 začaly vyplácet plošně.¹²³

Až přelom šedesátých a sedmdesátých let přinesl rodinám s dětmi od státu výraznější pomoc. V roce 1968 bylo kromě plošných přídatků na děti zvýšeno i porodné a placená mateřská dovolená byla prodloužena na 26 týdnů.¹²⁴ Od roku 1971 se vyplácel mateřský příspěvek všem ženám s dětmi do 2 let věku, při více dětech byl vyšší; od roku 1973 se poskytovaly novomanželské půjčky jednak na získání bytu, jednak na jeho vybavení, s nízkým úrokem a na 10 let, s odpisem částky 2 tis. Kčs na první a 4 tis. Kčs na každé další dítě.¹²⁵

Po okupaci Československa sovětskými vojsky v roce 1968 se režim snažil situaci v zemi stabilizovat. Z původního *Akčního programu* byl realizován jediný reformní dokument, připravovaný již v letech 1966 -1967, a to sociální program.¹²⁶ Aby normalizační režim podpořil spokojenost lidí v okupované zemi, pracoval na zlepšení jejich sociální situace. M. Otáhal například hovoří o tom, že „poměr normalizační moci k obyvatelstvu byl založen na zabezpečení jisté životní úrovně, ale i sociálních jistot.“ Zmiňuje i tzv. sociální pohodlí, s nímž občané mohli počítat a o němž hovoří ekonomové. Spočívalo v možnosti nedodržovat pevnou pracovní dobu, odcházet z pracoviště na nákupy nebo k lékaři.¹²⁷

Husákově vedení tak přijalo mnoho pronatalitních a prorodinných opatření (mezi nimi např. zvyšující se sociální dávky na podporu rodin, masovou výstavbu nových bytů v panelových domech, novomanželské půjčky apod.). Tato opatření byla do jisté míry příčinou nebývale vysoké porodnosti v první polovině sedmdesátých let.¹²⁸ Generace těchto dětí (dnes populárně označovaná jako generace Husákových dětí) však byla

¹²³ Zákon 88/1968 Sb. ze dne 1. července 1963 o prodloužení mateřské dovolené o dávkách v mateřství a o přídatcích na děti z nemocenského pojištění. 1963., částka 27, s. 248.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ KUČERA, M. *Rodinná politika a její demografické důsledky v socialistickém Československu*. [online]. [cit. 26-06-2014] DOI: <http://www.cefres.cz/No-22-Cesko-francouzsky-dialog-o>. Dostupné z: <http://www.cefres.cz/No-22-Cesko-francouzsky-dialog-o>

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ OTÁHAL, M. *Normalizace, 1969-1989: příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002, s. 62.

¹²⁸ KUČERA, M. *Rodinná politika a její demografické důsledky v socialistickém Československu*. [online]. [cit. 26-06-2014] DOI: <http://www.cefres.cz/No-22-Cesko-francouzsky-dialog-o>. Dostupné z: <http://www.cefres.cz/No-22-Cesko-francouzsky-dialog-o>

poznámenána ne zcela dostatečnou rodinnou péčí v důsledku vysoké zaměstnanosti matek a snižující se stabilitou manželství.¹²⁹

Populačním vývojem a s ním souvisejícími jevy v období normalizace se budeme podrobněji zabývat v následující kapitole. Zde se ještě pokusíme blíže charakterizovat instituci rodiny tehdejší doby.

Dalším jevem, který provázal normalizaci, byl návrat občanů, a především mladé generace „do rodiny“. Protože určité množství lidí bylo v důsledku sledování Státní bezpečností naprosto vyřazeno z veřejného života, stáhli se do ústraní a vlastního zázemí širších rodin, příbuzných a přátel, kde mohli být sami sebou.¹³⁰ Šlo o tzv. „vnitřní emigraci“. Nemožnost významnější seberealizace ve veřejném prostoru a absence možnosti vlastnit větší soukromý majetek připravila půdu pro fenomén chataření a chalupaření, kde se lidé mohli realizovat podle svých představ. Chaty a chalupy také kompenzovaly velice omezené možnosti cestování do zahraničí.

Z ideologického hlediska měla rodina v normalizačním Československu naplňovat především společenské potřeby. Ty individuální byly vždy až na druhém místě. V příspěvku *Utváření socialistického způsobu života*, který byl přednesen B. Filipcovou na semináři *Socialistický způsob života v ČSSR a rodina*, pořádaném v roce 1976 Československou sociologickou společností při ČSAV, byla jako nejdůležitější „společenská potřeba“ definována „výchova nového socialistického člověka, přizpůsobeného životu ve společnosti s vyvlastněnými výrobními prostředky.“¹³¹ K základním výchovným funkcím rodiny řadila komunistická ideologie především „výchovu ke kladným pracovním úkolům“ či „pěstování vědeckého světového názoru, proletářského internacionalismu, socialistického vlastnictví a vztahu k socialistickému vlastnictví“.¹³² Cílem výchovy byl stejně jako v padesátých letech „nový socialistický člověk“. V sedmdesátých letech však již nebyl formován kolektivní, nýbrž rodinnou výchovou.¹³³ Zde dochází k významnému posunu ve vnímání rodiny, která má důležitou

¹²⁹ Od roku 1965 do roku 1975 stoupl počet rozvodů skokově o 15 tisíc ročně. Viz podrobněji - Rozvodovost obyvatelstva v Českých zemích od roku 1950 – 2010, relativní údaje, Rozvodovost – roční počty rozvodů. Český statistický úřad, 2014. [cit. 08-08-2014]. Přístup z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

¹³⁰ * Např. můžeme hovořit o komunitě disidentů – disentu. Viz podrobněji - NAVARA, L., aj. ALBRECHT. *Abeceda komunismu*. Vyd. 1. Praha: Host, 2010.

¹³¹ FILIPCOVÁ, B. *Utváření socialistického způsobu života*. (Zkušenosti, problémy, úkoly). Viz podrobněji - *Socialistický způsob života v ČSSR a rodina 1976*. Sborník referátů ze semináře „Socialistický způsob života a rodina“, pořádaného sekci sociologie rodiny Československé sociologické společnosti při ČSAV v Liblicích 10. a 11. června 1976. Praha: Ústřední kulturní dům železničářů., s. 381.

¹³² Ibid

¹³³ BAUEROVÁ, J. *Vznik a vývoj rodiny a její funkce v socialistické společnosti*. Sociologický časopis 15, č. 3-4, 1979, s. 266-281.

roli v utváření socialistické společnosti.

V rozporu s deklarovaným celospolečenským posláním rodiny byl ovšem tolik kritizovaný familiarismus, tedy stažení se do soukromé sféry a orientace na rodinu, značně rozšířený. Projekt osvobozené domácnosti se příliš nedařil, služby byly drahé a nekvalitní a lidé trávili domácími pracemi či kutilstvím velké množství času, což důležitost rodinného zázemí ještě posilovalo. I. Možný cituje údaje P. Linharta a E. Hodaly, podle nichž lidé trávili domácími pracemi v průměru čas, který se rovná polovině pracovní doby.¹³⁴ M. Šolcová v souladu s marxistickou ideologií nazývá tuto skutečnost „okovy intimity“.¹³⁵

Nekvalitní služby a nedostatečné množství bytů pro mladé rodiny byly dalšími faktory, které posilovaly pozici rodiny v tehdejší režimu. Mnoho rodin tak žilo ve vícegeneračních domácnostech, protože na byty se muselo dlouho čekat. Zároveň si lidé v rámci užší i širší rodiny poskytovali vzájemnou výpomoc. Domácí samovýroba byla víceméně nutností, neboť mnoho zboží na trhu chybělo. D. Hamplová ve své studii uvádí výsledky empirických šetření z konce 70. let, které vypovídají o tom, že např. „57% žen šilo a upravovalo oděvy a 25% osob se zabývalo výrobou a rekonstrukcí nábytku. Výzkumy mezi pražskými dělníky ukazují, že z domácího hospodářství (ze zahrádky a od příbuzných) alespoň částečně krylo spotřebu vajec 37% domácností, masa 22% a zeleniny či ovoce dokonce 73% domácností.“¹³⁶ Příčina toho všeho tkvěla v potížích národního hospodářství a nefungujícím trhu. Peněz běžní lidé neměli nijak výrazný nadbytek, ale ani to málo, co měli, neměli za co utratit. Tato situace se, byť nepřímou, odráží i na stránkách *Vlasty* (ve formulacích „šikovné“ nakládání s věcmi, šetrné zacházení, víceúčelové použití apod.).

Česká společnost v době normalizace připomínala vztahově-klientelskou síť, která se do jisté míry podobala širší rodině. Kromě jiného se řídila heslem „kdo nekrade, okrádá svou rodinu“. Podle I. Možného „běžná česká rodina orientovala činnost všech svých členů k prosazování a obraně rodinných zájmů“,¹³⁷ což vedlo k tomu, že „rodina stát nakonec úspěšně kolonizovala.“¹³⁸

I. Možný v souvislosti s trhem uvádí tři úrovně tehdejší distribuce zboží. Právo

¹³⁴ MOŽNÝ, I. *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů*. 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1983, s. 55.

¹³⁵ ŠOLCOVÁ, M. *Aktuální otázky způsobu života rodiny za socialismu. Socialistický způsob života v ČSSR a rodina*. 1976, s. 33.

¹³⁶ HAMPLOVÁ, D. *Stručné poznámky o ideových přístupech k rodině v období socialismu*. [online]. [cit. 20-07-2014]. DOI: <http://www.cefres.cz/No-22-Cesko-francouzsky-dialog-o>.

¹³⁷ MOŽNÝ, I. *Proč tak snadno--: některé rodinné důvody sametové revoluce: sociologický esej*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 46.

¹³⁸ Ibid.

prvního výběru měli příslušníci nomenklatury s kontakty na výrobce. Než se zboží dostalo na pult v distribuční síti, bylo nejdříve přebráno zaměstnanci a jejich rodinami (příp. jinými „privilegovanými“ klienty), až teprve potom si je mohl koupit běžný zákazník. Zboží na pultech tedy bylo probrané, bylo ho málo a z velké míry pak o něj již nebyl zájem. Pouze na tomto oficiálním trhu také fungovaly jako jediná směnná hodnota peníze. V těch předchozích byly potřeba konexe a obchod se realizoval na základě směny a daru. I tam se samozřejmě používaly peníze, ovšem k získání zboží nebyly prioritní. Z toho vyplývá, že síla peněz se v socialistické společnosti „ztrácela před očima, že na každé směně měl stále větší podíl sociální kapitál a že tento způsob hospodaření byl čím dál tím nákladnější na čas a energii.“¹³⁹

Výše popsany stav se samozřejmě časem stupňoval, a tak před zhroucením režimu v roce 1989 byla situace nejvyhrocenější. Podobné problémy se však vyskytovaly po celou dobu komunistického režimu a mnoho popsaných rysů bylo možné pozorovat již na počátku období normalizace.

Rodina měla v socialistickém Československu velmi rozporuplné postavení. Nejdříve se jí komunistická ideologie v padesátých letech snažila jako svou konkurenci eliminovat, což se však nikdy zcela nezdařilo. V šedesátých letech začal režim rodinu opatrně uznávat a v sedmdesátých letech instituci rodiny zcela využíval ve svůj prospěch.

3.3. Život v době normalizace v číslech

Instituce rodiny odjakživa vystupovala jako jistý stabilizační faktor sociální struktury. To ovšem neznamená, že by existovala ve vakuu a že by na její fungování neměly vliv společenské změny.

Československá rodina v době normalizace vykazovala jisté typické znaky. Bylo možné je pozorovat u většiny tehdejších rodin, ale i rodiny v socialistické společnosti se mezi sebou samozřejmě mírně lišily. V této souvislosti je třeba poznamenat, že obecně se povaha rodiny jako takové nemění pouze s dobou a danou kulturou, ale že i v kontextu jedné kultury a určitého časového období lze vystopovat různé varianty rodinného života. Neboť, jak uvádí R. Murphy, rozdílné mohou být i rodiny v rámci jedné společnosti, např. díky příslušnosti ke společenské třídě, vzdělání či obecné sociokulturní úrovni.¹⁴⁰ Vědomi

¹³⁹ MOŽNÝ, I. *Proč tak snadno--: některé rodinné důvody sametové revoluce: sociologický esej*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 68-69.

¹⁴⁰ MURPHY, R. F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. 2. vyd. Překlad H. Červinková. Praha:

si této skutečnosti, pokusíme se vymezit typickou českou rodinu v době normalizace jako „stabilní rodičovský pár s dětmi, žijící v relativní autonomii“, nebo jako rodinu vícegenerační, kdy kromě rodičů a dětí v domácnosti žijí ještě prarodiče.¹⁴¹ Je nutné si však uvědomit, že i v této době existovaly mírné odlišnosti a výjimky.

Normalizace, stejně jako padesátá léta, přinesla vyšší míru sňatečnosti. Tento jev dosáhl vrcholu v roce 1973, kdy bylo uzavřeno bezmála sto tisíc sňatků, což představovalo zhruba 10 sňatků na tisíc obyvatel.¹⁴² Pro porovnání, v roce 2012 to bylo 46 tisíc sňatků.¹⁴³ Manželství byla na dnešní poměry uzavírána velice brzy. Průměrný věk mužů vstupujících do manželství byl mezi 24. a 25. rokem, ženy uzavíraly manželství v průměru již mezi 21. a 22. rokem.¹⁴⁴ Výjimkou ovšem nebyli ani mladší novomanželé, často již osmnáctiletí nebo devatenáctiletí. Vzhledem k nedostupnosti efektivní antikoncepce bylo častým důvodem vstupu do manželství těhotenství nevěsty. Uzavřená mladá manželství měla různá sociální zvýhodnění, mezi jiným např. zvýhodněné novomanželské půjčky nebo přidělené byty.¹⁴⁵

L. Kalinová uvádí, že novomanželské půjčky byly „popularizovány jak dar nového vedení mladým lidem, o jejichž přízeň měla moc eminentní zájem. Ve skutečnosti mělo „posílení sociálních jistot“ (mimo jiné zastavení růstu cen) kompenzovat ústup od reformy, rušení podnikových rad a omezení práv občanů.“¹⁴⁶

Uzavírání manželství v takto mladém věku mělo samozřejmě vliv na jeho stabilitu. Pro normalizaci tak byla typická i zvýšená rozvodovost.

V době normalizace od roku 1970 až do 1990 byl populační vývoj obyvatelstva značně nerovnoměrný. V sedmdesátých letech přišla výrazná populační vlna, která způsobila, že se počet obyvatel za celé desetiletí zvýšil téměř o půl milionu, zatímco v letech osmdesátých pouze o více než třicet tisíc.¹⁴⁷ Počty živě narozených dětí v celém desetiletí sedmdesátých let v porovnání s lety osmdesátými a šedesátými zachycuje

Sociologické nakladatelství, 2004, s. 84.

¹⁴¹ MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 202-203.

¹⁴² Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785 - 2012, relativní údaje, 31. 05. 2013. Obyvatelstvo - roční časové řady. Český statistický úřad, 2013. [cit. 09-09-2014]. Přístup z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu

¹⁴³ Ibid

¹⁴⁴ MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 130-132.

¹⁴⁵ * Pro získání novomanželské půjčky byla důležitá věková hranice – oba manželé museli být mladší 30 let.

¹⁴⁶ KALINOVÁ, L. *Sociální příjmy a výdaje*. Viz podrobněji - KOCIAN, J. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2013. [cit. 11-09-2014]. Přístup z: http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf

¹⁴⁷ Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785 - 2012, absolutní údaje, 31.05.2013. Obyvatelstvo - roční časové řady. Český statistický úřad, 2013. [cit. 09-09-2014]. Přístup z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu

následující tabulka:

Tab. 1 Počty narozených dětí v jednotlivých dekádách (1960-1989)¹⁴⁸

Šedesátá léta	Počet živě narozených dětí	Sedmdesátá léta	Počet živě narozených dětí	Osmdesátá léta	Počet živě narozených dětí
1960	128 879	1970	147 865	1980	153 801
1961	131 019	1971	154 180	1981	144 438
1962	133 557	1972	163 661	1982	141 738
1963	148 840	1973	181 750	1983	137 431
1964	154 420	1974	194 215	1984	136 941
1965	147 438	1975	191 776	1985	135 881
1966	141 162	1976	187 378	1986	133 356
1967	138 448	1977	181 763	1987	130 921
1968	137 437	1978	178 901	1988	132 667
1969	143 165	1979	172 112	1989	128 356

Z tabulky je patrné, že v námi sledovaném období let 1970-1975 roste počet narozených dětí skokově. Mezi lety 1969 a 1970 jsou to 3% a mezi lety 1972 -1973 je to již 11%. Nárůst v roce 1975 oproti roku 1970 je téměř 30%. Tato vysoká porodnost v sedmdesátých letech byla zapříčiněna dvěma významnými faktory. Především se do věku nejvyšší porodnosti dostala velmi početná generace žen narozených po válce, a k tomu byla v sedmdesátých letech přijata významná propopulační opatření, která porodnost těchto žen ještě více podpořila. Nejvíce dětí se narodilo v roce 1974, ovšem výrazně vyšší porodnost trvala až do konce sedmdesátých let. V osmdesátých letech došlo k postupnému snižování, neboť odezněla demografická křivka z poválečných let, a navíc původní zvýšení sociálních dávek pohltit růst cen.¹⁴⁹ Na Slovensku byla porodnost v celém poválečném období ještě vyšší, ale zároveň i rovnoměrnější.

S porodností souvisela i zaměstnanost žen. Na území dnešní ČR se pohybovala kolem 46%, zatímco na Slovensku byla v roce 1970 42,9 a hodnotám v ČR se přiblížila teprve začátkem devadesátých let.¹⁵⁰ Vdaných žen bylo již v roce 1961 zaměstnáno celkem

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ KALINOVÁ, L. *Konec nadějí a nová očekávání: k dějinám české společnosti v letech 1969-1993*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012, s. 190.

¹⁵⁰ Ibid, s. 192.

53,4%. Z vdaných žen s dětmi mladšími čtrnácti let bylo ekonomicky činných 55%, s dětmi staršími čtrnácti let pak dokonce 66%.¹⁵¹ V sedmdesátých a osmdesátých letech pracovalo dokonce více než 85% žen v ekonomicky aktivním věku.¹⁵² Je však nutno dodat, že nepracovat si mohla dovolit pouze žena s malými dětmi či žena v důchodu. Bezdětná žena, která by starala o manžela a o domácnost a nechodila do práce, by v tehdejší Československu byla trestána za příživnictví.¹⁵³ Obecně bezdětnost nebyla na stránkách *Vlasty* nijak rozebírána, děti se považovaly za samozřejmost. V socialistickém Československu byly ženy nuceny často pracovat a být spoluživitelkami rodiny i v době, kdy byly jejich děti relativně malé. Důvodem byl nedostatečný příjem muže, který na uživení celé rodiny nestačil. Příjmy žen tak byly předpokladem pro udržení určitého hmotného standardu v rodině. Z výzkumů Státní populační komise v šedesátých letech vyplynulo, že většina žen (80%) vstoupila brzy po narození dětí do zaměstnání z finančních důvodů a proto, aby rychleji zvýšila životní úroveň rodiny.¹⁵⁴ Kromě toho byly ženy v jistém smyslu díky emancipaci v důsledku např. stále častějšího vysokoškolského vzdělání samostatnější, nezávislejší a jistější samy sebou a měly potřebu společensky se uplatnit a svou kvalifikaci a získané vzdělání využít.¹⁵⁵ Reprodukční povinnosti, které v minulosti ženy držely v domácnosti, je již tolik nediskvalifikovaly, neboť existovala relativně dostupná interrupce.¹⁵⁶ Přesto všechno byly ženy ve srovnání s muži platově diskriminovány a jen výjimečně zastávaly vyšší pozice.¹⁵⁷

Nucené zaměstnání většiny žen však mělo mnoho stinných stránek. Byly to právě ženy, na nichž ležela veškerá péče o domácnost a děti. Ve většině rodin fungoval tradiční model, v němž naprostou většinu povinností a úkolů, jako jsou nákupy, vaření, úklid a péče o děti, zastávaly ženy.¹⁵⁸ Jelikož v podstatě neexistovaly kratší pracovní úvazky,

¹⁵¹ SCHINDLER-WISTEN, P. „Kdo neokrádá stát, okrádá rodinu“ – rodina v komunistickém Československu, s. 357-397. Viz podrobněji - VANĚK, M. (ed.) *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 2009, s. 369.

¹⁵² HAŠKOVÁ, H., Z. UHDE. *Women and social citizenship in Czech society: continuity and change*. 1st (ed.) Prague: Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic, 2009, s. 47.

¹⁵³ Zákon č. 63/1956 Sb. § 188a ze dne 23. prosince 1956 o příživnictví., částka 33, s. 196.

¹⁵⁴ HÁKOVÁ, L. *Ženy v sociální struktuře naší společnosti*. Viz podrobněji - MACHONIN, P., (ed.) *Sociální struktura socialistické společnosti: Sociologické problémy soudobé čs. společ.*: Sborník. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1966, s. 559.

¹⁵⁵ MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 150-155.

¹⁵⁶ *Ibid.* s. 120.

¹⁵⁷ *Ibid.* s. 161-162.

¹⁵⁸ SCHINDLER-WISTEN, P. „Kdo neokrádá stát, okrádá rodinu“ – rodina v komunistickém Československu, s. 357-397. Viz podrobněji - VANĚK, M., (ed.) *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 2009, s. 385.

znamenal to každodenní přinejmenším dvě pracovní „směny“. Jednu v práci a druhou v domácnosti. Ženy byly často fyzicky i psychicky vyčerpané, což byl také důvod, proč většinou neměly vyšší ambice ve své pracovní kariéře. Podle výzkumů M. Vaňka ženy, které dobu normalizace zažily a vychovávaly v ní děti, zpětně vyjadřují údiv nad tím, jak mohly všechny své role zvládnout.¹⁵⁹ J. Šiklová uvádí, že ženy za socialismu považovaly za samozřejmé, že tíha odpovědnosti za domácnost a děti leží právě na nich. Zároveň však byly frustrovány každodenní dřinou a neustálým pocitem, že není možné dobře plnit obě sociální role najednou.¹⁶⁰

Úroveň péče o těhotné ženy a matky se snažil stát v průběhu normalizačního období stále zvyšovat. Např. zákon č. 58/1964 ze dne 25. března 1964 *O zvýšení péče o těhotné ženy a matky* stanoví: „Aby se ženy mohly v souladu s ústavou i při odpovědném plnění svého mateřského poslání zároveň rovnoprávně uplatňovat v rodině, v práci i ve veřejném životě, věnuje jim socialistická společnost zvýšenou péči a poskytuje jim v rámci této péče také hospodářské zabezpečení v těhotenství a mateřství. V souladu s linií danou usnesením XII. sjezdu Komunistické strany Československa se k dalšímu zlepšení této péče zejména prodlužuje mateřská dovolená, při které jsou ženy zabezpečeny peněžitými dávkami v mateřství, a přiznává se jim právo na další mateřskou dovolenou.“¹⁶¹

Přestože uvedený zákon umožňoval ženám, které pečují o děti do 15 let, požádat o kratší pracovní dobu, v praxi tato možnost nebyla až na výjimky nijak výrazně využívána.¹⁶² Za prvé to nebylo finančně výhodné a za druhé se pracovní doba na některých pracovních místech moc nedodržovala. Od roku 1973 byly výrazně zvýšeny přídavky na děti, které rostly s počtem dětí v rodině. Na první dítě dostávali rodiče 90 Kčs, na druhé již 430 Kčs, na třetí 880 Kčs a na čtvrté dokonce 1280 Kč. Na každé další dítě se příspěvek navýšil o 240 Kč měsíčně.¹⁶³ Matky pečující alespoň o dvě děti, z nichž jedno bylo mladší dvou let, dostávaly navíc příspěvek 500 Kčs¹⁶⁴ (od roku 1982 600 Kčs¹⁶⁵, od

¹⁵⁹ VANĚK, M. (ed.) *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 2009.

¹⁶⁰ SCHINDLER-WISTEN, P. „Kdo neokrádá stát, okrádá rodinu“ – rodina v komunistickém Československu, s. 357-397. Viz podrobněji - VANĚK, M. (ed.) *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 2009, s. 385.

¹⁶¹ Zákon č. 58/1964 ze dne 25. března 1964 o zvýšení péče o těhotné ženy a matky., částka 26, s. 348

¹⁶² MOŽNÝ, I. *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů*. 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1983, s. 132.

¹⁶³ Zákon 99/1972 Sb. § 21. odst. 1 ze dne 14. prosince 1972 o zvýšení přídavků na děti a výchovného, částka 29, s. 578-580.

¹⁶⁴ Zákon 107/1971 Sb. ze dne 8. října 1971 o mateřském příspěvku., částka 29, s. 555.

¹⁶⁵ Zákon 8/1982 Sb. ze dne 29. ledna 1982 o mateřském příspěvku., částka 2, s. 29.

1987 800 Kčs a zároveň byla hranice věku dítěte zvýšena na tři roky).¹⁶⁶

I přes masovou výstavbu bytů byla v Československu stále neuspokojivá bytová situace. Znamenalo to, že v bytech mladí lidé často bydleli spolu s rodiči, ale na druhou stranu to mělo i své výhody. O nejmenší děti, jejichž matky musely nastoupit zpátky do zaměstnání, se staraly babičky a vypomáhaly i s domácností mladých rodin. Symbolická „instituce babiček“ se však socialistickému zřízení mírně vymkla kontrole. Byly to totiž právě babičky, které rodinu utužovaly, předávaly v ní tradice a bránily tak úplné převýchově dětí, o kterou usilovala kolektivní zařízení.¹⁶⁷

Zajímavým momentem tehdejšího rodinného života byla tzv. *dvojí výchova*, představující rozpor mezi výchovou dětí ve škole a jejich výchovou v rodině. Vše, o čem se hovořilo z oblasti politiky, historie a společenského uspořádání v rodině, bylo na veřejnosti tabu. Za přínosný v této diplomové práci považujeme fakt, že analýza časopisu *Vlasta* potvrzuje např. právě důraz kladený na institucionální výchovu dětí.¹⁶⁸ Podle M. Vaňka: „Bezvýznamnost jednotlivce ve veřejné sféře jí (rodině) přidávala na důležitosti, bylo to často jediné místo, kde se mohla formovat lidská důstojnost.“¹⁶⁹ Problém však byl, že byly děti vedeny ke dvojí morálce a k životu ve dvojm světě. Lidé museli být opatrní, stále obezřetní a navyklí něco jiného si myslet a něco jiného říkat na veřejnosti.¹⁷⁰

Díky kolapsu nově vznikající občanské společnosti v roce 1968 se poněkud oslabila sociální soudržnost mezi lidmi a posílil individualismus obyvatel. Lidé se stahovali do ústraní od aktivit, které vyžadoval stávající *establishment*. Oslabení soudržnosti a solidarity se týkalo nejen společenských organizací, politických stran a celkově veřejného života, ale částečně i rodiny.

Na individualismus lidí měla vliv i silná bytová výstavba v sedmdesátých letech ve formě panelových sídlišť, kde se ani nejbližší sousedé často neznali. Anonymizace rovněž podporovala individualismus. L. Kalinová uvádí, že „nájemníci nových panelových domů nebyli příliš diferencováni podle sociálních skupin, nebyla zde

¹⁶⁶ Zákon 106/1987 Sb. ze dne 23. června 1982 o mateřském příspěvku, částka 24, s. 578-581.

¹⁶⁷ LENDEROVÁ, M. a kol. *Žena v českých zemích od středověku do 20. Století*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 532.

¹⁶⁸ PROCHÁZKOVÁ, B. *Když člověk myslí na člověka. 1948 – 1973. Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 5 (31. 1.), [stránky nebyly uvedené].

¹⁶⁹ SCHINDLER-WISTEN, P. „Kdo neokrádá stát, okrádá rodinu“ – rodina v komunistickém Československu, s. 357-397. Viz podrobněji - VANĚK, M.(ed.) *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 2009, s. 382.

¹⁷⁰ * V podstatě se jednalo o cokoliv, co bylo v rozporu s tehdejší ideologií – od oblékání po politiku.

vymezena místa pro bohaté.“¹⁷¹

Přestože rodinné vazby v jistém smyslu posílily, v důsledku zvýšeného individualismu se krize rodiny projevila i v socialistickém Československu. Během sedmdesátých a osmdesátých let výrazně vzrostla rozvodovost. Z 1,3% rozvodů na 1000 obyvatel v roce 1960 až na 2,6% v roce 1978 a 3% v roce 1984. Úhrnná rozvodovost, která udává podíl rozvedených z původně uzavřených manželství, byla v roce 1960 15,9%, v roce 1970 26,1%, v roce 1978 30,6% a v roce 1989 30,2%. V roce 2010 však již byla 50% a dnes se pohybuje kolem 45%.¹⁷²

4. Rozbor obsahu časopisu *Vlasta* z let 1970-1975

4.1. Charakteristika ženského týdeníku *Vlasta*

Časopis *Vlasta* založila krátce po druhé světové válce v lednu v roce 1947 tehdejší poslankyně dr. Milada Horáková společně s kolegyněmi z Rady československých žen. Jméno, které v sobě nese slovo vlast, dostal podle ženy-bojovnice ze *Starých pověstí českých*, vůdkyně z dívčích válek.¹⁷³ První šéfredaktorkou časopisu byla spisovatelka Nina Bonhardová.¹⁷⁴ *Vlasta* ve své době neměla konkurenci v žádném jiném ženském týdeníku, a tak se velmi rychle stala oblíbeným periodikem pro ženy. Jejím cílem bylo nabízet zábavu, ale i informace a osvětu. Oblíbenými tématy byla móda, zdraví a výživa, péče o děti a domácnost, praktické rady, jak skloubit pracovní a rodinný život, kosmetika, každodenní život, rozhovory s osobnostmi (herečkami, lékařkami, ale i političkami), dopisy a otázky čtenářek, básně a povídky apod.¹⁷⁵ Přílohou časopisu, určenou pro děti, bylo *Sluníčko sedmitečné*.¹⁷⁶ První číslo časopisu mělo na obálce fotografii prezidenta E. Beneše a jeho manželky Hany. V roce 1947 dosáhl náklad časopisu sto tisíc výtisků.¹⁷⁷

¹⁷¹ KALINOVÁ, L. *Konec nadějí a nová očekávání: k dějinám české společnosti v letech 1969-1993*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012, s. 199.

¹⁷² Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1920 - 2012, analytické údaje 31. 05. 2013. Obyvatelstvo - roční časové řady. Český statistický úřad, 2013. [cit. 09-09-2014]. Přístup z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu

¹⁷³ KŠAJT, F. *Vlasta (ústřední tiskový orgán českého svazu žen)*. Praha: Univerzita Kalova. Fakulta Žurnalistiky, 1980. Rigorózní práce, s. 44.

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ KOVARÍKOVÁ, B. *Z historie ženského časopisu Vlasta. Balady a romance* [online]. 2013 [cit. 09-09-2014]. Přístup z: <http://www.bkovarikova.cz/texty/zajimavosti/z-historie-zenskeho-casopisu-Vlasta.htm>

¹⁷⁶ Redakce Sluníčka sedmitečného: Sluníčko sedmitečné. *Vlasta*. Ročník 1. Číslo 1/1947, s. 12.

¹⁷⁷ KŠAJT, F. *Vlasta (ústřední tiskový orgán českého svazu žen)*. Praha: Univerzita Kalova. Fakulta

Po komunistickém puči v roce 1948 byl, jak jsme již uvedli, časopis stejně jako jiná tehdejší média značně zpolitizován, stal se orgánem Československého svazu žen a jeho rubriky začaly být silně propagandisticky zaměřené. Jejich častým tématem byl život žen v jiných socialistických, rozvojových, ale i kapitalistických zemích, významné státní návštěvy, výročí, svátky či přepisy politických projevů tehdejších státníků. Velká pozornost byla každoročně věnována Mezinárodnímu dni žen. Původní rubriky zůstaly zachovány, ale jejich obsah byl rovněž poznamenán dobovou propagandou. Přesto se *Vlasta* snažila dostat svému původnímu poválečnému předsevzetí a být i v době komunistického režimu svým čtenářkám především přítelkyní, která má podle dnešní redaktorky tohoto časopisu B. Kovaříkové *pět P*.¹⁷⁸ Kladla si tedy za cíl po celou dobu své existence především potěšit, pohladit, povzbudit, pomoci a poradit.¹⁷⁹ „Na *Janině stránce* se čtenářky zpovídaly ze svých „trablů“, v *Nápadníku* si vyměňovaly tipy na vylepšení svých domovů, pravidelně se objevovaly rady kosmetičky, lékařky i psychologky, nezapomínalo se na recepty, ani na zahrádkáře. Na stránkách *Vlasty* se cvičilo, vychovávaly se děti, probíraly se sňatky i rozvody, diskutovalo se o práci a kariéře, ale také se vtipkovalo a nahlíželo do budoucnosti.“¹⁸⁰ Až do roku 1989 byla *Vlasta* jediným týdeníkem pro ženy a dosahovala nákladu až 840 000 výtisků.¹⁸¹

Po sametové revoluci časopis ztratil své výsadní postavení na trhu. Ale i přesto, že se objevilo mnoho konkurenčních časopisů, uhájila si *Vlasta* mezi nimi své místo a je stále vydávána i v současnosti. Obsah časopisu se přizpůsobil dnešní době, což znamená, že je dnes *Vlasta* v mnoha ohledech k nerozeznání od ostatních ženských časopisů. Přesto jí nelze upřít určitou jedinečnost, danou dlouhodobou tradicí a trvalou snahou udržet vysokou laťku svého obsahu.

Žurnalistiky, 1980. Rigorózní práce, s. 44.

¹⁷⁸ KOVAŘÍKOVÁ, B. *Z historie ženského časopisu Vlasta. Balady a romance* [online]. 2013 [cit. 09-09-2014]. Přístup z: <http://www.bkovarikova.cz/texty/zajimavosti/z-historie-zenskeho-casopisu-Vlasta.htm>

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Ibid.

4.2. Cílové skupiny a základní témata časopisu *Vlasta*

Týdeník *Vlasta* byl od roku 1947 do roku 1989 jediným týdeníkem pro ženy, což ovšem neznamenal, že ho nemohli číst i muži. Časopis měl velice širokou cílovou skupinu čtenářek. Zaměřoval se na všechny ženy od dospívajících až po seniorky. Nejvíce prostoru a pozornosti však věnoval ženám v produktivním věku a v období aktivního rodičovství, které řeší každodenní problémy a starosti s péčí o rodinu, děti a domácnost. Sedmdesátá léta se vyznačovala početnými poválečnými ročníky v produktivním věku, které zakládaly rodiny a podílely se na stávajícím populačním boomu.

Potenciální čtenářská obec a poptávka po časopise, který se věnoval každodenním problémům a záležitostem týkajícím se rodiny a dětí, byla v tomto období velice silná. Dokládá to i vysoký náklad časopisu. K vysoké poptávce po lehčím čtení inspirovaném každodenním životem přispíval i pokles zájmu lidí o věci veřejné, a naopak tendence více se zabývat svým soukromím a každodenními záležitostmi, které s politikou neměly mnoho společného.

I ve *Vlastě* byly rubriky, které se věnovaly politickým událostem, nepatřily však k hlavním tématům časopisu.

4.3. Základní témata časopisu *Vlasta*

Témata, jimiž se časopis *Vlasta* pravidelně zabýval, lze rozdělit do několika základních oblastí. Jsou to společenská témata, témata z oblasti psychologie a vztahů, péče o domácnost, trávení volného času, témata o ženách v zaměstnání, péče o rodinu a děti, péče o vlastní osobu, zábavu a komunikaci se čtenářkami.

V časopise byl určitý prostor věnován i reklamním sdělením. V uvedeném období měla *Vlasta* také pravidelné rubriky. Patřily k nim např. poradenská rubrika v oblasti vztahů a životních problémů *Místo pro mne*, rady pro rodiče *Rodičům do notesu* či tzv. *Právní pomoc Vlasty*.

Základní témata *Vlasty* lze rozdělit do následujících podtémat:

Společnost

- Celospolečenské události, svátky a výročí (Mezinárodní den žen, Mezinárodní den dětí apod.), politické události
- Reportáže o ženách z cizích zemí

- Vyjádření politiků a političek k tématům rodina a každodenní život (typicky jak stát a strana podporují rodinu)
- Rozhovory pro *Vlastu* – nejčastěji s političkami, herečkami a lékařkami
- Právní pomoc
- Rady z oblasti ekonomie (malá škola ekonomie)

Psychologie, vztahy

- Vztahy mezi muži a ženami, vztahy v rodině
- Psychologická, sociální a vztahová poradna (*Místo pro mne*)

Domácnost

- Rady a tipy do domácnosti (vaření, šití a úklid)
- Bydlení a vybavení bytů a domů nábytkem, dekorace
- Vaření a recepty

Volný čas

- Volný čas a dovolená
- Zahrádkaření a houbaření

Žena a zaměstnání

- Reportáže z různých povolání žen
- Skloubení rodinného a pracovního života

Rodina a děti

- Výživa dětí
- Rady z oblasti péče o děti a výchovy (*Poradna pro matky*)
- Téma nemoci a zdraví u dětí (obezita, léky)

Péče o sebe

- Zdraví a nemoc
- Kosmetika
- Péče o vlasy a účesy
- Cvičení
- Móda, šití a pletení (*Šití pro Lucku*, střihová služba *Vkus*)

Zábava

Komunikace se čtenářkami

- Ankety mezi čtenářkami
- Soutěže
- Dopisy

Výsledky obsahové analýzy uvedeme postupně dle jednotlivých tematických oblastí v samostatných podkapitolách a pokusíme se zodpovědět dílčí výzkumné otázky.

4.3.1. Žena a domácnost

Péče o domácnost byla v sedmdesátých letech minulého století až na výjimky výhradně doménou žen.¹⁸² Z této společenské situace vycházel i tehdejší časopis *Vlasta*, který zapojení mužů do péče o domácnost a výchovy dětí sice podporoval a propagoval, na druhou stranu však udržoval stereotypy tradičních ženských a mužských rolí. Muže ve spojení s domácími pracemi a rodinou prezentoval jako něco chvályhodného, ale jistým způsobem výjimečného a neobvyklého, co je třeba podporovat.¹⁸³ Např. jedinečné a jistě výjimečné vaření otce během dovolené.¹⁸⁴

Časopis tak ženy podvědomě utvrzoval v představě, že domácnost a děti jsou tradičně jejich ženskou záležitostí, od níž je socialistické zřízení částečně osvobozuje, umožňuje jim podílet se na pracovním životě a zároveň pokrokově hovoří o rovnoprávnosti žen a mužů.

V souvislosti s tématem žena a domácnost je třeba zodpovědět otázku, co oblast péče o domácnost v tehdejší době vlastně zahrnovala. Jednalo se zejména o vaření, kterému však věnujeme samostatnou kapitolu. Dále o hospodaření domácnosti, úklid a pravidelnou péči o byt či dům, žehlení, praní a dříve pro mnohé rodiny nezbytné zhotovování oděvů ve vlastní režii, tj. šití a pletení. Zmíněným oblastem se budeme věnovat samostatně.

4.3.1.1. Šití a pletení

Péče o domácnost a rodinu byla po celá sedmdesátá, a vlastně i ostatní léta socialistického režimu v tehdejším východním bloku ovlivněna nedostatkem mnoha druhů spotřebního zboží.¹⁸⁵ Mnoho žen tak muselo improvizovat a například v oblasti odívání

¹⁸² WANDER, M. *Guten Morgen, du Schöne. Protokolle nach Tonband*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt/M. 2007, s. 68.

¹⁸³ *Kalendář rychlých večerů. Jak dále ve výživě? Jídelníček zaměstnané ženy. Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 1 (7. 1.), s. 29-30.; *Táta vaří o dovolené. Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 28 (10. 7.), s. 29-30.

¹⁸⁴ *Táta vaří o dovolené. Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 28 (10. 7.), s. 29-30.

¹⁸⁵ OTÁHAL, M. *Normalizace 1969-1989: příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002.

bylo v podstatě nuceno naučit se šít a plést. Protože nebylo moc věcí tzv. k sehnání, zhotovovaly si ženy oblečení pro sebe a svou rodinu často samy. V tom jim *Vlasta* náležitě vypomáhala a radila. Pravidelně v časopise uváděla rubriky se střihy a návody, jak šít a plést.¹⁸⁶ Zaměřovala se na oděvy pro děti, dospívající i dospělé. Přinášela podrobné popisy, jak např. uplést pětidílnou soupravu na 1 rok, která se skládala z dupaček, svetříku, čapky, rukaviček a bačkůrek.¹⁸⁷ Radila také například, jak ušít šaty dcerám do tanečních¹⁸⁸. Věnovala se i tématu háčkování: „jak háčkovat letní ozdobné motivky na trička, nátělníky a další ozdobné doplňky prázdninového šatníku.“ Neboť podle *Vlasty* „u rybníka nebo na pláži beztak nebudete chtít své čínorodé ruce nechat dlouho odpočívat.“¹⁸⁹

Významné bylo i toto implicitní společenské sdělení, které *Vlasta* obsahovala: tj. lenivé či nešikovné ruce nejsou vhodné pro domácnost (srovnej s dnešním typickým heslem „ženy hýčkejme/rozmazlujme samy sebe“).

4.3.1.2. Úklid a péče o domácnost

Jak jsme se již zmínili výše, péče o domácnost byla až na výjimky výhradní záležitostí žen. Útulná, čistá a uklizená domácnost byla vizitkou ženy - hospodyně. Veškeré rady, které měly často formu pokynů, směřovaly proto právě k ženám. Pokud byla zmíněna spoluúčast ostatních členů rodiny na údržbě domácnosti, měla formu pomoci hlavní aktérce úklidu, tedy ženě, matce, manželce, hospodyně, nebo alespoň nepřidělování dalšího nepořádku, který žena musí uklidit. „Nechtějí-li se všichni členové rodiny např. přezouvat, dělají-li kolem sebe nepořádek a po sobě ho neuklidí a vyhýbají se pomoci při úklidu, žena sama na udržení pořádku v bytě nestačí ani silami ani časem.“¹⁹⁰

Do oblasti péče o domácnost patřily i informace o zařizování domácnosti a jejích ergonomických požadavcích. Např. pokyny, jak zřídit místo pro šicí a psací kout¹⁹¹ či jak zařizovat kuchyň, zněly následovně: „Nesnažte se řešit kuchyňské pracoviště příliš úsporně, ale pokud možno tak, abyste si ponechali prostorovou rezervu, kam časem umístit kuchyňský robot, další skříňky i spotřebiče, které **dosud sice nejsou na trhu** [zvýrazněno autorkou], ale dříve nebo později se stejně stanou nepostradatelnou součástí větších

¹⁸⁶ KARMAZÍNOVÁ, A. Šití pro Lucku. Šaty do tanečních. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 10 (11. 3.), s. 22, KVASNIČKOVI, R. a I. Místo pro šití a psací kout. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 7 (18. 2.), s. 26-27 a další.

¹⁸⁷ *Vlasta*, 1970, roč. 24 (14. 1.), s. 22 a další.

¹⁸⁸ KARMAZÍNOVÁ, A. Šití pro Lucku. Šaty do tanečních. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 10 (11. 3.), s. 22

¹⁸⁹ Jak háčkovat. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 28 (9. 7.), s. 23.

¹⁹⁰ MIREJOVSKÁ, V. Velký úklid bytu. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 15 (15. 4.), s. 27.

¹⁹¹ KVASNIČKOVI, R. a I. Místo pro šití a psací kout. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 7 (18. 2.), s. 26-27.

domácností. Máme tu na mysli především automatické myčky nádobí a mrazničky na hloubkové mražení potravin, které se perspektivně uvažují i u nás, a které se pravděpodobně během několika **příštích desetiletí** [zvýrazněno autorkou] stanou právě tak samozřejmou součástí vybavení kuchyně, jako je dnes dřez s tekoucí vodou a chladnička.¹⁹² Tyto pasáže jsou velice typické a celkově charakterizují období rozvinutého socialismu

Vlasta také obsahovala články o pomocnících moderní ženy, např. o elektrických sporácích. „V moderní, účelně uspořádané kuchyni plné světla a moderní techniky, má své místo také nejnovější typ elektrického sporáku... Na manipulační desce najdeme programovací budík, nastaví se čas, kdy má být jídlo uvařeno, a musí se také určit délka vaření nebo pečení, aby šlo masíčko pěkně od kosti. Trouba sporáku je rovněž automatická, má skleněné dveře a je uvnitř osvětlena, takže se nemusíte stále dívat dovnitř, jak je to s tou husou daleko.“¹⁹³ A opět – samotný návod či rady, kde má hospodyně období pokročilého socialismu tuto troubu zakoupit, *Vlasta* neuvádí.

Nechyběly ani rady, jak domácnost zútulnit. Inspirací byly často socialistické novinky nejlépe ze Sovětského svazu. „Nábytkářský průmysl Sovětského svazu překvapil letos své spotřebitele zajímavou novinkou. V horní desce klasického prádelníku je zapuštěna plochá vana z umělé hmoty vhodná pro pěkné zátiší živé přírody. Sovětským návrhářům se tak úspěšně podařilo spojit květinovou lavici s jiným kusem nábytku v jeden ladný celek. Vtipný nápad můžeme za určitých okolností využít i v naší domácnosti. Podmínkou bude nejen vhodná skříň, samozřejmě nízká, ale i vhodná nádoba z umělé hmoty...“¹⁹⁴ V tehdejší nábytkářském průmyslu a jeho nabídce byla totiž situace přímo tristní. Přesto se ve *Vlastě* nevyskytovaly informace o novinkách například z Německa, Francie nebo západní Evropy vůbec. Na jejích stránkách se objevovala pouze socialistická výroba. Nábytek nebyl k sehnání, což vystihuje i úvod jinak optimistického článku *Nad nábytkem svítá*: „Je reálná naděje, že už se brzy rozední úplně, čili že „shánění“ nábytku se konečně změní na vybírání a kupování, což by mělo být vždy samozřejmostí.“¹⁹⁵

Z důvodu nedostatku jakéhokoliv z tehdejšího úhlu pohledu atraktivního zboží, bylo nutné improvizovat a využít vlastních kutilských dovedností: „Architekti by rádi pomohli rychlejšímu vývoji kultury bydlení v našich domovech, jak si čtenářky ve svých dopisech

¹⁹² KVASNIČKOVI, R. a I. Co dále v kuchyni? *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 3 (21. 1.), s. 26-27.

¹⁹³ Od ohniště k mikrovlnkám. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 8 (23. 2.), s. 23.

¹⁹⁴ SIMONIDES, J. Oáza zeleně v bytě. Výtvarné nápady pro šikovné ruce 34. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 45 (8. 11.), s. 25.

¹⁹⁵ MAJOROVÁ, M. Nad nábytkem svítá. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 27 (8. 7.), s. 6-7.

přejí. Příprava velkosériové výroby však trvá stále ještě dlouho, takže realizace dobrých návrhů se většinou neobejde bez cílevědomé a trpělivé práce autorů samých. Protože bytové potřeby jsou velmi rozdílné a nejsou záležitostí módní, je třeba, aby každý sám zapřemýšlel o tom, co mu chybí ještě před vstupem do obchodu.¹⁹⁶

Často se objevovaly i rady z oblasti zahrádkaření a péče o květiny: „Nejpůsobivější ozdobou každého domu jsou květiny v oknech, v truhlících pod okny a mezi okny, na verandách i balkónech. Umožňují pěstování květin i těm, kteří nemají zahrádku. Kdysi se u nás pěstovalo mnoho druhů a hospodyně se předháněly, která vypěstuje nejnádhernější květy. Dnes nade všemi zvítězily především velmi působivé a pro údržbu málo náročné petúnie a muškáty v polohách plně osluněných, na místech méně slunci vystavených hlíznaté begónie a v polohách k severu obrácených atraktivní fuchsie.¹⁹⁷

V socialistickém Československu byly ženy nuceny vykonávat mnoho domácích prací, které ve vyspělých západních zemích zajišťoval sektor služeb a výroby.¹⁹⁸ I tuto skutečnost si časopis *Vlasta* uvědomoval, a proto v roce 1975 uspořádal anketu *Domácnost a čas*, kde měly čtenářky vyplnit dotazník, který zjišťoval jaké služby a předměty šetřící čas a práci v domácnosti by si ženy přály. Článek, který uváděl, že se anketě zúčastnilo cca dva tisíce čtenářek, doprovázela fotografie asi dvouleté dívenky, která vystrkuje hlavičku z automatické pračky, s doprovodným textem: „Až já budu velká, bude už dost prádelen s krátkými lhůtami a dost náhradních součástek na opravy.“¹⁹⁹ Čas se totiž i při shánění spotřebního zboží měřil na desetiletí.

Kolísavá kvalita tehdejších služeb byla patrná i z jiných výroků, například o praní záclon: „Máme-li ještě záclony rezervní a nebojíme-li se svěřit špinavé záclony prádelně, ušetříme si hodně času a námahy. To si ale můžeme dovolit jen tehdy, máme-li to štěstí, že ta naše prádelna je dobrá a spolehlivá“²⁰⁰ a jiné.

4.3.1.3. Hospodaření domácnosti

S nedostatkem ženy bojovaly nejen v oblasti oděvů, ale díky nízké výkonnosti a flexibilitě centrálního hospodářství v podstatě ve většině sfér každodenního života. Lidé byli s touto situací samozřejmě nespokojeni, a tak například do časopisu *Vlasta* psali

¹⁹⁶ Jak si zařídit byt. Úkol č. 3. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 16, s. 25.

¹⁹⁷ SIMONIDES, J. Ani jedno okno bez květin. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 13 (26. 3.), s. 20-21.

¹⁹⁸ Pozor! Anketa DOMÁCNOST A ČAS. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 49 (3. 12.), s. 21.

¹⁹⁹ Pozor! Anketa DOMÁCNOST A ČAS. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 49 (3. 12.), s. 21.

²⁰⁰ MIREJOVSKÁ, V. Velký úklid bytu. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 15 (15. 4.), s. 27.

dotazy, proč něco není k dostání, proč něco jiného nefunguje, proč se zdražuje apod. Na to *Vlasta* v roce 1970 reagovala zřízením rubriky *Malá škola ekonomie*, která měla témata dotazů uvádět v širších souvislostech a laické veřejnosti vysvětlovat fungování národního hospodářství.

„Milé čtenářky, do redakce dostáváme mnoho vašich dopisů, v nichž žádáte o vysvětlení, proč není ke koupi to nebo ono, proč nejsou vyšší přídatky na děti, proč se nestaví víc bytů atd. Jak vám na to máme odpovědět? Ani obsáhleji formulovaná odpověď vám není mnoho platná, protože téměř nic nevysvětluje, neboť příčiny, proč to nebo ono ke spokojenosti chybí, jsou tak složité, že bychom Vám místo dopisu museli zaslat přednášku o ekonomii. To ovšem nemůžeme. Můžeme to však udělat jinak. Ode dneška se budeme ve *Vlastě* setkávat pravidelně každých čtrnáct dní s MAŠKEM, který s vámi bude besedovat o národním hospodářství. MAŠEK vám zasvěceně a přitom srozumitelně bude vykládat o hospodářských otázkách a pojmech, s kterými se setkáváte v tisku, v rozhlase a jinde - a které nejsou vždy každému jasné. Měl by jim však rozumět každý. Pomohlo by mu to v práci a i v domácnosti. Pomohlo by mu to rozlišit vážné hospodářské zprávy od planých pověstí. Pomohlo by mu to vyznat se v hospodářství, které chceme dát do pořádku.“²⁰¹ Z ukázky lze usoudit, že cílem rubriky bylo odvést pozornost od problémů s nedostatkem a naznačit čtenářkám, že ekonomika je mnohem složitější a ony stejně nejsou schopné pochopit, proč nějaké zboží je či není k dostání. To vše zahalené do roušky osvěty. V souladu s našimi předběžnými očekáváními byly odpovědi zcela konformní, bez ostrých úhlů.

V rámci shrnutí této kapitoly můžeme na dílčí výzkumnou otázku, **jak bylo v časopise *Vlasta* prezentováno téma ženy v souvislosti s péčí o domácnost**, odpovědět v tom smyslu, že péče o domácnost byla v časopise *Vlasta* v letech 1970 - 1975 předkládána jako záležitost ženy, s níž mohou ostatní členové domácnosti pomáhat, případně péči ženám neztěžovat. Ženy byly vnímány jako velice všestranné a schopné většinu úkonů v domácnosti provést samy, a to často s notnou dávkou improvizace a fantazie, např. v oblasti zařizování bytu. *Vlasta* vycházela ze skutečnosti, že většina žen umí, respektive se musí naučit šít, plést a háčkovat a že se jedná o určitý standard. V mnoha ohledech se časopis snažil ženám poradit, jak vyřešit neutěšenou situaci s nedostatkovým zbožím, prezentoval ji však v optimistickém světle, tedy jako příležitost pro ženy k seberealizaci, například formou šití vlastních šatů či výbavičky pro kojence.

²⁰¹ Malá škola ekonomie. Národní důchod. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 3 (21. 1.), s. 3.

Pokud vůbec nespokojenost čtenářek s hospodářskou situací země zmínil, ospravedlňoval ji a vysvětloval šikovně formulovanými odpověďmi.

4.3.2. Žena a vaření

Vaření a zodpovědnost za výživu členů rodiny byla stejně jako péče o domácnost na stránkách *Vlasty* prezentována jako záležitost žen: „Na začátku nového roku se zamýšlíme nad tím, co jsme dělali správně a jak budeme postupovat dál. Také hospodyně, na níž většinou v rodinách leží starost o zdravou výživu, se ptá, jak dál?“²⁰²

Jelikož byla valná většina žen zaměstnaná na plný úvazek a přes poledne jedli členové domácnosti v závodní či školní jídelně, připravovaly ženy ve všední dny především večeře.²⁰³

Vlasta ženám mimo jiné poskytovala recepty na rychlé pokrmy, jejichž příprava nezabere mnoho času a informovala o zdraví prospěšných potravinách. „Protože žena, která přichází z práce, je nejen unavena, ale má ještě plno dalších povinností, než je vaření, musí to být pokrmy rychlé, které nedají mnoho práce. Je třeba zařadit i masité pokrmy z levnějších druhů mas, které nelze použít na minutky. Je proto nutno den předem při večeři maso předvařit na druhý den. Stejně tak ráno namočit luštěniny, uvařit brambory na bramborové těsto apod. Hospodyně den předem ví, co bude večer vařit a co k tomu bude potřebovat. V lednu máme vyčerpány všechny drobné úspory, a tak budeme šetrně vydávat i za stravu. Tím lépe si musíme rozdělit důležité potraviny, obsahující bílkoviny, na každý den. Je nesprávné například přejídat se v neděli a mezi týdnem na jídle šetřit.“²⁰⁴

Vaření bylo pro mnohé ženy velice časově náročné a zároveň pracné, avšak již v sedmdesátých letech existovaly konzervované a hotové pokrmy, které měly ženám značně ulehčovat práci a šetřit čas, aby jej mohly věnovat zejména zaměstnání a rodině. Tento výtěžek socialistické ženy byl na stránkách časopisu náležitě oslavován: „Inu, je to padesátice *Vitana* v Byšicích u Mělníka, která svým pokrokovým duchem pomáhá pracujícím ženám dohánět čas a těm méně šikovným částečně **zachraňovat manželství** [zvýrazněno autorkou]. Polévky, moučníky a v poslední době i knedlíky z *Vitany* mají být

²⁰² Kalendář rychlých večeří. Jak dále ve výživě? Jídelníček zaměstnané ženy. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 1 (7. 1.), s. 29-30.

²⁰³ VANĚK, M.. *Obyčejní lidé--?!*: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence. Praha: Academia, 2009.

²⁰⁴ Kalendář rychlých večeří. Jak dále ve výživě? Jídelníček zaměstnané ženy. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 1 (7. 1.), s. 29-30.

po ruce každé novomanželce... Pová nám o nich ta, která je pro naše ženy vymyslela soudružka ing. Jaroslava Doušová, vedoucí výzkumného oddělení, ve svém soukromí maminka dvou dětí. Řekla nám: „Předpokládali jsme, že nový výrobek knedlíky v prášku bude mít u spotřebitelů úspěch, ale poptávka po nich předčila naše očekávání.“²⁰⁵ Vidíme tedy, že na stránkách *Vlasty* převažuje názor o zásadní roli ženy v kuchyni, jak jsme již zmínili výše.

Vlasta ostatně velmi ráda zdůrazňovala výhody, které socialistický režim ženám přinášel, a to zejména v oblasti každodenního života. Přestože regály v obchodech často zely prázdnotou, deklaroval časopis, že trh je zaplněn kvalitním zbožím, které si mohou ženy pohodlně koupit.²⁰⁶ V této souvislosti se ve *Vlastě* objevovaly články o tom, že např. zavařování je již zbytečné. Např.: *Budeme zavařovat? A co?* z roku 1972: „Městské hospodyně už dávno opustila vášeň zavařovat desítky sklenic s nejrůznějšími ovocnými konzervami. Proč také! Na trhu jsou kompoty i džemy dobrých kvalit, tak si nebudou přidělovat práci se zavařováním.“²⁰⁷

Nicméně i přes takováto ujištění musely hospodyně spíše improvizovat a využívat sklizně z vlastních zahrádek, a tak mnohé každoročně zavařovaly. Vlastní výroba a tvorba potravinových zásob ještě posílila s nástupem fenoménu chataření a chalupaření, kdy si rodiny často pěstovaly vlastní ovoce a zeleninu.

V jiných výtiscích *Vlasty* najdeme četné recepty na zavařování, např. podzimního ovoce - jablek, hrušek či švestek.²⁰⁸ V obchodech chyběly i polotovary, ženy tak často denně vařily z omezeného výběru surovin. Mnohé potraviny si našťástí díky vlastním zdrojům z venkova ukládaly do zásob (vajička, maso ze zabijačky apod.).²⁰⁹

Vlasta obecně propagovala zdravý životní styl. Platilo to i pro vaření, kdy v receptech často poukazovala na zdravé potraviny či eliminaci živočišných tuků.²¹⁰ Zdůrazňovala též důležitost bílkovin a ovoce a zeleniny.²¹¹

Jak již bylo řečeno výše, vaření bylo přisuzováno zejména ženám. Ve sledovaném období pěti let od roku 1970 do roku 1975 jsme v časopise *Vlasta* objevili pouze **dva články**, které prezentovaly při vaření muže. První článek s doprovodnou fotografií muže

²⁰⁵ TOMŠŮ, L. Velmoc polévek a dobrého jídla. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 19 (13. 5.), s. 6-7.

²⁰⁶ VANĚK M. *Obyčejní lidé--?!*: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence. Praha: Academia, 2009.

²⁰⁷ Budeme zavařovat? A co? *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 24 (14. 6.), s. 29-30 a jiné.

²⁰⁸ Dobroty podzimu. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 36 (5. 9.), s. 30.

²⁰⁹ VANĚK M. *Obyčejní lidé--?!*: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence. Praha: Academia, 2009.

²¹⁰ Než začneme péci vánočku. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 48 (27. 11.), s. 30 a jiné.

²¹¹ DAVIDOVÁ, O. Co chutná dětem v parném létě. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 31 (30. 7.), s. 29 a jiné.

v zástěře v kuchyni působí zcela výjimečně a dá se říci i kuriózně. „Je mnoho příležitostí, kdy otec může předvést svoje kuchařské umění. Maminka dostala „lázně“ a půjde se na několik týdnů léčit. Nebo jede s podnikovou rekreací na několik dnů do ciziny...“²¹² Přes konstatování výjimečnosti situace, kdy vaří muž, však článek pokračuje: „Dnes však většina mladých mužů se osvědčuje jako dobří kuchaři. Někteří vaří jen proto, aby rodinku dobře nasýtily. Druzí mají kuchtění jako „koníčka“. A děti pak nespravedlivě vyčítají mamince, že táta vaří mnohem chutněji a že pokaždé zkouší něco jiného, kdežto máma ve spěchu vaří stále totéž.“²¹³

Druhý ze dvou zaznamenaných článků pak pokračuje v podobném znění: „Běh života již dokázal poupravit leckterý zastaralý názor „hlavy“ rodiny, že žena patří jen k plotně a dětem a... muži, kteří ještě dnes dokáží připálit vodu a nerozeznají hladkou mouku od sádry, jsou už téměř výjimkou, neboť rovnoprávnost mužů se ženami je donutila poohlédnout se i směrem ke sporáku. Kategorie mužů pokrokových, se však nepřestává zabývat otázkou, jak ulehčit práci ženě v domácnosti, aby den co den nemusela vařit a připravovat kastrolky s jídlem na druhou či třetí směnu.“²¹⁴

Tyto úvahy však jsou ve *Vlastě* naprosto výjimečné a v podstatě protičečí tomu, co je na stránkách *Vlasty* běžně prezentováno, tzn. žena v kuchyni jako samozřejmost.

Zmiňovaný článek dále pojednává o možnostech zamrazování pokrmů do mikrotenových sáčků, a to i pro celý podnik. Z textů mimo jiné vyplývá, že vaření bylo pro ženy samozřejmou povinností. Pro některé muže pak mohlo představovat občasné zpestření dne, které však od nich, na rozdíl od žen, nebylo vyžadováno.

Na dílčí výzkumnou otázku, **jak časopis *Vlasta* prezentoval oblast vaření a ženy (případně muže) v kuchyni**, je možné odpovědět, že časopis *Vlasta* z let 1970-1975 vycházel ze základního předpokladu, že vaření je doménou žen. K nim také směřoval veškeré rady a utvrzoval v nich představu, že ony jsou hospodyně, které musí mít jídelníček a vaření předem naplánované a že jsou za něj zodpovědné. Vaření mužů bylo považováno za kuriozitu, což dokládá i počet pouhých dvou článků na toto téma ve *Vlastě* v uvedeném období 1970 – 1975. Obecně se ve *Vlastě* objevovaly spíše články, které relativizovaly ženské a mužské role a hovořily o tom, jak se mohou žena i muž v činnostech vzájemně nahrazovat a střídat²¹⁵.

²¹² Táta vaří o dovolené. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 28 (10. 7.), s. 29-30.

²¹³ Táta vaří o dovolené. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 28 (10. 7.), s. [29]-30.

²¹⁴ TOMŠŮ, L. Sáčku, prostří se! Zlepšovací návrh Libuše Preizové a Jiřího Karhana. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 35, s. 6-7.

²¹⁵ Ženské starosti – rodinné starosti? [Podle zahraničních pramenů.] *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 14 (8. 4.), s. 4-5

4.3.3. Žena a péče o děti

Výchova a péče o děti a rodinu bylo a mnohdy ještě je stěžejní téma většiny časopisů pro ženy. Je to oblast, která oslovuje mnoho žen v produktivním věku, neboť odráží realitu jejich každodenního života. Nejinak tomu bylo v časopise *Vlasta* v sedmdesátých letech 20. století.

Stejně, jako se mění a vyvíjí společnost, vyvíjí a mění se i postavení ženy ve společnosti. Tradiční rozdělení rolí, kdy žena je v domácnosti a muž svou prací rodinu živí, bylo postupně v průběhu dvacátého století překonáno. Ve vyspělých společnostech se ženy emancipovaly a z velké míry se zapojily do veřejného a pracovního života.²¹⁶ Ve státech západní Evropy však měly ženy možnost svobodné volby, kolik svého času věnují rodině, dětem a domácnosti a kolik zaměstnání. V zemích východního bloku, včetně komunistického Československa, však tato volba pro ženy v podstatě neexistovala, neboť zde nefungovala feministická hnutí, podporující emancipaci. Pracovat musely až na výjimky všechny a zcela se věnovat mateřským povinnostem mohly pouze po krátkou a velice omezenou dobu (placená mateřská dovolená byla 6 měsíců), neboť platy mužů byly sníženy právě proto, že se počítalo se dvěma platy v rodině.²¹⁷ V roce 1970 pracovalo 24% žen, které měly dítě mladší jednoho roku, 30,5% žen, které měly dítě mladší dvou let a 34, 5% žen, které měly dítě mladší 3 let.²¹⁸

Jakým tématům v souvislosti s péčí o děti se tedy *Vlasta* v uvedeném období věnovala?

Vlasta se v roce 1970 hojně zabývala problematikou mateřského příspěvku, na který zdaleka neměly nárok všechny ženy, pouze ty, které byly před porodem v posledních dvou letech zaměstnány alespoň 270 dní v roce a zároveň pečovaly o dvě děti, z nichž jedno dosud nedosáhlo jednoho roku.²¹⁹ Tomuto tématu se *Vlasta* věnovala i v rubrice *Poradna pro matky*, kde se mnoho čtenářek dotazovalo, proč zrovna ony nárok na příspěvek nemají.²²⁰ Mateřský příspěvek tedy nebyl přidělován všem ženám plošně, a některé se proto cítily diskriminované.

a jiné

²¹⁶ LENDEROVÁ, M. a kol. *Žena v českých zemích od středověku do 20. Století*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 853 s. ISBN 978-80-7106-988-1, s. 653.

²¹⁷ MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 150-165.

²¹⁸ Ibid.

²¹⁹ HRDÁ, M. Zákon o mateřském příspěvku. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 8 (25. 2.), s. 18-19.

²²⁰ *Poradna pro matky*. Radí dr. *Vlasta* Kvičalová. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 10 (11. 3.), s. 18 a další.

Časopis *Vlasta* obhajoval sociální politiku státu a na její obranu otiskl i příspěvek čtenářky, která popisovala svou zkušenost se sociální politikou a péčí o matky a jejich děti v kapitalistické Francii, konkrétně v Paříži. „Chtěla bych to „nic“, co se u nás dělá pro rodiny s dětmi porovnat se zkušenostmi, které jsme učinili ve Francii. Náš Obvodní národní výbor Prahy 9 má totiž již několik let družbu s pařížským předměstím Ivry sur Seine a máme tedy možnost čerpat zprávy o životě francouzských žen přímo od pramene... Francouzské kolegyně pochvalně a trochu závistivě pokyvovaly hlavami, když jsme řekli, že u nás dávky v mateřství dostává žena 26 týdnů, a to v rozsahu našich nemocenských dávek. U nich byly tehdy mateřské dávky pouze 6 týdnů před porodem a 8 týdnů po porodu... A to nemocenské dávky ve Francii činí pouze 50 % platu, a teprve má-li pojištěnec více jak dvě děti, činí 75% platu. A pak již nic, jediné rodinné přídatky, které však dostává rodina, jen když žena nepracuje. I to je charakteristické pro postavení ženy v kapitalistické společnosti. Tam není pracující žena ceněným partnerem, který pomáhá vytvářet národní důchod, nýbrž je nežádoucí konkurencí na pracovním trhu, konkurencí, která ještě snižuje počet pracovních příležitostí. Proto dostává rodinné příspěvky jen ta, která nepracuje.“²²¹ Příspěvek vystihuje tehdejší typickou protizápadní rétoriku. Ženy v socialistickém Československu byly přesvědčovány, že se mají mnohem lépe než jejich západní kolegyně a že stát rodiny velkoryse podporuje. Skutečnost byla samozřejmě jiná, ženy do práce musely chodit, a to proto, že by rodinu muž z jednoho platu neuživil.²²²

Život matek a mateřství bylo na stránkách *Vlasty* líčeno víceméně idylicky. Autoři článků sice přiznávali, že ženy mají mnoho práce, více než muži, a že musí zvládnout nejméně dvě směny denně – jednu v zaměstnání a druhou v domácnosti, ale zároveň byl z článků cítit nesmírný optimismus, že přece socialistické ženy zstanou vše: mateřství, domácnost i zaměstnání. „... Vzorně uklizený byt, tři postýlky oddělené uličkou a v nich spokojeně oddychují chlapečkové. Jeden jako druhý... Blížící se sedmnáctá hodina nás přivolala do kuchyně, tři pečlivě připravené dětské láhve, tři pečlivě vyžehlené soupravičky a řada krabic od sunaru... „Jak to, prosím vás, děláte, že máte všechno v pořádku, a ještě prý stačíte jít i do divadla?“ „Není to těžké, mám všechnu práci promyšlenou a pečlivě rozdělenou.“ ... Odcházela jsem s pocitem, aby všichni mladí manželé, zvláště ti, pro něž je druhé dítě přepychem, měli možnost nahlédnout do této

²²¹ Ještě k mateřskému příspěvku. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 32 (12. 8.), s. 6.

²²² MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 161-166.

domácnosti.²²³

Rodina a výchova dětí, tedy nové generace, byla pro komunistický režim v sedmdesátých letech klíčová. Jak již bylo řečeno, stát v tuto dobu usiloval o vyšší porodnost, aby měl v budoucnu dostatek pracovních sil.²²⁴ Ačkoliv zázemí v rodině, její smýšlení a její koheze (soudržnost) představovaly pro režim určitá rizika, neboť nemohl mít vše pod vnější kontrolou, zároveň rodina a její vazby lidi pacifikovala a většinu z nich brala odvahu pro veřejné a politické angažmá.²²⁵

Rodina, děti a jejich správná (socialistická) výchova byla *Vlastou* prezentována jako budoucnost společnosti. „Slavnostního obřadu [Vítání občánků – pozn. autorky] se ujal předseda Městského národního výboru Josef Cibulka. Požádal rodiče, babičky a dědečky, aby z dětí vychovali řádné občany a občanky. Všichni byli dojatí, rozrušení a oslavenci jako na povel spustili koncert nemluvnat... Co všechno dokáže takový malý, nepatrný človíček! Sotva se narodí, rozhýbá celou rodinu, jak se sluší a patří. Všech jedenáct nově narozených občánků dostalo do vínku od svého města vkladní knížku se stokorunou, aby je rodiče vedli ke spořivosti. Maminky byly od školních dětí podarovány květy a od členek sboru pro občanské záležitosti dostaly malovanou knížečku, do které budou zapisovat vývin svého dítěte i přesné údaje o tom, kdy se objevil první zoubek, které slůvko dítě nejdříve vyslovilo, zda to byla máma nebo táta, aby o tom později nebyly spory.“²²⁶

Ani taková témata jako vítání občánků nebyla ušetřena politického podtextu a propagandy. „A přece tomu ještě není tak dávno – vždyť dosud žijí pamětníci – kdy Radotínským údolím táhly proudy nezaměstnaných dělníků a dělnic na svou nedělní manifestaci za práva na chléb a práci. Čas utíká jako voda... Před nedávnem se Radotínským údolím ubíral průvod moderních dětských kočárků v doprovodu naporáděných maminek, otců, babiček a dědečků směrem na městský národní výbor. Od roku 1965 vítá město Radotín již po sté své nové narozené občanky. Koncem července netrpělivě očekávali tisícího.“²²⁷

V souvislosti s péčí o děti *Vlasta* často matkám udílela rady, jak děti vychovávat a starat se o ně. Rady měly většinou lehce direktivní tón a rodiče byli spíše než informováni o možnostech výchovy a přístupu k dětem, poučováni jako ti, kteří výchově

²²³ ŠKLÍBOVÁ, D. Pražská trojčata. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 1 (6. 1.), s. 6.

²²⁴ KUČERA, M. *Rodinná politika a její demografické důsledky v socialistickém Československu*. [online]. [cit. 26-06-2014] DOI: <http://www.cefres.cz/No-22-Cesko-francouzsky-dialog-o>. Dostupné z: <http://www.cefres.cz/No-22-Cesko-francouzsky-dialog-o>

²²⁵ * Aby např. jakýmkoliv chováním, které režim neschvaloval, nevedl kdokoliv z rodiny rodinu do nebezpečí spočívajícím v pronásledování, výslechy příp. i uvěznění.

²²⁶ TOMŠŮ, L. Vítáme tě na svět, děťátko. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 32 (12. 8.), s. 6-7.

²²⁷ TOMŠŮ, L. Vítáme tě na svět, děťátko. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 32 (12. 8.), s. 6-7.

sami od sebe nerozumějí, a musejí se řídit autoritou. Tato skutečnost korespondovala s celkovým pojetím tehdejšího socialistického režimu sedmdesátých let, který je mnoha odborníky označován za autoritářský.²²⁸ „Ale – plníte vždy pedagogické pokyny a rady školy? Podporujete autoritu učitelů? Když jste pozváni na třídní schůzku, jdete i v případě, že vaše dítě není mezi nejlepšími? Chodíte se radit, když se vám zdá, že na své dítě pomalu nestačíte? Kontrolujete někdy děti při přípravě na vyučování? Nenecháváte je jen tak lelkovat, i když víte, že do učebnice opravdu jen koukají? Vyzkoušíte je také někdy z právě probírané látky?“²²⁹ Matky dětí byly prezentovány jako nezkušené (což mohlo souviset i s jejich věkem) a do jisté míry jako osoby v podřízené pozici vůči vnějším autoritám. Články často prostupoval lehký ideologický a propagandistický podtext: „Tak mě tak napadá, kolik péče, trpělivosti i finančních nákladů se v našem státě vydává na zdraví každického našeho dítěte, než z něho vyroste člověk! A jak si to mnohdy ani plně neuvědomujeme...!“²³⁰

Jiný článek nabádal rodiče, aby děti učili mluvit spisovně a správně česky. „Moudří rodiče dbají na jazykovou čistotu a kvůli svému dítěti se snaží mluvit správně česky. Neulehčují si výchovu tím, že říkají: „Od toho je škola, ta ať učí děti správně hovořit, ale já budu mluvit, jak mi zobák narostl.“²³¹

Z článků o výchově je cítit touha po poslušnosti a kázni jako důležitým hodnotám, k nimž socialistická výchova dětí a mládeže směřuje. Požadavek na výchovu k poslušnosti se objevuje již u relativně malých dětí. „Vštípit dítěti poslušnost, ukáznit je, řídit jeho společensky účelné a slušné chování je v tomto kritickém období (tři a více let – pozn. autorky) velký úkol vychovatelů.“²³²

Jak jsme již uvedli, velmi často zdůrazňovanou hodnotou tehdejšího režimu byla pracovitost. Pohodlnost, lenost a zahálka byly naopak společensky zavrhovány (což je obzvláště patrné např. z analýzy článků o zhotovování oděvů nebo doplňků (kapitola 4.3.1.1.), a to i v době dovolené, neboť ženu by ani o dovolené v podstatě nebavilo jen tak zahálet.²³³ *Vlasta* tedy nabádala rodiče, aby vychovávali své děti k pracovitosti, přísně a svědomitě: „Lenost jako vada vzniká zvláště tam, kde nebylo dítě dostatečnou měrou kontrolováno ve své činnosti a kde dospělí neuměli vyvinout vůči dítěti vhodnou míru

²²⁸ DRDA, A., K.STRACHOTA. *Naše normalizace: člověk v tísní*. Praha: Člověk v tísní, 2011, s. 16.

²²⁹ ŠLOUFOVÁ, A. Rodiče a vysvědčení. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 25 (23. 6.), s. 23.

²³⁰ VAŠÁTKOVÁ, J. S tělem se rozvíjí i duše. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 15 (12. 4.), s. 18-19 a jiné.

²³¹ KŘOVÁČKOVÁ, J. Umí dítě mluvit správně česky? *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 4 (23. 1.), s. 10.

²³² NOVÁKOVÁ, M. Pobíhálek, všetečka, povídálek a rozuma. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 34 (25. 8.), s. 6.

²³³ *Vlasta*, 1970, roč. 24 (14. 1.), s. 22 a další.; Jak háčkovat. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 28 (9. 7.), s. 23.

přísnosti.²³⁴

Ve výchově *Vlasta* zmiňovala nutnost zpevňování vůle a zocelení dětí pro život a doporučovala rodičům, aby jejich děti absolvovaly pobyt na pionýrském táboře, který bude mít na jejich dítě pozitivní vliv.²³⁵ „Dítě na pionýrském táboře je odloučeno od svých nejbližších, není mu věnována ona „babičkovská“ péče, musí si zvykat na život v kolektivu, který se liší od obvyklého způsobu života. Proto by rodina měla své děti na takový život připravovat. Osobní hygiena, pořádek a samostatnost – to vše není zdaleka pro všechny děti samozřejmostí. A přece kdyby k tomu všemu byly vedeny už z domova, měly by při nástupu do tábora méně pocitů strachu a nejistoty, než jak se s nimi setkáváme dosud.“²³⁶

Vlasta se také věnovala osvětě v oblasti výchovy k rodičovství v rodině a zdůrazňovala i nutnost otevřené a zároveň taktní sexuální výchovy mladých lidí. Hovořila tak o tom, že rodiče jsou „povinni poučit své děti o biologických změnách v dospívání i o přirozeném poslání muže a ženy.“ Zároveň by rodiče měli klást důraz na rozvoj správných citových vztahů mezi hochem a dívkou na základě vzájemného přátelství, úcty a pomoci.²³⁷

Kromě direktivních rad a pouček však časopis *Vlasta* svým čtenářkám předkládal i relativně odborné články, které se zabývaly výchovou a péčí o děti. Uváděl např. sérii článků s názvem *Výchova kojence pohybem*, v níž doc. dr. J. Koch CSc. popisuje vliv pohybu na vývoj malých dětí.²³⁸ Zajímavé a podnětné byly i příspěvky známého profesora J. Švejcara, který se věnoval např. výživě dětí a již v sedmdesátých letech propagoval prospěšnost mateřského mléka a kojení.²³⁹ Pozornost *Vlasta* věnovala i nastávajícím matkám a v rámci rubriky *Rodičům do notesu* je informovala o možnostech cvičení před porodem a po porodu (cvičení pro šestinedělky).²⁴⁰

Zajímavý a velmi přínosný příspěvek pro rodiče postižených dětí, které byly za socialismu hojně izolovány a jejichž problém byl víceméně tabuizován, představoval článek *Vztahy kolem postiženého dítěte* od docenta B. Rašky s podrobným rozbořením

²³⁴ Rodiče a výchova dětí k práci. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 23 (7. 6.), s. 13.

²³⁵ Rodiče a výchova dětí k práci. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 23 (7. 6.), s. 13 a jiné.

²³⁶ HEJZLAR, T. Pojede vaše dítě na pionýrský tábor? Ze zkušenosti oddílového vedoucího. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 28 (12. 7.), s. 10.

²³⁷ Výchova k rodičovství v rodině. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 46 (15. 11.), s. 10.

²³⁸ KOCH, J. Výchova kojenců pohybem. 7. teoretická lekce. O procesu podráždění a útlumu. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 35 (1. 9.), s. 18.

²³⁹ ŠVEJCAR, J. Dnešní pohled na odstavování dítěte. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 31 (31. 7.), s. 19.;

Švejcar, J. Rodičům do notesu. Umělá výživa kojenců. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 10 (5. 3.), s. 18.

²⁴⁰ Rodičům do notesu. Cvičení pro šestinedělky. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 27 (4. 7.), s. 19.; Rodičům do notesu. Cvičení před porodem. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 9 (28. 2.), s. 19..

situace a pocitů rodičů takových dětí.²⁴¹ Článek poukazuje na problematiku všech dob, nejen doby socialistické, a zvažuje důvody a příčiny početí postiženého dítěte. Popisuje obavy a otázky rodičů, proč právě oni mají postižené dítě, jestli je vina na jejich straně či na jiném členu rodiny, zda je vhodné pořídit si další dítě a zda bude tato dispozice zděděna. V článku je rovněž zmíněn nevhodný pohled a postoj okolí, které duševní i fyzickou vadu vnímá negativně. Autor zde radí, jak se k postiženému dítěti chovat, jak se bránit útokům jiných a jak jim předcházet, jak dítě vychovávat a začleňovat a jak mu pomáhat kompenzovat jeho nedostatky a prosazovat jeho kladné stránky. „Jakmile postižené dítě dorůstá, je důležité, aby se začlenilo svou prací do společnosti.“²⁴² Samozřejmostí ovšem je, že se o začlenění musí zajímat celá společnost, která je, jak autor tvrdí, díky vlivu socialismu přístupná všemu a všem bez ohledu na věk, rasu či postižení.

Stejně jako v oblasti péče o domácnost byly ženy i při péči o děti kvůli nedostatku zboží na trhu nuceny improvizovat. *Vlasta* tak mladým maminkám předávala návody a tipy od jiných čtenářek, jak si vyrobit vlastní zavinovačku či plenkové vázací kalhotky nebo jak vázat pleny na široko. Příspěvek o kalhotkách však byl pro jistotu uveden slovy: „Ne že by plenkové vázací kalhotky z běžné prodejní nabídky byly nevyhovující. Ale přece jenom, za zkoušku to snad stojí.“ Následoval popis výroby, postupu a kreslené návody s obrázky miminek.²⁴³

Téma výchovy dětí poskytovalo rozsáhlý prostor pro předávání vzorů ideální socialistické ženy, která vzorně zvládá výchovu, péči o domácnost a zaměstnání. Takovými vzory byly úspěšné a prověřené soudružky ve vedoucích pozicích či poslankyně. V jednom z podobných článků se například autorka dotyčné socialistické poslankyně ptá: „Práce pro společnost – dobrá, ale jak je tomu s povinnostmi matky?“ - „Snad je to někomu divné, že pracuji ve funkcích, když mám početnou rodinu, ale moji rodiče byli komunisté a byla jsem tak vedena, abych měla ráda všechny lidi, nejen svou rodinu, a tak také vychovávám své děti.“, odpovídala dotyčná funkcionářka. „Vstávala v pět hodin, aby uvařila a uklidila. Děti přes den pohlídala příbuzná, ale všechno pro ně připravila matka (!). Prádlo dávala do prádelny, proto přece budujeme služby, aby pomohly. Manžel byl vždycky dobrým partnerem, a jak děti vyrůstaly, měly své malé povinnosti. Dnes je všechno snazší. Zámečnick Ladislav je na vojně, sedmnáctiletá Jiřinka, dělnice v Pragotronu, převzala některé matčiny povinnosti. Mirek se učí elektrotechnikem

²⁴¹ RAŠKA, B. Vztahy kolem postiženého dítěte. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 9 (28. 2.), s. 19.

²⁴² RAŠKA, B. Vztahy kolem postiženého dítěte. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 9 (28. 2.), s. 19.

²⁴³ Maminko, zkuste to trochu jinak!; Vynalézavě spolehlivá zavinovačka.; Šmik a šmik – už jsou na světě.; Vázání plen na široko. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 33 (13. 8.), s. 23.

a Pavel je ještě školák. Jdou matčinou cestou. Nejstarší děti byly členy Leninského svazu mládeže, dnes jsou všechny v SSM a členy SČSP.²⁴⁴

Jestliže si tedy klademe otázku, **jak byla v časopise *Vlasta* prezentována péče o děti a výchova dětí**, můžeme odpovědět, že se jednalo o velice časté téma rubrik i článků a že mu bylo věnováno opravdu hodně prostoru. Články, které oslovovaly ženy nebo oba rodiče a vztahovaly se k tématu výchovy dětí a péče o děti, měly společný podtext. Radily ženám, jak vychovávat své děti a jak o ně pečovat a zároveň v tomto směru vychovávaly samotné čtenářky. Texty často shovívavým tónem ženám poskytovaly rady a poučovaly je, jak správně vychovávat budoucí socialistické občany. Důraz byl kladen na pracovitost, pořádek, samostatnost, poslušnost, kázeň, slušné chování a správnou mluvu dětí a na optimismus, klid a trpělivost ze strany rodičů. Důraz byl kladen na autoritu učitelů a školy, zdravotníků, lékařů a jiných odborníků a na nezbytný respekt rodičů k autoritám institucí a režimem uznávaných odborníků.

Na stránkách *Vlasty* však vůbec nenajdeme články, které by hovořily např. o dobrovolné bezdětnosti. Tento obraz v časopise zcela chybí, jako by tento jev neexistoval. Stejně tak nebyla rozebírána bezdětnost nedobrovolná. Problémy žen s početím nebo s neplodností obecně na stránkách *Vlasty* opět nenajdeme. Naopak velmi progresivně působí článek o postižených dětech, neboť toto téma bylo v době socialismu tabuizováno. Je však nutné poznamenat, že tento článek byl v námi zkoumaném období 1970 – 1975 ojedinělý, což jen potvrzuje dobovou tabuizaci tohoto tématu.

4.3.4. Institucionální zařízení

Institucionální zařízení, tedy jesle, mateřské školy a základní školy byly ve *Vlastě* líčeny jako ideální forma výchovy socialistického člověka. U zařízení pro předškolní děti - jeslí a mateřských škol bylo zdůrazňováno, jak ulehčují matkám každodenní život, jak se zde děti cítí dobře a jak jsou zároveň správně (socialisticky) vychovávány. Stejně tak paní učitelky byly popisovány jako ideální soudružky: „Ředitelka Marie Holubová, členka strany, je své práci hluboce oddána. Spolu s osmi učitelkami vytvořila dělný kolektiv, který přivedl mateřskou školu mezi nejlepší v okrese Praha – východ. I náhodnému hostu je zřejmé ukázněné, ale přirozené chování dětí jako výsledek promyšleného pedagogického

²⁴⁴ UHROVÁ, M. I poslankyně mají děti. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 34 (25. 8.), s. 15.

působení. ... Před obědem malé hospodyňky samozřejmě prostírají stůl. Někdy jsou to ovšem „hospodáři“, protože chlapci a děvčátka se v této funkci střídají. Každému dají ubrousek, vědí jak správně položit příbory a než samy usednou ke stolu, popřejí dětem dobré chuti.

Aby nechutnalo, když kuchařka Marie Boudová se svou pomocnicí tak chutně vaří.²⁴⁵ Článek dále pokračuje slovy: „Děti si navzájem vyměňují dárky, některé samy vyrábějí, z vyprávění se dovídají o životě v sovětských školách, a tak se seznamují se vzdálenými přáteli... Odcházíme z krátké návštěvy s pocitem, že v této mateřské škole skutečně začíná výchova socialistického člověka.“²⁴⁶

Ve *Vlastě* byl vyzdvihován přínos institucionálních zařízení pro samotné děti i pro matky, které tak mohly v zaměstnání nerušeně pracovat, aniž by se musely trápit obavami, zda je o jejich děti dobře postaráno. V mediální prezentaci jesle a školky představovaly svým způsobem ideální výchovu, při které dětem vlastně vůbec nic nechybí: „Ten dům na vršku byl pět let jejich druhým domovem. Dva roky pobýly v jeslích a tři v mateřské škole. Teď jdou poprvé do školy a jejich kroky neprovází strach ani tréma. Vyrůstají bez starostí, v péči rodičů a dospělých.“²⁴⁷

Z mnoha výroků v časopise *Vlasta* bylo cítit, že jesle a mateřské školy se dokážou o děti postarat dokonce lépe, než je tomu v mnoha rodinách, a to zejména z odborného hlediska. Následující citace zmiňuje např. oblast logopedie. „A jak si povídají a vyprávějí, soudružky učitelky si pozorně všímají výslovnosti, a jak některé z nich zašišlá, hned ho opraví. Hlavně ty, které za pár měsíců opustí jesle a půjdou mezi „velké“.“²⁴⁸ Velký význam byl rovněž přisuzován správné výživě, která byla dle odborníků, např. lékařů, kteří promlouvali na stránkách *Vlasty* v jeslích, mateřských školkách či školách, lepší než výživa v rodině. „V minulém čísle byly uvedeny některé výsledky výzkumné práce zaměřené na vývoj dětí v denních jeslích. Dalším výzkumným cílem bylo zjištění vlivu zvýšené pohybové výchovy na rozvoj batolat... Hodnotily jsme stravu dětí v jeslích, domácí svačiny a večeře v pracovní dny a plné stravování dětí doma o sobotách a nedělích... Ukázalo se, že výživa dětí v posledních dvou dnech týdne, kdy je závislá jen na stravě doma, je ve všech třech vyživovacích faktorech přesvědčivě horší.“²⁴⁹

²⁴⁵ UHROVÁ, M. Učíme se hrou. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 22 (2. 6.), s. 15.

²⁴⁶ UHROVÁ, M. Učíme se hrou. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 22 (2. 6.), s. 15.

²⁴⁷ PROCHÁZKOVÁ, B. Když člověk myslí na člověka. 1948 – 1973. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 5 (31. 1.), [stránky nebyly uvedeny].

²⁴⁸ PROCHÁZKOVÁ, B. Když člověk myslí na člověka. 1948 – 1973. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 5 (31. 1.), [stránky nebyly uvedeny].

²⁴⁹ KUNCOVÁ, Z.; PAVLÁSKOVÁ, I.; KOŘÍNKOVÁ, V. O vývoji dětí v jeslích a doma. *Vlasta*, 1974, roč.

Časopis *Vlasta* informoval i o tehdy velmi oblíbeném saunování dětí v jeslích a mateřských školách a o jeho přínosu pro zdraví těchto dětí. „Saunu n. p. Velveta 01 Varnsdorf navštěvují děti ze závodních jeslí a mateřské školy už tři roky. Dětem se v sauně moc líbí a rozhodně jsou mnohem méně nemocné než děti, které do sauny nechodí.“²⁵⁰

Podíváme-li se na celkový mediální obraz institucionálních zařízení tehdejší doby, jak ho podává časopis *Vlasta*, je na první pohled zřejmé přílišné zdůrazňování kladů těchto zařízení a absence jakýchkoliv záporů či kritiky. Chybí vyvážený a kritický pohled a odstup; soudružky učitelky jsou víceméně dokonalé, dokonalá jsou i zařízení a dokonalý je i celý socialistický systém. Nikde nenajdeme článek s jakoukoliv stížností, všechny články popisují jen to, co jim socialismus přinesl dobrého. Neexistují děti, kterým by se ve školkách nelíbilo, kterým by nechutnalo nebo které by měly nějaké problémy (např. s integrací do skupiny apod.). A pokud ano, je to chyba rodiny, a ne systému.

Z pohledu článků a příspěvků ve *Vlastě* si člověk v době socialismu neměl na co stěžovat. Měl se lépe než v kapitalistických zemích, mezi lidmi jako by neexistovala revnivost, závist či nespokojenost. A v takovém ideálním prostředí měly vyrůstat i socialistické děti, které se narodily do tzv. lepší doby: „Narodily se do lepší doby. Jednotné zemědělské družstvo v Čečelicích vzniklo v roce 1949, tedy v době kdy vítězstvím pracujícího lidu v Únoru 1948 byla na vesnici potlačena reakce a byly vytvořeny podmínky pro socializaci vesnice. Svou budoucnost krůček po krůčku začali vytvářet i v Čečelicích. Dnes po čtyřiceti letech je jejich výsledná bilance více jak uspokojivá. O tom, co připravili mládeži, pohovoří generace těch, kteří se o šťastný dnešek zasloužili a stále přispívají k lepším zítřkům... „Denně vaříme šedesát obědů a hodně dětí má stravování, ve kterém jsou zahrnuty ještě dvě svačiny, úplně zadarmo. Když je jeden z rodičů členem JZD, platí za dítě denně dvě koruny, a když jsou oba členy družstva, neplatí nic. A to je stejné pro jesle, školku i družinu. Všechno u nás hradí JZD. Zajděte se ještě podívat na naši moderní elektrickou prádelnu, sušárnu a mandl.“²⁵¹

Články vyznívaly velmi optimisticky, nechyběla v nich jistá poetika, vhodně doplněná propagandou. Nad posledním odstavcem jednoho příspěvku, který uvádíme níže, byla například otištěna pěticípá hvězda. „Odjížděli jsme z čečelického družstva a jen pouliční lampy nám osvětlovaly zpáteční cestu. Byl tehdy krátký, mrazivý prosincový den, jeden obyčejný všední den, v němž jsme poznali, co krásy může dát život, když člověk

28, č. 16 (17. 4.), s. 19.

²⁵⁰ PUČKOVÁ, F. K otužování předškolních dětí. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 49 (3. 12.), s. 19.

²⁵¹ PROCHÁZKOVÁ, B. Když člověk myslí na člověka. 1948 – 1973. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 5 (31. 1.), [stránky nebyly uvedeny].

myslí na člověka.²⁵²

Základní škola byla prezentována jako kvalifikovaná instituce, se kterou mají rodiče povinnost spolupracovat, kterou musí respektovat a řídit se jejími požadavky. Její pozice byla v mnohých ohledech dokonce stavěna nad postavení rodin: „Škola jako nejkvalifikovanější instituce pro cílevědomé a soustavné formování člověka má zodpovědnost za sjednocení výchovného působení všech činitelů, samozřejmě i rodiny.“²⁵³ Školní docházka byla vnímána jako jedna z příležitostí, jak děti naučit plnění povinností: „Hned na počátku by si děti měly zvykat na pravidelnou účast na vyučování: měly by být vedeny, aby bez vážného důvodu vyučování nezameškávaly. Přílišná shovívavost rodičů k různým „nevolnostem a obtížím“ jejich omlouvání ve škole a před dětmi mohou vyvolat předpoklady vzniku budoucího záškoláctví.“²⁵⁴

Zdůrazňována byla povinnost denně se připravovat na vyučování (již od první třídy), a to i ve dnech, kdy není písemný úkol: „Vůbec bychom měli vymýtit silně zakořeněnou představu, že příprava na vyučování je „napsat úkol“... Žák by se měl denně učit... Usilujeme, aby zcela vymizel postoj vyjádřený větou „Dělej, napiš si honem úkol, ať máš pro školu všechno hotové.““²⁵⁵

Rodiče se na chodu škol podíleli v rámci tzv. výborů SRPŠ (Sdružení rodičů a přátel školy), které mohly např. ovlivňovat složení svačin ve školách (možnost předplácení mléka apod.).²⁵⁶

V roce 1974 byla ve *Vlastě* uvedena pravidelná diskuse rodičů na téma družiny, školních klubů a volného času dětí. Zde se překvapivě objevily i názory rodičů, že ne všechny děti do družiny chodit chtějí, neboť jim kolektiv či hlučné prostředí nevyhovuje nebo se tam prostě nudí. Diskuse směřovala i k tomu, zda by činnost ve školní družině neměla být zajímavější a pestřejší, nicméně opět s optimistickým dovětkem: „Starší dcera chodila po vyučování rovnou domů. Ze zaměstnání jsem ji telefonicky kontrolovala, zda plní uložené úkoly, učí se atp. Dcera odmítla chodit do družiny, protože, jak říkala, nic se tam nedělalo, byla tam prostě nuda. Zato mladší dcera byla již od malička zvyklá na kolektiv, takže šla ze školy rovnou do družiny, později pracovala v pionýru a dalších zájmových kroužcích a vždy se na ně moc těšila.“²⁵⁷ Redakce *Vlasty* nakonec diskusi

²⁵² PROCHÁZKOVÁ, B. Když člověk myslí na člověka. 1948 – 1973. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 5 (31. 1.), [stránky nebyly uvedeny]

²⁵³ ŠLOUFOVÁ, A. Rodiče a vysvědčení. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 25 (23. 6.), s. 23.

²⁵⁴ Máte také prvňáčka? Čtení pro rodiče. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 34 (23. 8.), s. 10.

²⁵⁵ Máte také prvňáčka? Čtení pro rodiče. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 34 (23. 8.), s. 10.

²⁵⁶ Svačiny ve škole. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 46 (15. 11.), s. 10.

²⁵⁷ Družiny, školní kluby a volný čas dětí. Čtení pro rodiče. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 46 (13. 11.), s. 10.

shrnuje konstatováním, že se sice děti mohou doma věnovat svým zálibám, že je však důležité jakým. Také uvedla, že nemusí být nutně pravda, že školní družina vyhovuje jen tichým dětem s klidnou povahou.

Časopis *Vlasta* rovněž obsahoval informace pro rodiče o možnostech volby povolání jejich dětí. (Státní pedagogické nakladatelství vydává pro informaci rodičů příručky o volbě povolání)²⁵⁸

Na dílčí výzkumnou otázku, **jak *Vlasta* prezentovala institucionální zařízení péče o děti**, je tedy možné odpovědět, že tato zařízení byla popisována vesměs jako instituce, které zajišťují ideální způsob výchovy a jsou schopné ulehčit ženám jejich každodenní život. U těch dětí, kde výchova rodičů není taková, jaká by z hlediska socialistické společnosti měla být, supluje výchovnou funkci rodiny. Učí je základním dovednostem a tehdy tolik důležité schopnosti žít v kolektivu. Institucionální zařízení byla z velké míry idealizována, a stejně tak zaměstnanci, kteří v nich pracovali. Články vzbuzovaly dojem, že dětem v jeslích a mateřských školách nic nechybí, a naopak se jim zde dostává lepší a odbornější péče než v rodině. Tato zařízení byla prezentována jako bezproblémová záležitost. Ve *Vlastě* se nikdy neobjevil článek, který by se zabýval např. dětmi, jimž se v jeslích nebo školkách nelíbilo a které v nich měly jakékoliv problémy (např. spojené především s obtížnou integrací do cizího a nového prostředí, kdy tam plakaly nebo se např. počůrávaly, ač to již předtím nedělaly atd.). Základní školy byly prezentovány jako instituce s jistou dávkou autority, kterou do určité míry neznalí rodiče mají respektovat. Se školou je třeba spolupracovat, dbát pokynů učitelů a vychovatelů, jež mají z oblasti výchovy a vzdělávání více znalostí a zkušeností. Žádná pochybnost o schopnostech učitelů či chybách škol v textech nezazněla.

4.3.5. Žena a zdraví

Tématu zdraví věnovala redakce *Vlasty* velkou pozornost. Jednalo se zejména o prevenci a pokyny ke zdravému životnímu stylu, případně o základní informace o nemocech a jejich léčení.

Jedním z témat bylo psychické zdraví a nezbytnost odpočinku. Autoři článků si například uvědomovali, že ženy jsou z velké míry přetížené a potřebují odpočinek a relaxaci. „Mnoho žen středního věku i mladších si stěžuje na únavu, vyčerpanost a různé

²⁵⁸ Příručky o studiu a učebních oborech. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 46 (15. 11.), s. 10.

bolesti, jejichž místo v těle nedovedou ani určit. Po šálku silného „turka“ se však vzchopí, zvláště ještě když si zapálí cigaretu, a pokračují v práci. Je to jev příznačný pro civilizované země, v nichž se všechno zmnožuje – starosti, radosti, zájmy a různé činnosti. Život se stal komplikovanějším, uspěchanějším, jaksi zkratkovitým, přetrhávaným a disharmonickým. V tom je také příčina různých blíže neurčených neduhů žen. Ony jsou totiž na tom hůře než muži. Tradičně se starají o domácnost a to je jejich druhá, nikdy nekončící směna. I v spánku pokračují v starostech o tuto práci a probouzejí se s obavami, že plyn není zavřen, že v koupelně kape voda z kohoutku, aby ráno nezapomněly dát dítěti peníze na obědy a zajít k řezníkovi a pak spěchat do práce, kde vedoucí svolal poradu.²⁵⁹

Příspěvek dále pojednává o zjištění amerických lékařů, že nespecifikované choroby moderních žen je možné velmi dobře léčit spánkem. „Srovnáním se ukázalo, že ženy, které spaly sedm hodin denně nebo ještě méně, prodělaly pětkrát tolik „nerváků“, sedmkrát více chvil vyčerpání, dvanáctkrát byl u nich větší výskyt různých obav a jiných příznaků neklidného a nešťastného života, než u těch, které spaly denně osm a více hodin.“²⁶⁰

V souvislosti s psychickým zdravím a prevencí psychických poruch *Vlasta* např. otiskla úryvek z knihy M. Plzáka a K. Součka *Smutek všedního dne a smutek jako nemoc*, který pojednává o lidských emocích a jejich prožívání. „Je tomu skutečně tak, že v některých situacích - a my se ještě mnohokrát vrátíme k tomu, v jakých vlastně situacích - to naše emoce jaksi přetáhnou, přeženou a my sami cítíme, že míra našeho smutku neodpovídá míře toho, co se vlastně stalo. Tento zbytečný nebo lépe nadbytečný smutek je součástí našeho života a my se s ním musíme umět vypořádat. Především však o něm musíme vědět.“²⁶¹

Redakce *Vlasty* zařazovala osvětové články o zdravém životním stylu. Informovala např. o přínosu vitaminů pro lidský organismus.²⁶²

Již v sedmdesátých letech se hovořilo o důležitosti dostatečného příjmu tekutin. Zmiňoval se o něm i článek *Žízeň a pití*, jenž obsahoval dokonce recepty na osvěžující čaje a jiné nápoje.²⁶³

A také tehdy bylo častým tématem článků hubnutí. Příspěvky však mnohem častěji než o dietách pojednávaly o pohybových aktivitách jako důležitém předpokladu štíhlé postavy. Rozhovor s docentem J. Šonkou a jeho kolegyněmi s názvem *Ostře sledované*

²⁵⁹ Vyspi se a budeš zdráva. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 4, s. 19.

²⁶⁰ Vyspi se a budeš zdráva. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 4, s. 19.

²⁶¹ PLZÁK, M., SOUČEK, K. Smutek, který nemusí být. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 4, s. 18-19.

²⁶² MIKLÁNEK, J. Vitamíny- abeceda pro zdraví. Vystřihněte si! *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 48 (28. 11.), s. [22].

²⁶³ MEIČOVÁ, E.; SEDLÁČKOVÁ, H. Žízeň a pití. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 24 (14. 6.), s. 29.

kilogramy informoval o realizaci programů pro obézní. „Zájem o Vaše kurzy je jistě veliký.“ - „Bez nadsázky obrovský. Bývají vždy vyprodány již koncem zimy. V každém turnuse máme něco přes šedesát osob, což je dáno ubytovacími možnostmi. Účastníky našich kurzů tvoří z 90% ženy. Tento nepoměr je dán dvěma faktory: 1. Je podstatně víc otylých žen než mužů; 2. Ženy dbají víc o svoji linii...“ „Jste spokojeni s elánem svých cvičenců?“ - „Můžeme říci, že ano. Pochopitelně, že i zde výjimka potvrdí pravidlo. Převážná většina si uvědomuje smysl, poslání i cíl již proto, že si kurs sama zaplatila. Proto se snaží o maximální úspěch. V tom je též patrný rozdíl proti láním, kde mnozí pacienti vědomě šidí předepsaný režim proto, že je to zdarma. Naším přáním je, aby soustředění neneslo ve svém podtextu titulek léčení!“²⁶⁴

Poslední slova z rozhovoru vystihují obvyklý problém tehdejšího, a v mnohém i dnešního pojetí zdravotnictví, které z dob socialismu stále přetrvává. Lidé často odmítali převzít odpovědnost za své zdraví a očekávali, že se i v tomto ohledu o ně stát se svým zdravotním systémem postará.

Mnoho rubrik se věnovalo pohybovým aktivitám pro ženy každého věku. Existovala např. speciální rubrika pro ženy středního věku *Když je čtyřicítka na krku*, která uváděla cvičení pro pružnost páteře,²⁶⁵ či rubrika *Cvičí matka s dcerou*.²⁶⁶ Specifikum ženského organismu při sportovních aktivitách se věnoval článek *Žena a sport*. „Žena má od přírody horší biologické předpoklady pro sportovní činnost a v závodním sportu nedosahuje mužské výkonnosti. Jenže to není jednak důvodem, aby nepěstovala sport, jednak rozdíly nejsou tak velké. Žena vycvičená v některé sportovní disciplíně předčí - a někdy dokonce velice předčí - muže v této disciplíně necvičené, i když to jsou jinak vrcholně výkonní sportovci... A tak právě pro stanovisko, že žena má být především matkou, připomínám: Chceme-li, aby byli muži silní, vytrvalí, houževnatí, stateční a bojovní, pak musí být takové i jejich matky, které je rodí a vychovávají.“²⁶⁷

Pozornost byla věnována i obezitě dětí, jejím příčinám, důsledkům a prevenci.²⁶⁸

Časopis poskytoval osvětu ohledně chorob a nemocí, včetně nemocí dětských. Zabýval se např. spalničkami či spálou a jejich příznaky a léčením²⁶⁹ nebo dětským ekzémem: „Nejčastěji se objevoval dotaz, zda je dětský ekzém nakažlivý, jaká je jeho

²⁶⁴ ŠONKA, J.; STRACHOTA, M. Ostře sledované kilogramy. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 36 (9. 9.), s. [10].

²⁶⁵ POKORNÝ, F. Když je čtyřicítka na krku. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 40 (6. 10.), s. 18-19.

²⁶⁶ MORÁVKOVÁ, J. Cvičí matka s dcerou. 1. lekce: ramena-šíje-záda. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 20 (17. 5.), s. 10.

²⁶⁷ VINAŘICKÝ, R. Žena a sport. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 28 (10. 7.), s. 19.

²⁶⁸ Blažková, J. Nechcete mít obézní dítě? *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 10 (5. 3.), s. 19.

²⁶⁹ KREJHANZLOVÁ, D. Jak poznat spalničky a spálu? *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 3 (20. 1.), s. 18.

podstata a jak jej léčit. Na první otázku lze rychle a jednoznačně odpovědět: dětský ekzém (ani jeho případné pozdější či vývojové fáze) není nakažlivé onemocnění.²⁷⁰ Řešily se rovněž obecně infekční choroby a jejich prevence, např. pomocí častého používání desinfekčních prostředků.²⁷¹

Dalším tématem byly dětské úrazy, kdy autoři zdůrazňovali jako prevenci výchovu dětí k ukázněnosti. „Nedá se tedy říci, že by naši zdravotníci dělali pro děti právě málo. Vypiplávají nemocné děti za nevyjádřitelnou cenu – ať už v penězích nebo osobním odříkání lékařů a zdravotních sester, kterých je stále málo. O to tragičtější jsou čísla udávající, že za posledních šestnáct let zemřelo jen ve Středočeském kraji 527 zdravých dětí na následky nejrůznějších úrazů. O to otřesnější jsou tato čísla, neboť před nimi stojí lékaři bezmocně a medicína proti nim nic nezmůže. Pomoci může jen důsledná výchova dětí k ukázněnosti; a za to rodičům životy jejich dětí přece stojí!“²⁷²

Zdůrazňována byla opět odpovědnost zejména žen za péči o děti, o jejich bezpečnost a zdraví. „Naše ženy a matky by měly mít nebezpečí otravy léků, ať už to jsou tabletky nebo tekutiny, na mysli především. Hlavně malé děti je třeba hlídat, aby nesnědly volně uložený a pro ně snadno dostupný lék, který jim může přivodit různé komplikace.“²⁷³

Na stránkách časopisu se též objevovaly instrukce k první pomoci při různých zdravotních obtížích.²⁷⁴

Se zdravým životním stylem souvisí i obezřetnost při užívání léků, není žádoucí, aby byly užívány nadměrně. Redakce *Vlasty* své čtenářky informovala o rizicích nesprávného či nadměrného používání léčiv a trendu rostoucí spotřeby léků ve společnosti. „V posledním desetiletí stoupla a nadále stoupá spotřeba léků na celém světě. U nás se zvýšila spotřeba tabletek proti bolestem např. od roku 1961 do roku 1963 asi o 20%. U psychicky uklidňujících léků je tento vzestup ještě vyšší; činí cca 30%. V téže době se spotřebovalo o 58% víc Neuralgenu, Eunalgitu o 29% a Sedoloru o 21% než v letech předcházejících.“²⁷⁵ Nebo: „Zajímavý a velmi závažný je výsledek průzkumu, který ukazuje, že nejčastěji postiženou na lécích závislou osobou pravděpodobně žena středních let, která vedle svého zaměstnání obstarává ještě domácnost. Užívá nejčastěji analgetika bez lékařské kontroly a většinou si není své závislosti na tabletkách proti bolestem

²⁷⁰ MUSIL, B. O dětském ekzému. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 15 (12. 4.), s. 18.

²⁷¹ Braňte se infekčním chorobám zvýšenou osobní hygienou! *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 9 (4. 3.), s. [28].

²⁷² WEIS, J. Prevence, kterou nezvládne medicína. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 35 (1. 9.), s. 18.

²⁷³ CUDLÍN, M. Méně léků někdy znamená víc zdraví. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 39 (30. 9.), s. 18.

²⁷⁴ Zásady první pomoci. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 38 (20. 9.), s. 19.

²⁷⁵ CUDLÍN, M. Méně léků někdy znamená víc zdraví. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 39 (30. 9.), s. 18.

vědoma.“²⁷⁶

I v oblasti péče o zdraví a s tím souvisejícího užívání léků byla akcentována autorita odborníků: „Chybné užívání léků je někdy zaviněno tím, že si nemocní nepamatují návod lékařů. Je lepší ještě jednou se lékaře raději zeptat, dodržovat předepsané dávky a dbát pak na časové intervaly, které jsou zvláště důležité při užívání sulfonamidů a antibiotik.“²⁷⁷ Co se týče antibiotik, i v době, kdy byla předepisována masově, upozorňovali mnozí odborníci na jejich nebezpečí. Zajímavý je např. článek docenta MUDr. B. Raška CSc., který hovořil o antibiotikách, o hranicích jejich možností a hlavně tom, že se mohou užívat, ale nesmějí zneužívat.²⁷⁸

Psychická a fyzická nepohoda žen byla někdy přisuzována premenstruačnímu syndromu. Jeden z článků, jehož autorem je muž - lékař, se věnoval osvětě v této oblasti. Z příspěvku je cítit mužský a do jisté míry patriarchální pohled na tuto problematiku. Muž poučuje ženy, jak mají ke svým ryze ženským záležitostem přistupovat, a informuje muže o nutné shovívavosti k ženám v tomto období. Objevují se konstatování typu „záleží pak na typu ženy a její povaze, jak dá svému okolí znát, že se s ní něco děje. A muži by měli mít pro ženiny dny shovívavé pochopení.“²⁷⁹

Sérii článků věnovala *Vlasta* tématu kouření a alkoholismu. „Věřte nevěřte, u nás se ročně prokouří skoro šest miliard korun! Přitom začínají kouřit děti mladší deseti let a čím dál víc kouří i ženy a dívky.“²⁸⁰ Články měly velký ohlas i u čtenářek, které reagovaly vlastními příběhy, jako je např. tento: „Manžel propadl cigaretám již před naší svatbou... Prodělal čtyři těžké žaludeční operace, celkem sedm chirurgických zákroků. Přesto dál kouří kolem čtyřicet zahraničních cigaret denně.... Finanční ztráty za léta manželství by se daly spočítat. Ale nikdo nespočítá ztráty na kráse života a spokojenosti ze společného soužití.“²⁸¹

Dílčí výzkumná otázka byla, **jaká sdělení předávala *Vlasta* ženám v oblasti péče o fyzické a psychické zdraví.** V této souvislosti lze konstatovat, že redakce časopisu *Vlasta* se tématu zdraví a nemoci hojně věnovala. Prakticky v každém výtisku se objevovaly články pojednávající o zdravotní prevenci, zdravém životním stylu, příspěvky obsahující informace o nemocech, jejich příčinách, důsledcích a opatřeních, jak se jim

²⁷⁶ RAJTR, Z. Zaostřeno na léky. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 27 (4. 7.), s. 19.

²⁷⁷ CUDLÍN, M. Méně léků někdy znamená víc zdraví. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 39 (30. 9.), s. 18.

²⁷⁸ RAŠKA, B. Prášek není všelék. Užívat neznamená zneužívat. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 38 (20. 9.), s. 19.

²⁷⁹ LACINA, O. Nejste ve „své kůži“? *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 43 (24. 10.), s. 19.

²⁸⁰ NOVÁK, M. Kouření a zdraví. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 40 (1. 10.), s. 19.

²⁸¹ Život mizí v dýmu cigaret. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 3 (20. 1.), s. 18.

vyhnout. *Vlasta* šířila osvětu v oblasti kouření a alkoholismu, obezity, pohybových aktivit, užívání a zneužívání léků, první pomoci, úrazů dětí, pitného režimu apod. Stejně jako u jiných témat byla dikce příspěvků spíše poučující a byla podávána z pozice autorit, lékařů udílejících pokyny laickým čtenářům. Většina článků byla směřována k ženám-čtenářkám, většina autorů článků z oblasti zdraví byli muži, tedy lékaři, kteří shovívavě poučují neznalé ženy, a to i v ryze ženských oblastech, jako je předmenstruační tenze.

V časopise však nenajdeme žádné články, které by řešily například mentální anorexii (poruchu příjmu potravy spočívající v odmítání potravy a ve zkresleném náhledu na své tělo) nebo bulimii (záchvatovité přejídání s následným vyvoláním zvracení nebo průjmu), i když se s těmito problémy ženy (a dokonce i muži) potýkaly podle dobových svědků i v této době.

4.3.6. Žena a kosmetika

Kosmetice se ve srovnání s jinými tématy, jako je zdraví, výchova dětí či péče o domácnost, redaktoři a redaktorky *Vlasty* v takové míře nevěnovali. Celkově v časopise převažovaly články praktického ladění, a tak byla kosmetická péče spíše okrajovou záležitostí. S touto skutečností ladilo i pojetí článku o kosmetice nohou, který zdůrazňoval praktické, zdravotní a pracovní důvody pro pravidelnou pedikúru.²⁸²

Výjimečně se časopis tématu kosmetické péče věnoval např. při příležitosti narozenin *Vlasty*, kdy uspořádal zkrášlování tří čtenářek různých věkových kategorií, které byly zároveň nositelkami jména *Vlasta*. „Má-li narozeniny VLASTA, slaví je s ní i statisíce čtenářek. Co pro ně může být asi tak nejpřitažlivějším dárkem? Nu přece to, když se něco podnikne pro zdůraznění jejich ženské krásy. Ovšem všechny ženy z celé republiky jsme k podarování do Ústavu kosmetiky pozvat nemohli. A tak za vás, milé oslavenkyně přijaly dárek od moderních kouzelníků krásy tři *Vlasty*, zastupující tři věkové kategorie něžného pohlaví. Ani vy ostatní však nepřijdete zkrátka, protože vám všem předáváme dobré rady jak svou krásu udělat ještě krásnější.“²⁸³ Z konkrétních rad pak článek uváděl např.: „Žena po třicítce má o svou pleť pečovat již soustavně. Málo platné vrásky se nevyhýbají ani sebehezčím ženám, všechny musí s nimi bojovat... Líčení pro den má být střídme. To konečně platí pro věk každé ženy... Pro ženy kolem padesátky by

²⁸² MAREŠOVÁ, J. Kosmetika nohou. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 44 (4. 11.), s. 19.

²⁸³ Uč se, ženo hezkou býti. Dárek k svátku a rada na památku. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 6 (9. 2.), s. 26.

mělo být zásadou vypadat na čtyřicet.“²⁸⁴

Do podobné tematické oblasti spadá i reportáž ze *Dne Vlasty*, kdy se konala módní přehlídka *Střihové služby Vkus* či závodů *Eva, Styl a Tvar Domů módního odívání*. Součástí akce byly poradny kadeřnického salónu *Vlasta* nebo kosmetické úpravy *Dermacolu*. Článek propagoval kosmetické výrobky státního podniku *Dermacol* – pleťové mléko, pleťovou vodu, krémy a řasenky.²⁸⁵

Jeden z článků sice pojednával o kosmetice, byla to však spíše reportáž ze závodu *Astrid*, který kosmetiku vyrábí. Spíše než kosmetické péči věnoval pozornost úspěchu podniku a plnění socialistické pětiletky. „Krása... někdo si pod ní představuje jen líbivou tvář a pramálo mu záleží na vlastnostech člověka. Náročný chce mít obé v souladu. Krása je zkrátka pojem velice všestranný a možno si ji vykládat všelijak. Leč opusťme úvahy. Raději vás zavedeme tam, kde se tvoří doplňky pŕvabu a kde objevíme i další tajemství nevšední krásy. Do závodu ASTRID v Praze Holešovicích, který letos slaví 125 let od svého vzniku. Statistika praví, že v Československu se za posledních jedenáct let zvýšil prodej kosmetických přípravků téměř trojnásobně, takže ročně dosáhl finančního objemu 1 miliardy 291 miliónů... Zájem žen dosvědčuje i to, že od roku 1968 do konce loňska se tu výroba zvýšila o sto procent. A úkoly pětiletého plánu splní ASTRID zásluhou obětavosti svých pracovníků také mnohem dřív... Kde jsou dobří lidé – tam se dílo daří. V Astridu však nespí na vavřínech. Stále vymýšlejí něco nového čím překvapit... Státní vyznamenání – ZÁSLUHY O VÝSTAVBU, které závod dostane na slavnostní schůzi k 125. výročí, je zaslouženou odměnou všem.“²⁸⁶

Další z článků informoval čtenářky o možnostech moderní kosmetiky v odstraňování pih, které byly v tehdejší době podle všeho považovány za nežádoucí: „Pihy trápi mnoho žen, berou jim sebedůvěru a vyvolávají komplex méněcennosti. Při takových pocitech je dobré se svěřit lékaři kosmetologovi; vše posoudí, poradí nebo rozhodne o způsobu odstranění pih.“ Následuje popis metody odstraňování pih, včetně radikálních zákroků roztokem fenolu v éteru. Podle autora článku má „odstraňování normálních slunečních pih velmi efektní výsledky, které pomáhají ženám opět získat zdravé sebevědomí.“²⁸⁷ V rámci rubriky, v níž se objevovaly reklamy, propagovala firma *Astrid* krémy *Nivea*.

K další výzkumné otázce, tj. **jak *Vlasta* prezentovala kosmetickou péči**, lze především říci, že kosmetické péči *Vlasta* přílišnou pozornost nevěnovala. Ve sledovaném

²⁸⁴ Uč se, ženo hezkou býti. Dárek k svátku a rada na památku. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 6 (9. 2.), s. 26.

²⁸⁵ Odpoledne jen a jen pro ženy. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 12 (19. 3.), s. 23.

²⁸⁶ KŘEČKOVÁ, J. Tajemství krásy. *Astrid. Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 40 (4. 10.), s. 6-7.

²⁸⁷ ČERMÁKOVÁ, R. Pihy a jejich odstraňování. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 43 (24. 10.), s. 19.

období jsme v časopise objevili velmi málo rad ohledně líčení či dekorativní kosmetiky. Pokud se kosmetické péči časopis věnoval, tak nejčastěji v souvislosti se zdravotní tematikou či formou odměny pro pracující ženy. Fyzický vzhled ženy nebyl nijak výrazně vyzdvihován a nebyl mu přisuzován takový význam, jako je tomu například dnes. Z toho mála, co články o kosmetice přinášely, vyplynulo, že péče o pleť by měla být pro ženu samozřejmostí, i když jí mnoho žen nevěnuje dostatečnou pozornost. Líčení *Vlasta* doporučovala střídmé a nenápadné. Spíše než krása vnější byla oceňována krása vnitřní.

4.3.7. Žena a móda

Módě redakce *Vlasty* věnovala hodně prostoru. Je však třeba poznamenat, že se jednalo zejména o oděvy praktického rázu. Vzhledem k nedostatku kvalitního oblečení na trhu si ženy často vyráběly šaty samy. Na stránkách časopisu se proto objevovaly návody, jak jednotlivé kusy oblečení ušít. Speciální rubrika *Šití pro Lucku* obsahovala např. pokyny ke zhotovení šatů do tanečních,²⁸⁸ další rubrika *Šijeme* pak přinášela návody k ušití např. brokátových společenských šatů a mnoha dalších typů a druhů oblečení.²⁸⁹ *Vlasta* se věnovala i pletení, poskytla návod na upletení jarního kompletu dlouhé vesty a hladké sukně.²⁹⁰ Pozornost zaměřila i na plnoštíhlé ženy. V článku s podtitulkem „*Štíhlým dnes vstup zakázán aneb na přání čtenářek*“ doporučovala stříhy letních šatů, doplněné obrázky. Čtenářky si mohly stříhy objednat u stříhové služby *Vkus*, k níž je *Vlasta* často odkazovala.²⁹¹

Stříhová služba *Vkus* své modely předváděla na módních přehlídkách ve větších městech a zákaznicím nabízela stříhy a popisy, podle kterých bylo možné vybrané modely šít, plést či háčkovat.

Článek o kolekci stříhové služby *Vkus* na jaro - léto 70 byl doplněn černobílými fotografiemi manekýnek v uvedených modelech.²⁹² Módou se zabýval i článek *Dovolená u moře*, a to především letní módou, určenou pro dny dovolené. „Žena, která jede poprvé k moři, trpí většinou představou, že se musí vybavit ohromným kufrem, plným exkluzivních převleků. Na místě samém pak zjistí, že na koupání a pro pobyt na pláži jí

²⁸⁸ KARMAZÍNOVÁ, A. Šití pro Lucku. Šaty do tanečních. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 10 (11. 3.), s. [22].

²⁸⁹ Šijeme. Brokátové společenské šaty. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 3 (20. 1.), s. 22 a další.

²⁹⁰ ...do nového jara. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 13 (29. 3.), s. 22.

²⁹¹ HRUBÁ, V. Hodiny léta. Štíhlým dnes vstup zakázán aneb na přání čtenářek. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 27 (4. 7.), s. 19.

²⁹² Z nové kolekce jaro léto 70 stříhové služby VKUS. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 17 (29. 4.), s. 20-21.

bohatě stačí dvoje plavky, opalovačky, koupací plášť a plážové oblečení. Dvoje plavky jsou k moři nezbytné. Ne pro módní přehlídku, ale z praktických důvodů. Jednak plavky slanou mořskou vodou a prudkým sluncem trpí, jednak není pro ženu zdravé zůstat po koupeli v mokřích, nasolených plavkách, pod něž se nalepí mořský písek. K tvaru a materiálu plavek je současná móda benevolentní. Uznává jak plavky dvoudílné, tak vcelku, z elastických materiálů i látkové – ovšem dobře střižené a vypracované – a opět plavky pletené. Návrat ke strojově a zejména ručně pleteným plavkám naznačuje i návrat ke koupacímu úboru, který bude víc zahalovat než obnažovat... Necht' je tedy dovolená u moře představou sebevětšího přepychu, je zbytečné se zatěžovat velkým, přeplněným kufrem. Nejnnutnější, ale nezbytné vybavení, jak je přinášíme v ukázce, plně postačí každé ženě ke splnění touhy být na dovolené u moře prakticky a zároveň moderně oblečena.²⁹³

Vlasta věnovala pozornost i účesům žen. Článek *Jak se češe žena středního věku* uváděl zásady pro tvorbu účesů k jednotlivým typům obličeje. Příspěvek navíc konstatoval, že „každá žena by měla mít rozhodně stále na zřeteli, že péči o vlas a o úpravu účesu by neměla ponechávat náhodě, nebo až bude mít čas, ale pravidelně si jej pěstovat. Sama pak sezná, že se bude cítit lépe a spokojeněji v denním shonu.“²⁹⁴ Podobné rady časopis udílel i při výběru brýlí. I zde čtenářkám poskytoval tipy pro výběr dle tvaru obličeje.²⁹⁵

Nedostatky v oblasti nabídky oblečení a konfekce pro ženy středního věku, které nemají štíhlou postavu, se zabývala speciální reportáž. Referovala o výsledcích ankety mezi čtenářkami *Vlasty* na téma *Jak jste spokojeny s konfekcí* a o následně probíhající diskusi. Reportáž byla uvedena slovy „Waldemar Matuška tvrdí, že kluci věčně středních let jsou tak akorát, že jsou samý sval a žádný tuk navíc. Šťastní to muži! To my o sobě tvrdit nemůžeme. My, holky věčně středních let, jsme ve své drtivé většině machničky... Umíte si milé spolumachničky představit to blaho, že bychom pak už nelítaly po obchodech s výrazem štvance v očích a s pokornou prosbou na rtech: Promiňte, dovolila jsem si dorůst do velikosti 54, prosím vás, buďte tak laskava, máte cokoliv na mne?“²⁹⁶

Do *Vlasty* dorazilo na čtyři tisíce anketních lístků, z nichž třetina byla od žen s konfekčním číslem nad 51, které měly se sháněním konfekčního oblečení velké problémy. I ženy drobnější si však stěžovaly, že jsou jim konfekční šaty úzké, obvykle

²⁹³ Dovolená u moře. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 24 (17. 6.), s. 20-21.

²⁹⁴ POHL. Jak se češe žena středního věku. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 3 (20. 1.), s. 22.

²⁹⁵ Brýle pro každý typ. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 47 (24. 11.), s. 21.

²⁹⁶ MAJEROVÁ, M. Holky věčně středních let aneb okolo konfekce pár vět... *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 37 (15. 9.), s. 23.

přes boky a v pase. Na anketu odpovídaly zejména ženy ve věku od 30 do 50 let. *Vlasta* se podivovala nad skutečností, že neexistuje zpětná vazba z prodejen konfekce na ministerstvo obchodu, které by mělo tlačit na výrobní podniky, aby nabídku přizpůsobily poptávce. Při své kritice byla na tehdejší poměry velmi otevřená: „O takovém stálém a plynulém průzkumu trhu se hovoří již léta. Vždycky se však najdou důvody, proč nefunguje, nebo proč funguje bez očividných výsledků. Jde-li člověk po příčinách, připadá si jak míček na ping-pongu. Výroba i obchod do něho střídavě pinkají a nakonec někdo z nich smečuje tvrzením, že se dělá, co se může. Zakutálíte se tedy pod stůl.“

Redakce chtěla pomoci té „armádě zaměstnaných žen středního věku“, které nemohou sehnat nic na sebe a obchody jim nabízejí jen „nevkusné šaty ze špatných látek, se staromódními vzory i stříhy, resp. s jediným stříhem – špičatý límec, klopičky, knoflíky do pasu, sežehlený záhyb na sukni čili šaty vyloženě odflinknuté, jen aby se vlk nažral...“ Článek byl uzavřen slovy: „Na besedě padlo mnoho slibů, že už v posledním čtvrtletí se vynasnaží dávat do prodejen víc větších velikostí a že při kontraktech mezi obchodem a výrobou na příští rok se bude myslet jak na vhodné a vkusné modely pro silnější ženy středního věku, tak na jejich dostatečné množství. Byly bychom tomu upřímně rády. Ale „hosana, hosana“ za to volat nebudeme. Nebude to totiž od výrobců a obchodu laskavost, ale jejich povinnost, poněvadž uspokojovat oprávněné požadavky spotřebitelů jim ukládá XIV. sjezd KSČ.“²⁹⁷

Stejný problém ženy řešily i u pracovního oblečení, jako byly např. šatové zástěry. Kvalitních oděvů bylo pramálo, a pokud se objevily, okamžitě z pultů zmizely. Redakce *Vlasty* tedy svým čtenářkám radila, jak ušít vlastní šatovou zástěru. Prostřednictvím stříhové služby *Vkus* nabídla čtenářkám možnost stříh ve dvou velikostech (44-46 a 58) objednat či koupit ve speciálních prodejnách. Článek, doplněný fotografiemi plnoštíhlých žen v zástěrách, byl uveden a nejspíš i inspirován dopisem jedné ze čtenářek: „Jsem dlouholetá čtenářka *Vlasty*. Posílám vám některé připomínky k pracovnímu oblečení pro zemědělské ženy. V zemědělství pracuji již pětatřicet let a s oblečením mám stále nějaké potíže. V práci nám nejlépe vyhovují šatové zástěry. Jsou praktické a slušivé. Ale jen do té doby, než se vyperou, a prát se musí často. Hodně se srazí a jsou pak moc krátké. Ta naše kolena už musíme trochu schovávat. Do práce chodíme přes městečko a na pracovišti žádné šatny nemáme. A také bychom byly rády slušně oblékané. Pracovní zástěry nebo pláště nosíme nejraději přeložené přes sebe, dozadu zavázat. Na knoflíky zapínat nám

²⁹⁷ MAJOROVÁ, M. Holky věčně středních let aneb okolo konfekce pár vět... *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 37 (15. 9.), s. 23.

nevyhovují... Při práci se vytrhávají. Prosíme vás, předejte mé připomínky, kam patří. Neb v zemědělství pracuje nejvíce žen a přitom starších, bylo by třeba tu těžkou práci zpříjemnit.“²⁹⁸ Článek přináší i reakci a názor jedné z žen, ošetřovatelky dojníc ze státního statku Pořešice a přikládá její fotografii s dcerou, obě v kostkované šatové zástěře *Vlasta*. Žena píše: „Moc se mi šatová zástěra *Vlasta* líbí. Hlavně že nemá žádné knoflíky. U všech konfekčních šatových zástěr jsou totiž hned roztrhané dírky a knoflíky jsou věčně pryč, to snad aby člověk u práce jen stál. A tak knoflíky vždycky ustříhuji a celou zástěru sešívám. Tyhle mrzutosti u zástěry *Vlasta* nebudou. Určitě si ji s dcerou v zimě zase ušijeme.“²⁹⁹

Návody *Vlasta* poskytovala i ohledně vhodného výběru oblečení k typu postavy. Věnovala např. pozornost výběru kalhot. Uváděla obrázky postav a komentovala správný a nesprávný výběr oděvu.³⁰⁰ Nebo organizovala soutěž, v níž měly čtenářky uhodnout, jaký typ oblečení se hodí ke konkrétnímu typu postavy.³⁰¹

Ženy si podle návodu *Vlasty* mohly vyrobit i vlastní šperky či módní a bytové doplňky, např. perličkové opasky nebo ozdobné manžety na ubrousky a podložky.³⁰²

Módou se *Vlasta* inspirovala i v zahraničí a v omezené míře uváděla i trendy pařížských módních tvůrců.³⁰³

Téma módy se promítlo i do rozhovorů se známými osobnostmi. Herečka J. Štěpánková v jednom takovém rozhovoru s *Vlastou* uvedla: „Základem dobrého oblečení je totiž především co největší sebekritičnost. Každá žena by měla mít bezpečný přehled o všech svých přednostech i nedostatcích. Jedině to jí umožní, aby své přednosti jaksepatří uplatnila a své nedostatky alespoň ukryla ... „Takže - podle vás - dobře oblečená žena je, když ...?“ „Když vypadá o trochu hezčí, hladší, štíhlejší, ale taky trochu chytřejší a vtipnější než ve skutečnosti je.“ J. Štěpánková dále sdělila, že si z módních novinek oblíbila kalhotový kostým, má ráda anglickou jednoduchou, ale kvalitní módu a že ne každou módní novinku si může vzhledem ke svým nedostatkům dovolit. Na otázku, v čem chodí oblečená doma, odpověděla: „V těchhle dlouhých šatech, co mám na sobě teď. Vypadají sice, jak bych si je oblékla speciálně proto, že jsem čekala vaši návštěvu, ale já v nich i uklízím a vařím. Jsou totiž z umělého materiálu, snadno se perou, nemusí se žehlit, a když někdo znenadání zazvoní u dveří, jsem upravená. A především odpovídají mé

²⁹⁸ Šatová zástěra. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 42 (20. 10.), s. 20-21.

²⁹⁹ Šatová zástěra. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 42 (20. 10.), s. 20-21.

³⁰⁰ Umíte nosit kalhoty? *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 36 (6. 9.), s. 20-22.

³⁰¹ „Zrcadlo vašeho vkusu“. Jarní soutěž *Vlasty*. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 12 (21. 3.), s. 22.

³⁰² Hra barev, perel a korálek. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 10 (7. 3.), s. 25.

³⁰³ Šaty opět v hlavní roli. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 16 (17. 4.), s. 24-25.

zásadě, že nejlíp by žena měla být oblečená doma, pro ty, které má nejradyji.“³⁰⁴

Herečka D. Kolářová, která byla v době rozhovoru ve vysokém stupni těhotenství, připustila, že konfekční šaty pro nastávající maminky se jí nelíbí a že si raději nechala oblečení ušít, a to podle stříhové publikace „*Šijeme s MONOU pro nastávající maminky*“. K výběru módy se vyjádřila následovně: „Myslím, že všechno přejímání módy a její přizpůsobování svému obrazu úzce souvisí s inteligencí. Šaty zpříjemňují život, takže cesty, jak si vypěstovat vkus, určitě trošku vycházejí ze znalosti umění žít.“³⁰⁵

V souvislosti s tématem žena a móda jsme si položili dílčí výzkumnou otázku, **jak Vlasta prezentovala vztah ženy a módy**. Můžeme na ni odpovědět, že móda byla vnímána zejména z praktického hlediska, tak aby oblečení bylo slušivé, ale zároveň ženám nepřekáželo při práci, ať již v zaměstnání nebo doma. Ženy byly z velké míry nuceny si oděvy zhotovovat svépomocí, často tedy šily, pletly a háčkovaly. Některé (například herečky nebo zpěvačky) si pak šaty nechávaly šít na míru. Nabídka tehdejších obchodů byla omezená, což se nebála veřejně konstatovat ani redakce časopisu *Vlasta*. Nárok na vhodné konfekční oblečení, stejně jako na veškeré spotřební zboží byl odůvodňován a legitimizován tzv. „oprávněnými požadavky spotřebitelů“ v souladu s výsledky a řešení XIV. sjezdu KSČ.

Obecně měly rady čtenářkám z oblasti módy formu pokynů, např. co se v danou dobu nosí, co nosit ke svému typu postavy nebo jak se obléknout pro konkrétní příležitost. Celkově byla v módě ve flóru střízlivost, sebekritičnost, umírněnost a nevyčnívání z davu, což potvrzovala i vyjádření známých hereček.

4.3.8. Žena a vztahy

Ve *Vlastě* existovaly poradní rubriky, kam se čtenářky mohly obracet se svými problémy a požádat o radu či pomoc. Takovou rubrikou, která oslovovala ženy všech věkových kategorií, od mladých dívek, přes matky, až ke starší generaci, bylo *Místo pro mne – Máš-li smutek na duši, svěř se tetě Miluši*.³⁰⁶ Jeden z dopisů začínal těmito slovy: „Milá teto, vím, že máš mnoho práce a že na Tebe mají čtenáři mnoho nejrůznějších požadavků. Ale já bych opravdu potřebovala Tvou pomoc. Je mi 21 let a mám skoro dvouletou dcerušku. Jsem svobodná matka. Jsem strašně sama a ráda bych poznala dívku

³⁰⁴ MACHOVÁ, R., J. ŠTĚPÁNKOVÁ. Móda je když. Povídání osmé. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 3, s. neuv.

³⁰⁵ KOLÁŘOVÁ, D., R. MACHOVÁ. O maminkách nastávajících i současných. Povídání jedenácté. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 24 (12. 6.), s. 24-25.

³⁰⁶ Místo pro mne. *Vlasta*, 1970, roč. 24 (14. 1.), s. [22].

se stejným osudem, abych měla přítelkyni.³⁰⁷ *Vlasta* čtenářkám radila, jak se zachovat v rozličných životních situacích, zprostředkovávala kontakty a přátelství a pravidelně otiskovala vybrané reakce čtenářek a čtenářů na zveřejněné dopisy.³⁰⁸

S mezilidskými vztahy souvisejí také genderové stereotypy, které se vážou k postavení ženy. Socialistický režim sice na první pohled bořil mýty o ženě v domácnosti a prosazoval její plné zapojení do pracovního a veřejného života, na druhou stranu však ženám situaci příliš neulehčoval. Často zaznívala tvrzení typu: „Takovéto názory [že muž je pánem rodiny – pozn. autorky] přežívají dosud zejména u starší generace na venkově. Mladí manželé obvykle již zastávají pokrokovější názory, neboť si uvědomují, že se manželství zakládá na rovnosti obou partnerů. Bylo by paradoxem, kdyby v socialistické společnosti, jež odstranila vykořisťování člověka člověkem, žena byla služkou svého manžela a otrokem domácnosti.“³⁰⁹

V dalších článcích *Vlasta* nabádala muže k pochopení složité situace žen, kdy mají zaměstnání a zároveň povinnosti péče o děti a domácnost. Jde např. o článek, v němž se hovoří o tom, že „(v) tomto směru nás čeká ještě hodně práce pro to, abychom ženě umožnili stát se opravdovou partnerkou a spolupracovnicí muže bez onoho tíživého břemene tradičních prací, jimiž ji stále znevýhodňujeme. Přičemž ji samozřejmě nemůžeme zbavit tradičního ženského mateřského poslání. To vše se bezprostředně týká i nás, mužů.“³¹⁰

Avšak ve skutečnosti bylo i *Vlastou* nenápadně prosazováno tradiční rozdělení rolí, s tím, že ženy kromě péče o domácnost, děti a rodinu, která na jejich bedrech ležela, musely pracovat v zaměstnání. Mnohé články časopisu *Vlasta* totiž prezentovaly ženy ve srovnání s muži jako výhradní pečovatelky o děti a rodinu, domácnost, dům a byt. Muži mohli maximálně tzv. pomáhat: „Mezi textilními předměty pro potřeby kuchyně dominují barevné zástěry s medailemi pro muže, kteří pomáhají v domácnosti.“³¹¹

Vlasta se pravidelně zabývala partnerskými vztahy v manželství. V příspěvku *Manželství a jeho krize* se např. říká: „Rozvázáním svazků se obvykle v životě obou rozvedených partnerů stejně mnoho nespraví. Problémem zůstává, co radit v případě manželské nevěry a žárlivosti. Této tak časté příčině manželských neshod věnujeme

³⁰⁷ Místo pro mne. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 3 (21. 1.), s. 26-27.

³⁰⁸ Např. Z tetiny pošty. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 3 (21. 1.), s. 26-27 a další.

³⁰⁹ Manželství a jeho krize. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 1 (6. 1.), s. 8.

³¹⁰ Slasti, strasti čtenářek *Vlasty*. Žena a muž v rodině. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 8 (20. 2.), s. 18.

³¹¹ Muži diktují předpisy. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 49 (3. 12.), s. 15 a jiné.

samostatnou úvahu.³¹²

Časopis se zabýval též přitažlivostí v manželství a jejím významem pro zachování vztahu. V jednom z článků např. radí: „Základní chyba, které se partneři v manželství dopouštějí, je, že zpohodlní. Domnívají se, že pro získání svého muže nebo své ženy udělali, co mohli, a úpravě svého zevnějšku přestanou věnovat patřičnou pozornost.“³¹³

O chování a vzájemných vztazích mezi členy rodiny každých čtrnáct dní pojednávala rubrika *Chováme se k sobě dobře?*³¹⁴ V září roku 1971 představila desatero pro manžela a desatero pro kolegy, jak se chovat k ženám. Úvod k němu zněl takto: „Oč by byl život hezčí, kdyby si muži doma i na pracovišti dali za rámeček tato desatera a podle nich jednali. To by byl, panečku, dar k MDŽ!“ Z obou desater alespoň vybíráme:

„Chovej se ke své ženě aspoň trochu tak galantně jako za svobodna... Nezapomeň na slůvko děkuji a prosím čili nepřijímej a nežádej od ní úsluhy se samozřejmostí vládce... Neříkej jí neomaleně, že stárne, šediví, tloustne nebo hubne, neboť ani ty nemládneš do krásy. ... Nehoruj před ní o jiných ženách – vždyť stárne po tvém boku a v péči o tvé děti... Pokládej ji za svého moudrého partnera a spolehlivého kamaráda a nedělej z ní páte kolo u vozu... Nepodceňuj a nesnižuj její práci, i když je méně důležitá než tvoje, neboť kdybys ty měl kromě zaměstnání na starosti ještě děti a domácnost, asi bys svého postavení také nedosáhl... Drobné galantnosti jsou zadarmo a zpříjemní pracovní atmosféru... Ušetřete ženy, zvláště mladé, obhroublých a dvojsmyslných žertů, bývá to trapné a vás i jich nedůstojné... Nejste-li svobodní, neničte své rodiny a manželství kolegyň neuváženým flirtem. ... Uvědomte si, že bez práce žen by se už svět, a tedy ani náš stát neobešel, neměl-li by se zhroutit – podle toho se k nim chovejte.“³¹⁵

Do rubriky *Recept na šťastné manželství* posílali čtenáři a čtenářky své životní zkušenosti z dlouhodobých partnerských vztahů, popisovali situace a krize v manželství, případně návody, jak krize překonat. Uveřejňované názory se často nevyhnuly idealizaci života a moralizování: „Máme hezky zařízený byt, chatu ani auto nemáme. Každý rok jezdíme společně na dovolenou a vždycky se na ni moc těšíme. Nejezdíme k moři, ale za krásami naší vlasti. Jsme šťastni a je nám spolu krásně. Děti jsou zdravé a velice hodné. Založit rodinu a žít pro ni to chce trochu odříkání. Mrzí mě, že někteří mladí lidé, kteří se berou, si to dost neuvědomují. Mladí se berou, mladí se rozvádějí, a kdo tím trpí, jsou jejich děti. Znáám lidi, kteří mají chaty a auta a nejsou spokojeni. Nám závidí, jak šťastně

³¹² Manželství a jeho krize. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 1 (6. 1.), s. 8.

³¹³ HERMANN, S. Přitažlivost v manželství. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 7 (12. 2.), s. 19.

³¹⁴ MAJEROVÁ, M. Chováme se k sobě dobře? *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 9 (9. 9.), s. 15.

³¹⁵ MAJEROVÁ, M. Chováme se k sobě dobře? *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 9 (9. 9.), s. 15.

žijeme, i když „nic“ nemáme.“³¹⁶

Dílčí výzkumná otázka z oblasti žen a jejich vztahů byla, **jakým způsobem se *Vlasta* zabývala tématem žena a vztahy**. Zde můžeme konstatovat, že časopis mezilidským vztahům věnoval relativně značnou pozornost. Existovaly zde pravidelné rubriky – poradny, kam čtenářky posílaly své dotazy nebo žádosti o radu v nějaké svízelné životní situaci. *Vlasta* se také hodně věnovala partnerským vztahům a pravidelně přinášela příspěvky odborníků na toto téma. Redakce také uveřejňovala životní příběhy a názory čtenářek a čtenářů. V oblasti vztahů mezi muži a ženami *Vlasta* propagovala rovnoprávnost žen, v dalších článcích se však držela dobových genderových stereotypů, které spočívaly zejména v tradiční dělbě práce mezi mužem a ženou. Jako samozřejmost byla brána skutečnost, že jsou to ženy, kdo pečuje o domácnost, vaří, uklízí, perou, žehlí a starají se o děti. Pokud byli do těchto činností zapojeni muži, tak pouze formou pomoci ženám.

Pokud jde o vztahy, postrádáme ve *Vlastě* články o homosexualitě nebo o problémech agrese v manželství, tzn. o týrání jednoho z partnerů, ať již psychického, nebo fyzického, i o jiných nekonformních tématech. Byla to zřejmě témata natolik kontroverzní, že o nich v námi sledovaném období nenalezneme ani letmou zmínku.

4.3.9. Žena a práce

Ženy v socialistickém Československu byly až na výjimky nuceny z finančních důvodů pracovat. Málou která žena zůstávala v domácnosti déle a starala se pouze o rodinu. Panoval obecný názor, že situace, kdy je žena zaměstnaná v práci a současně pracuje v domácnosti, je pro ženy sice náročná, ale naprosto přirozená. Odpovídají tomu i náhodné citace mužů v jednotlivých článcích: „Je to samozřejmé, když muži vidí, že pracovník investičního útvaru, byť je to „jen ženská“, své práci rozumí, respektují ji. Dokonce snad víc než muže, protože si uvědomují, o kolik víc práce žena má.“³¹⁷

Mnoho žen za socialismu pracovalo velice těžce (například v průmyslu nebo zemědělství) a k tomu měly ještě na starosti domácnost a děti. Nebylo tedy divu, že se často cítily vyčerpané. O přetížení žen referoval i časopis *Vlasta*, i když ovšem v ostatních případech institut zaměstnané ženy glorifikoval. „V ranních hodinách si může chodec všimnout, jak ženy pracující v mlékárnách, ale i potravinářských obchodech tahají po zemi

³¹⁶ Recept na šťastné manželství. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 11 (14. 3.), s. neuv.

³¹⁷ Záleží na ženách. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 3 (21. 1.), s. 4-5.

těžké basy s mlékem, pivem, limonádami jakýmsi pohrabáčem nebo rudlem - veškerá tíha nákladu přitom padá na tělo ženy, hlavně na břicho. Také v zelinářství nejsou dřevěné bedny peříčkem. A taková bedna navršená celerem, květákem, mrkví, jablky, okurkami to by za celý den umožnilo i slavného Frištenského. Ale žena ta si musí se vším poradit!³¹⁸

Výmluvné jsou také následující citace: „Nesmírně si vážíme žen, které pracují po našem boku, jsou to opravdové hrdinky práce. Každá si prožila své, než přivykla našemu prostředí a dnes už jsou pro nás nenahraditelnými silami.“³¹⁹

Socialistický režim pracovní nasazení žen důsledně využíval. V souvislosti s prací a politikou časopis *Vlasta* zobrazoval ženy jako zocelené a nezdolné bojovnice, které se aktivně podílejí na budování socialistického státu a k tomu řídí vlastní rodinu a jsou za její fungování (na rozdíl od mužů) odpovědné. Již K. Gottwald zmiňoval, že budovat republiku nelze bez aktivní účasti žen, bez jejich uvědomělosti a dostatečného pracovního nasazení. Podle názoru B. Houžvičkové „(j)e potřebí, aby ženy nestály jako popelky v koutě, ale rezolutně se domáhaly svého, aby si vydobily svou účast na práci. Je však nutno pracovat nejen ve své organizaci, nýbrž v institucích, kde se nový život a nový stát buduje.“³²⁰

Ženy se tedy podle *Vlasty* měly aktivně účastnit politického a pracovního života, neboť „(v) každém místě, v každém závodě, na každém pracovišti jsou problémy, které se týkají více žen než mužů a které ženy dokážou lépe vyřešit... Naše poslankyně v souladu s Ústavou přináší své schopnosti, znalosti a vzdělání do zastupitelských orgánů všech stupňů, aby se podílely na řízení státu.“³²¹

S pracovním nasazením žen souvisejí i vzory ideální socialistické ženy, jakými byly zejména proslulé revolucionářky (iniciátorka oslav MDŽ Klára Zetkinová), sovětské a jiné ženy na vedoucích místech ředitelky továren a výrobních závodů, poslankyně, lékařek, předsedkyň zemědělských družstev apod.³²²

Články ve *Vlastě* referovaly o každodenním životě typických pracujících socialistických žen, které byly zároveň matkami, např. takto: „Často musí tyto ženy [investiční referentky výstavby – pozn. Autorky], které jsou samozřejmě i hospodyněmi i matkami se všemi radostmi i strastmi, studovat do noci nová nařízení, usnesení a hlavně

³¹⁸ Žena – věrná družka práce. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 37 (16. 9.), s. 6.

³¹⁹ TOMŠŮ, L. Ženu – věrnou družku práce ničím nenahradíš. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 6 (7. 2.), s. 6.

³²⁰ HOUŽVIČKOVÁ, B. Ženy v sociální práci. Dopis poslankyně. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 4, s. 6-7.

³²¹ Jsou naše, navrhli jsme je, zvolme! *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 47 (24. 11.), s. 16-17.

³²² ZIMOVÁ, Z. 8. Březen – Mezinárodní den žen – 60. Výročí. Vznik MDŽ. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 7 (18. 2.), s. 4., TOMŠŮ, L. Šťastné jítro pro každý den. Rozhovor pro *Vlastu* s členkou ÚV KSČ a ředitelkou závodu Triola Marií Barešovou. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 41, s. 6., ZIMOVÁ, Z. U žen v socialistických zemích. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 9 (4. 3.), s. 4-5., Jsou naše, navrhli jsme je, zvolme! *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 47 (24. 11.), s. 16-17.

novou technologii stavebnictví. ... A beseda skončila tam, kde začala – u práce. A třebaže tyto ženy chodí do práce obětavě mnohdy i v sobotu a v neděli, zavázaly se ještě, jako všichni zaměstnanci výstavby Štětí II, odpracovat na počest 25. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou, jednu směnu ve výrobně pytlů. Všechny účastnice besedy už mají závazek splněný.³²³

Jak ovšem uvádí jedna ze současnic doby, respondentka z projektu *Paměť žen*, mezi ideálem pracovitě socialistické ženy a realitou existoval velký rozpor.³²⁴ Spočíval v tom, že vyzdvihování pracovitosti jako pozitivní hodnoty a vlastnosti pravé socialistické ženy mělo zakrýt přetížení žen. Dvojí a v některých případech i trojí zatížení tehdejších žen (zaměstnání, péče o vlastní rodinu, péče o staré rodiče) spolu s nižším platovým ohodnocením v práci (o němž se články z *Vlasty* také zmiňují³²⁵), bylo tak okatě nerovnoprávné, že mezi lidmi např. kolovala prűpovídka:í „Žena musí socialisticky pracovat, aby muž mohl socialisticky žít.“³²⁶

Problémy žen, které vyvstávaly z nutnosti skloubit pracovní a rodinný život, byly často bagatelizovány. „Podíváme-li se na ekonomické postavení ženy v naší společnosti z hlediska minulosti – a třeba i jen nedávné – je to přehled úspěchů. Bojovnice za emancipaci žen ze začátků tohoto století musely pracně dokazovat, že podíl ženy na výrobním procesu a její právo na práci je nezbytným základním předpokladem skutečné rovnoprávnosti s mužem. S dnešním stavem by byly nesporně spokojeny. To, co my považujeme za problémy, by považovaly spíše za rozmazlenost...“³²⁷

Poslední dílčí výzkumná otázka měla zjistit, **jak *Vlasta* prezentovala pracující ženu a jak ženy dle *Vlasty* zvládaly pracovní nasazení.** Lze na ni odpovědět v tom smyslu, že časopis zobrazoval socialistické ženy jako velice pracovité a schopné zvládnout dvojí až trojí nasazení. Pracovitost byla u žen obecně nesmírně ceněna a podle P. Frýdlové „byla v této zemi vždy vnímaná jako vysoce pozitivní hodnota, která má svoji tradici v ideálu ženy jako pracovité, dobré manželky a starostlivé matky.“³²⁸ V mediálních sděleních bylo cítit, že si časopis přetížení žen uvědomuje. Aby se však neprohřešil proti zavedeným pořádkům, ať již genderového, společenského či politického charakteru, vytvořil z této

³²³ Záleží na ženách. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 3 (21. 1.), s. 4-5.

³²⁴ Viz podrobněji - FRÝDLOVÁ, P. Emancipace žen za socialismu ve světle projektu Paměť žen. *Feminismus.cz*, 2013. [cit. 10-09-2014]. Přístup z: <http://www.feminismus.cz/download/Pam.pdf> - článek

³²⁵ Např. Záleží na ženách. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 3 (21. 1.), s. 4-5.

³²⁶ FRÝDLOVÁ, P. Emancipace žen za socialismu ve světle projektu Paměť žen. *Feminismus.cz*, 2013. [cit. 10-09-2014]. Přístup z: <http://www.feminismus.cz/download/Pam.pdf> - článek.

³²⁷ Věkový cyklus a zaměstnanost. Žena v zrcadle současné vědy. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 5 (30. 1.), s. 15.

³²⁸ FRÝDLOVÁ, P. Emancipace žen za socialismu ve světle projektu Paměť žen. *Feminismus.cz*, 2013. [cit. 10-09-2014]. Přístup z: <http://www.feminismus.cz/download/Pam.pdf>

nouze ctnost. Ženy a jejich úlohu glorifikoval a muže nabádal, aby si oběti a postavení žen vážili a aby jim prokazovali uznání. Ženy se díky tomu ocitly v pasti, neboť si vlastně nemohly na nic stěžovat. Režim je totiž domněle osvobodil z okovů domácnosti, poskytl jim práci, prostřednictvím institucionálních zařízení se postaral o děti, muže vybízěl, aby se k ženám chovali hezky a zároveň oceňoval ženskou pracovitost - např. oslavami MDŽ.

Problém ovšem byl, že ženy žijící v socialistické společnosti neměly příliš na výběr; musely se přizpůsobovat požadavkům své doby, a často proto řešily, že se ani jedné oblasti, tedy rodině či práci, nemohou věnovat dokonale.³²⁹ Tento rozpor samozřejmě vnímají i dnešní ženy, ovšem s tím rozdílem, že mají možnost se ve svém životě svobodně rozhodnout.

Dále ve *Vlastě* nenajdeme ani zmínku o diskriminaci žen, jak v oblasti platové, tak v oblasti funkcí (vysoké funkce, např. ředitelské, vykonávali muži), ani články týkající se sexuálního obtěžování v práci. Toto téma bylo omezeno pouze na důvtipné rady např. ohledně nevhodného žertování.

4.4. Shrnutí obsahové analýzy (rozboru dobových článků) a diskuse

Analýza časopisu *Vlasta* z let 1970-1975 hledala odpověď na otázku, jak vypadala každodennost socialistických žen v době rané normalizace v časopise *Vlasta* v letech 1970-1975. Zajímalo nás tedy, jak časopis interpretoval jednotlivé oblasti každodenního života těchto žen a jak byl každodenní život pojímán v tehdejší mediální obrazu *Vlasty*. Z toho důvodu je třeba brát v potaz jisté zkresení popisu každodennosti těchto žen. Mnohá sdělení byla ideologicky laděna, a to v článcích o běžných denních činnostech. Každodennost žen byla tedy nazírána z pohledu časopisu *Vlasta*, což znamená, že to byl pohled částečně jednostranný a nevystihující celou realitu. *Vlasta* se vyhýbala určitým sociálním tématům a ožehavým otázkám, jako byla např. dobrovolná bezdětnost, homosexualita nebo týrání v rodině. Neříká také nic o tom, jak ženy své každodenní starosti a povinnosti vnímaly ve skutečnosti, ne pouze v článcích jednoho z médií, které navíc obsahovalo ideologické stereotypy.

V kvalitativní analýze jsme se zabývali rubrikami a články na téma péče o rodinu

³²⁹ SCHINDLER-WISTEN, P. „Kdo neokrádá stát, okrádá rodinu“ – rodina v komunistickém Československu, s. 357-397. Viz podrobněji - VANĚK, M. (ed.) *Obyčejní lidé--?!*: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence. Praha: Academia, 2009, s. 370-376.

a domácnost, vaření, výchova dětí v rodině a institucionálních zařízeních (jesle, mateřské a základní školy), psychické a fyzické zdraví, kosmetika či móda. Součástí analýzy byla i oblast vztahů žen a vztahu ženy a zaměstnání. V rámci péče o rodinu a domácnost jsme se soustředili na dílčí každodenní činnosti, jako je úklid, šití a pletení či hospodaření domácnosti.

V uvedeném období politika a ideologická propaganda prostupovala, i když zcela nenápadně, i články, kde bychom to nečekali (např. v rubrikách o vaření nebo dětech – konkrétně např. vítání občánků). Cílová skupina čtenářek časopisu *Vlasta* byla velice široká. Jednalo se o mladé bezdětné ženy, matky malých dětí, matky dospívajících, ale i ženy zralého věku a důchodkyně. Jelikož *Vlasta*, jediný týdeník pro ženy své doby, neměla adekvátní konkurenci, přesahoval její náklad osm set tisíc výtisků týdně.³³⁰ Toto číslo dokazuje, jak rozsáhlou čtenářskou základnu periodikum mělo.

Socialistický stát rád tvrdil, že ženy na rozdíl od buržoazní společnosti osvobodil z okovů rodiny a péče o domácnost a umožnil jim vstoupit do veřejného a pracovního života. Pouze tím však zastíral skutečnost, že ženy a matky v podstatě využíval, neboť běžně pracovaly v zaměstnání a pak ještě v domácnosti. Ženy se v rámci rádoby emancipačního programu státu nemohly svobodně rozhodnout, v jaké míře se chtějí věnovat rodině a dětem a v jaké svému zaměstnání. Pracovat byla prostě nutnost, žena v domácnosti byla považována za něco nepatřičného. V důsledku toho přetrvával ve společnosti tradiční model rozdělení rolí, kdy veškerá péče o rodinu a děti ležela na ženách, které však zároveň musely i pracovat. Ve srovnání s muži byly na ženy kladeny velice vysoké nároky, finanční ani jiné ocenění tomu však neodpovídalo. Časopis *Vlasta* si tento trend vysokého nasazení žen uvědomoval, ale nijak výrazně proti němu nebojoval. Spíše v ženách podporoval představu, že je to tak v pořádku. Muže v souvislosti s rodinou a péčí o děti zmiňoval pouze okrajově, obracel se primárně na ženy, které považoval za strůjkyně rodinného štěstí a pohody.

Z pohledu časopisu *Vlasta* bylo tedy přirozené tradiční rozdělení rolí mezi mužem a ženou a zároveň pracovní nasazení žen v zaměstnání. V mediální prezentaci této situace je možné vysledovat jisté uznání ženám a konstatování, že to sice nemají lehké, ale že je to prostě ženský úděl.

³³⁰ KŠAJT, F. *Vlasta (ústřední tiskový orgán českého svazu žen)*. Praha.: Univerzita Kalova. Fakulta Žurnalistiky, 1980. Rigorózní práce, s. 45.

5. Závěr

Na základě studia odborné literatury a analýzy časopisu *Vlasta* jsme se pokusili popsat každodenní život žen a matek v období rané normalizace tzn. v první polovině sedmdesátých let (1970 – 1975).

V práci definujeme pojem každodennost, věnujeme se normalizaci, vymezujeme toto období a zároveň popisujeme dějinné souvislosti této etapy československých dějin. Zahrnujeme též reflexi normalizačního období v pracích ze soudobých dějin a charakteristiku typických znaků normalizace. Dále se věnujeme tématu rodiny, rozebíráme hodnotu instituce rodiny v normalizačním Československu a související populační a demografický vývoj v tehdejší československé společnosti.

V kvalitativní analýze jednotlivých výtisků časopisu *Vlasta* z normalizačních let 1970 až 1975 posuzujeme, jak vypadala mediální prezentace každodennosti socialistických žen v době normalizace. Na základě naší analýzy jsme došli k závěru, že hlavním úkolem této mediální prezentace bylo vytvořit obraz každodennosti žen v období normalizace. Současně jsme se pokusili zachytit, jak tento obraz a jeho jednotlivé části časopis *Vlasta* interpretoval. Zaměřili jsme se především na to, jak bylo v uvedeném periodiku uchopeno téma péče o rodinu a domácnost, výchovy dětí v rodině a institucionálních zařízeních, psychického a fyzického zdraví, kosmetiky, módy, rodinných a partnerských vztahů či ženy a práce. Co se týče péče o domácnost, byly analyzovány každodenní činnosti typu úklid, hospodaření domácnosti, šití a pletení a v neposlední řadě vaření. V rámci analýzy jsme provedli i popis cílové skupiny čtenářek, na něž se časopis *Vlasta* primárně orientoval, a základních témat, jimž se časopis v uvedené době pravidelně věnoval.

V úvodu jsme si stanovili cíl práce: zachytit, popsat a zrekonstruovat každodennost žen. Můžeme tedy shrnout, že každodennost žen sestávala zejména ze starosti o domácnost, výchovu a péči o děti a z povinnosti chodit do zaměstnání. Domácí práce, vaření, výchovu dětí či péči o staré rodiče, to vše měly na starosti většinou pouze ženy. Díky tomu byly vystaveny dvojímu až trojímu zatížení. Přesto, že jim péči o děti ulehčovaly k tomu určené instituce (jesle, školky), musely si ženy poradit s nedostatkem mnoha druhů zboží. I v tomto shonu se pokoušely najít pro sebe trochu času a pečovat o své tělo. V oblasti módy a kosmetiky panoval střízlivý trend nenápadného líčení a praktického oblečení. Důležitost vnější krásy nebyla přeceňována, v potaz byla brána i tzv. krása vnitřní. Tato skutečnost byla jistě důsledkem výrazného nedostatku některého zboží, který z dnešního pohledu vyvolává dojem jisté skromnosti žen, zejména v oblasti

kosmetiky a módy. Přesto *Vlasta* na tehdejší ženy apelovala, aby o sebe pečovaly a byly pro své muže a okolí dostatečně atraktivní. Využívala k tomu ilustrační fotografie manekýnek, jež byly ovšem v prudkém kontrastu s některými snímky z reálného života, zachycujícími ženy funkcionářky nebo v zemědělství a továrnách pracující soudružky. Velký důraz byl kladen na zdravotní osvětu, která měla formu direktivních pokynů. Zda se podle ní ženy ve svém životě opravdu chovaly, nevíme. Co však víme, je, že zdraví a jeho prevence bylo považováno za vysoko postavenou životní hodnotu. Ideálem tehdejší ženy, jak ji prezentoval časopis *Vlasta*, tedy byla pracující matka, která vedle zaměstnání zvládla vychovat děti a kompletně se postarat o domácnost. V případě, že některé zboží bylo nedostatkové, měla si umět poradit a improvizovat.

Časopis tak nenápadně formoval ideál tehdejší socialistické ženy, který spočíval v ženě pracující, loajální a vyznávající hodnoty socialistické společnosti. Ženy byly pro režim klíčovou cílovou skupinou, neboť vychovávaly budoucí generace a v mnoha ohledech řídily chod domácností a rodin, tedy základních společenských jednotek. Proto bylo nadmíru důležité mít matky a ženy na své straně. K jejich získání sloužila glorifikace ženy a mateřství a zdůrazňování významu ženské zaměstnanosti pro socialistickou společnost. Skutečnost, že ženy neměly možnost svobodné volby, jak rozdělit svůj čas mezi rodinu a práci, byla zakrývána tvrzením, že pracující a emancipovaná žena je výdobytek socialismu, o němž si ženy z kapitalistických zemí mohou nechat jen zdát.³³¹

Vzhledem k totalitnímu režimu a nedostatku informací z jiných zdrojů, než byla tehdejší oficiální média, plná propagandistických prvků, měl časopis *Vlasta* a jeho rubriky lehce direktivní tón. Na jeho stránkách se z velké míry poučovalo a chyběla jakákoliv polemika, diskuse či zpochybnění uvedených tvrzení. Na druhou stranu je třeba ocenit snahu o široký záběr témat a jistou osvětu žen a matek v péči o děti, rodinu či zdraví, ačkoliv rozbor sociálně i jinak ožehavých či nekonformních témat zpravidla chybí, resp. vyskytuje se zcela ojediněle (např. případ postižených dětí).

Ve většině mediálních sdělení časopisu *Vlasta* sedmdesátých let není možné si nevšimnout hluboce zakořeněných genderových stereotypů, které vycházejí z tradičního rozdělení rolí žen a mužů, navíc obohaceného o povinnost ženy pracovat v zaměstnání. Veškeré problémy žen s naplňováním mateřské a pracovní role, byly spíše bagatelizovány a v podobě rad *Vlasty* na jejich řešení existoval návod. Vedle oslavy ženy jako bytosti, která zvládne téměř vše, se objevuje dimenze křehké ženy, která se zajímá o módu,

³³¹ Ještě k mateřskému příspěvku. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 32 (12. 8.), s. 6.

kosmetiku a vlastní atraktivitu.

Seznam použité literatury

- BAUEROVÁ, J. Vznik a vývoj rodiny a její funkce v socialistické společnosti. Sociologický časopis 15, č. 3-4, 1979, s. 266-281. ISSN neuv.
- BURIÁNEK, J. *Sociologie: pro střední školy a vyšší odborné školy*. Vyd. 1. Praha: Fortuna, 1996. 126, [1] s. ISBN 80-7168-304-3.
- ČÁBELOVÁ, L. Propaganda. In: REIFOVÁ, I. a kol. *Slovník mediální komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. s. 192-194. ISBN 80-7178-926-7.
- ČINÁTL, K. et al. *Věčné časy: československé totalitní roky*. Vyd. 1. Praha: Respekt Publishing, 2009. 187 s. Respekt. ISBN 978-80-87331-01-9.
- DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. 374 s. ISBN 80-246-0139-7.
- DRDA, A. (ed.), K. STRACHOTA. (ed.) *Naše normalizace*. Praha: Člověk v tísni, 2011. 213 s. ISBN 978-80-87456-11-8.
- DVOŘÁKOVÁ, V., J. KUNC. *O přechodech k demokracii*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. 156 s. Studie; sv. 6. ISBN 80-901424-8-6.
- FILIPCOVÁ, B. Utváření socialistického způsobu života. (Zkušenosti, problémy, úkoly). In: *Socialistický způsob života v ČSSR a rodina 1976*. Sborník referátů ze semináře „Socialistický způsob života a rodina“, pořádaného sekcí sociologie rodiny Československé sociologické společnosti při ČSAV v Liblicích 10. a 11. června 1976. Praha: Ústřední kulturní dům železničářů.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.
- GIDDENS, A. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
- GRABRUCKER, M. *Karrieremütter- Superkids? Berufstätige Frauen und ihre erwachsenen Kinder ziehen Bilanz*, Fischer Taschenbuch, 1997, 293 s. ISBN 3596136393, 9783596136391
- HÁKOVÁ, L. Ženy v sociální struktuře naší společnosti, s 559. In: MACHONIN, Pl. (ed.) *Sociální struktura socialistické společnosti: Sociologické problémy soudobé čs. společ.: Sborník*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1966. 672, [6] s.

- HAŠKOVÁ, H. (ed.), Z. UHDE., (ed.) *Women and social citizenship in Czech society: continuity and change*. 1st (ed.) Prague: Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic, 2009. 245 s. ISBN 978-80-7330-150-7.
- HAVEL, V. *Dopisy Alfrédu Radokovi*, s. 23. In: ČINÁTL, K. *Věčné časy: československé totalitní roky*. Vyd. 1. Praha: Respekt Publishing, 2009. 187 s. Respekt. ISBN 978-80-87331-01-9.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
- HIGHMORE, B. (ed.) *The everyday life reader*. 1st pub. London: Routledge, 2002. xvi, 373 s. ISBN 0-415-23025-X.
- HOLZBACHOVÁ, I. *Společnost - dějiny - struktura: historický materialismus a škola Annales*. 1. vyd. Praha: Academia, 1988. 147 s. Studie ČSAV; Čís. 5/1988.
- HUSÁK, G. Zpráva předsednictva ÚV KSČ o současné situaci a dalších úkolech strany. Referát přednesený soudruhům dr. G. Husákem na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 25. 9. 1969. *rudé právo*, 1969. 16 s.
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 285 s. ISBN 80-7178-535-0.
- JECHOVÁ, K. Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. Století. Pokus o vymezení problému. s. 69- 129. In: TŮMA, Oldřich, (ed.) a VILÍMEK, Tomáš, (ed.) *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008. 263 s. Česká společnost po roce 1945; sv. 5. ISBN 978-80-7285-093-8.
- KALINOVÁ, L. *Konec nadějím a nová očekávání: k dějinám české společnosti 1969–1993*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012. 396 s. Historie. ISBN 978-80-200-2043-7.
- KALOUS, J., J. KOCIAN. *Český a slovenský komunismus (1921-2011)* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů; Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012 ISBN 978-80-87211-70-0, ISBN 978-80-8275-156-0
- KAPLAN, K., P. PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2001. 253 s. ISBN 80-85947-75-7
- KELLER, J. *Dějiny klasické sociologie*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. 529 s. ISBN 80-86429-34-2

- KONOPÁSEK, Z. (ed.) *Otevřená minulost: autobiografická sociologie státního socialismu*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 1999. 371 s. ISBN 80-7184-755-0.
- KŠAJT, F. *Vlasta (ústřední tiskový orgán českého svazu žen)*. Praha.: Univerzita Karlova. Fakulta Žurnalistiky, 1980. Rigorózní práce.
- LANGMEIER, J., Z. MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. 3. dopl. vyd. Praha: Avicenum, 1974. 397 s. ISBN neuv.
- LENDEROVÁ, M. a kol. *Žena v českých zemích od středověku do 20. Století*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 853 s. ISBN 978-80-7106-988-1.
- MARUŠIAK, M. *Rodina a manželství*. 1. vyd. Praha: Svobodné slovo, 1964. 212 s. Živé myšlenky. ISBN neuv.
- MARX, K., F. ENGELS. *Vybrané spisy ve dvou svazcích*. 1., autoriz. vyd. Praha: Svoboda, 1950. 2 sv. ISBN neuv.
- MOŽNÝ, I. *Proč tak snadno--: některé rodinné důvody sametové revoluce: sociologický esej*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 139 s. Knižnice Sociologických aktualit; sv. 2. ISBN 80-85850-80-X.
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. vyd. neuv. Praha: SLON, 2006. 311 s. ISBN 80-86429-58-X.
- MOŽNÝ, I. *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů*. 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1983. 189 s. ISBN neuv.
- MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 250 s. Základy sociologie, sv. 8. ISBN 80-864-2905-9.
- MUCHA, I. *Texty ze sociologie*. 1. Vyd. Praha: Ivan Mucha, 2001. 223 s. ISBN 80-86391-043.
- MURPHY, R. F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. 268 s. ISBN 80-86429-25-3.
- NAVARA, L., J. ALBRECHT. *Abeceda komunismu*. Vyd. 1. Praha: Host, 2010. 234 s. ISBN 978-80-7294-340-1.
- OTÁHAL, M. *Normalizace 1969-1989: příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002. 105 s. ISBN 80-7285-011-3.
- PETRUSEK, M. (ved. red.). *Velký sociologický slovník; Díl 1, A-O*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-311-3.
- PETRUSEK, M. (ved. red.). *Velký sociologický slovník; Díl 2, P-Ž*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 749 s. ISBN 80-7184-311-3.

- RATAJ, J., P. HOUDA. *Československo v proměnách komunistického režimu*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2010. 455 s. ISBN 978-80-245-1696-7.
- RUML, J. *Co mi uvízlo v paměti*, s. 39-40. In: ČINÁTL, K. *Věčné časy: československé totalitní roky*. Vyd. 1. Praha: Respekt Publishing, 2009. 187 s. Respekt. ISBN 978-80-87331-01-9.
- RUPNIK, J. *Jiná Evropa*. V českém překladu vyd. 1. Praha: Prostor, 1992. 341 s. ISBN 80-85190-17-6.
- SCHINDLER-WISTEN, P. „Kdo neokrádá stát, okrádá rodinu“ – rodina v komunistickém Československu, s. 357-397. In: VANĚK, M. (ed.) *Obyčejní lidé-?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 2009. 1. svazek. 531 s. (3 sv.) ISBN 978-80-200-1791-8.
- SCHULZE, W. (ed.) *Sozialgeschichte, Alltagsgeschichte, Mikro-Historie: eine Diskussion*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1994. 82 s. Kleine Vandenhoeck-Reihe; 1569. ISBN 3-525-33593-8.
- ŠIKLOVÁ, J. *Přežití a přizpůsobování v totalitním režimu*, s. 14. In: ČINÁTL, K. *Věčné časy: československé totalitní roky*. Vyd. 1. Praha: Respekt Publishing, 2009. 187 s. ISBN 978-80-87331-01-9.
- ŠOLCOVÁ, M. Aktuální otázky způsobu života rodiny za socialismu. In: *Socialistický způsob života v ČSSR a rodina. 1976*. Sborník referátů ze semináře „Socialistický způsob života a rodina“, pořádaného sekcí sociologie rodiny Československé sociologické společnosti při ČSAV v Liblicích 10. a 11. června 1976. Praha: Ústřední kulturní dům železničářů.
- ŠUBRT, J. *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky. 2010. 136 s. ISBN 978-80-86879-25-3
- TRAMPOTA, T., M. VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 293 s. ISBN 978-80-7367-683-4.
- TŮMA, O. (ed.), T. VILÍMEK, (ed.) *Opozice a společnost po roce 1948*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2009. 224 s. Česká společnost po roce 1945; sv. 6. ISBN 978-80-7285-122-5.

- VANĚK, Miroslav, (ed.) *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 2009. 1. svazek. ISBN 978-80-200-1791-8.
- VONDROVÁ, Jitka, NAVRÁTIL, Jaromír. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970*. Vyd. 1. Praha, Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997. ISBN 80-85270-66-8; 80-85765-93-4
- WANDER, Maxie. *Guten Morgen, du Schöne. Protokolle nach Tonband*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt/M. 2007. ISBN 978-3-518-45962-1

Seznam zákonů

- Zákon č. 63/1956 Sb. § 188a ze dne 23. prosince 1956 o příživnictví., částka 33, str. 196.
- Zákon č. 58/1964 ze dne 25. března 1964 o zvýšení péče o těhotné ženy a matky., částka 26, str. 348.
- Zákon 88/1968 Sb. ze dne 1. července 1963 o prodloužení mateřské dovolené o dávkách v mateřství a o přídavicích na děti z nemocenského pojištění. 1963., částka 27, s. 248.
- Zákon 107/1971 Sb. ze dne 8. října 1971 o mateřském příspěvku., částka 29, s. 555.
- Zákon 99/1972 Sb. § 21. odst. 1 ze dne 14. prosince 1972 o zvýšení přídavků na děti a výchovného, částka 29, s. 578-580.
- Zákon 8/1982 Sb. ze dne 29. ledna 1982 o mateřském příspěvku., částka 2, s. 29.
- Zákon 106/1987 Sb. ze dne 23. června 1982 o mateřském příspěvku, částka 24, s. 578-581.
- Zákon č.181/2007 ze dne 12. července 2007 o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: Sběrka zákonů České Republiky. 2007., částka 59. s. 2362.

Seznam použitých internetových zdrojů

- ČERNÝ, M. Ein Kessel Bunes v ÚSTR. Kolínský Press, 2013. [cit. 27-08-2014]. Přístup z: <http://kolin.pres.cz/?page=clanek&rok=2013&idc=894>
- DOSTAL, R. *Původ totalitarismu Hannah Arendtové*. Politologický časopis, 1997,

č. 4. [cit. 27-08-2014]. Přístup z: <http://www.politologickycasopis.cz/cz/>

- FRÝDLOVÁ, P. *Emancipace žen za socialismu ve světle projektu Paměť žen*. Feminismus.cz, 2013. [cit. 10-09-2014]. Přístup z: <http://www.feminismus.cz/download/Pam.pdf>
- HAMPLOVÁ, D. *Stručné poznámky o ideových přístupech k rodině v období socialismu*. Cahiers du CEFRES. Česko – francouzský dialog o dějinách evropské rodiny. č. 22, únor, 2001. [cit. 20-07-2014]. Přístup z: <http://www.cefres.cz/No-22-Cesko-francouzsky-dialog-o>
- KALINOVÁ, L. Sociální příjmy a výdaje. In: KOCIAN, J. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2013. [cit. 11-09-2014]. Přístup z: http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf
- KOVAŘÍKOVÁ, B. Z historie ženského časopisu Vlasta. Balady a romance Blanky Kovaříkové, 2013. [cit. 09-09-2014]. Přístup z: <http://www.bkovarikova.cz/texty/zajimavosti/z-historie-zenskeho-casopisu-vlasta.htm>
- KRUŽÍKOVÁ, L. *V době totality se dalo v novinách číst mezi řádky, říká odborník na dějiny médií*. Munimedia, 23. 4. 2013. [cit. 26-06-2014]. Přístup z: <http://www.munimedia.cz/prispevek/v-dobe-totality-se-dalo-v-novinach-cist-meziradky-rika-odbornik-na-dejiny-medii-5189/>
- KUBEŠ, J. *Dějiny každodennosti II. (1500-1750), díl 1*. Vyd. neuv. Pardubice: Ústav historických věd fakulty filozofické Univerzity Pardubice, 2007-2012. [cit. 20-07-2014]. Přístup z: <http://uhv.upce.cz/cs/>
- KUČERA, M. *Rodinná politika a její demografické důsledky v socialistickém Československu*. Cahiers du CEFRES. Česko – francouzský dialog o dějinách evropské rodiny. č. 22, únor, 2001. [cit. 26-06-2014]. Přístup z: <http://www.cefres.cz/No-22-Cesko-francouzsky-dialog-o>
- *Nástup normalizace – Husákova politická koncepce*. Ústav pro studium totalitních režimů. [cit. 27-08-2014]. Přístup z: <http://www.ustrcr.cz/cs/nastup-normalizace-husakova-politicka-koncepce>
- Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785 - 2012, absolutní údaje, 31. 05. 2013. Obyvatelstvo - roční časové řady. Český statistický úřad, 2013. [cit. 09-09-2014]. Přístup z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu

- Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1920 - 2012, analytické údaje, 31. 05. 2013. Obyvatelstvo - roční časové řady. Český statistický úřad, 2013. [cit. 09-09-2014]. Přístup z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu
- Rozvodovost obyvatelstva v Českých zemích od roku 1950 – 2010, relativní údaje, Rozvodovost – roční počty rozvodů. Český statistický úřad, 2014. [cit. 08-08-2014]. Přístup z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>
- *Poučení z krizového vývoje a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*, s. 3. Moderní dějiny, 2013. [cit. 21-08-2014]. Přístup z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/pouceni-z-krizoveho-vyvoje-a-rezolute-k-aktualnim-otazkam-jednoty-strany/>
- Totalitarismus. Wikipedie, 2013. [cit. 27-08-2014]. Přístup z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Totalitarismus>
- Totalitarismus. Geschichte verbindet, 2013. [cit. 27-08-2014]. Přístup z: <http://www.zeitzeugen-dialog.de/?id=38>
- WILSON, A. *Family* [online]. London: Tavistock Publications, 1985. Society now [cit. 02-09-2014]. Přístup z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=5003764>
- 1964: Proti 0,05 procenta voličů, Kundera o socialismu 2010 [cit. 20-06-2014]. Přístup z: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/volby-2010/volebni-retro/1964-proti-0-05-procenta-voлицu-kundera-o-socialismu_168014.html

PŘÍLOHA A

Rozpis článků z časopisu *Vlasta* (seřazené dle data vydání)

Padesátá léta

Redakce Sluníčka sedmítečného: Sluníčko sedmítečné. *Vlasta*. Ročník 1. Číslo 1/1947, s. 12.

RICHTEROVÁ, V. V zemi míru, štěstí a hojnosti. *Vlasta*, 1953, č. 9, s. 8.

HODINOVÁ-SPURNÁ, A. Výbory žen před volbami, *Vlasta*, 1954, č. 14, s. 10.

Projev prezidenta republiky Antonína Zápotockého. *Vlasta*, 1955, č. 11, s. 3.

1970

ČESKÝ SVAZ ŽEN. Ženám socialistické vlasti. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 1 (7. 1.), s. 3.

Kalendář rychlých večerů. Jak dále ve výživě? Jídelníček zaměstnané ženy. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 1 (7. 1.), s. [29-30].

Pletená pětídílná souprava na 1 rok. *Vlasta*, 1970, roč. 24 (14. 1.), s. [22].

Malá škola ekonomie. Národní důchod. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 3 (21. 1.), s. 3.

Záleží na ženách. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 3 (21. 1.), s. 4-5.

Proč tisíce českých dívek naléhavě potřebují muže? Text podle Constanze. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 3 (21. 1.), s. 6-7.

KVASNIČKOVI, R. a I. Co dále v kuchyni? *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 3 (21. 1.), s. 26-27.

Místo pro mne. *Vlasta*, 1970, roč. 24 (14. 1.), s. [22].

Místo pro mne. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 3 (21. 1.), s. 26-27.

Z tetiny pošty. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 3 (21. 1.), s. 26-27.

ZIMOVÁ, Z. 8. Březen – Mezinárodní den žen – 60. Výročí. Vznik MDŽ. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 7 (18. 2.), s. 4.

Lenin ženám a o ženách. Zařazení žen do výroby. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 7 (18. 2.), s. 4.

Od A až do Z. Malá abeceda společenského chování. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 7 (18. 2.), s. 13.

KVASNIČKOVI, R. a I. Místo pro šití a psací kout. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 7 (18. 2.), s. 26-27.

HRDÁ, M. Zákon o mateřském příspěvku. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 8 (25. 2.), s. [18-19].

ZÍMOVÁ, Z. U žen v socialistických zemích. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 9 (4. 3.), s. 4-5.

Braňte se infekčním chorobám zvýšenou osobní hygienou! *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 9 (4. 3.), s. [28].

Poradna pro matky. Radí dr. Vlasta Kvíčalová. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 10 (11. 3.), s. 18.

KARMAZÍNOVÁ, A. Šití pro Lucku. Šaty do tanečních. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 10 (11. 3.), s. [22].

Ženské starosti – rodinné starosti? [Podle zahraničních pramenů.] *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 14 (8. 4.), s. 4-5.

ČERNÝ, L., K. HORÁK. Hovoříme s rodiči. O příčinách konfliktu dětí. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 14 (8. 4.), s. 19.

MIŘEJOVSKÁ, V. Velký úklid bytu. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 15 (15. 4.), s. 27.

Z nové kolekce jaro léto 70 stříhové služby VKUS. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 17 (29. 4.), s. 20-21.

TOMŠŮ, L. Velmoc polévek a dobrého jídla. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 19 (13. 5.), s. 6-7.

BÖHM, C. Zahrádky a chaty. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 20 (20. 5.), s. 26-27.

Dovolená u moře. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 24 (17. 6.), s. 20-21.

MAJEROVÁ, M. Nad nábytkem svítá. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 27 (8. 7.), s. 6-7.

SMOTLACHA, M. Tak co, rostou, rostou? *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 27 (8. 7.), s. 26-27.

TOBOLKOVÁ, Z. Tvoříme domov. Řeč barev. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 31 (5. 8.), s. 26-27.

TOMŠŮ, L. Vítáme tě na svět, děťátko. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 32 (12. 8.), s. 6-7.

Ještě k mateřskému příspěvku. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 32 (12. 8.), s. 6.

ŠONKA, J., M. STRACHOTA. Ostře sledované kilogramy. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 36 (9. 9.), s. [10].

Žena – věrná družka práce. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 37 (16. 9.), s. 6.

CUDLÍN, M. Méně léků někdy znamená víc zdraví. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 39 (30. 9.), s. 18.

MAREŠOVÁ, J. Kosmetika nohou. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 44 (4. 11.), s. 19.

TOBOLKOVÁ, Z. Prostíráme stůl. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 46 (18. 11.), s. 26-27.

KOCH, J. Batolátka, hýbejte se. *Vlasta*, 1970, roč. 24, č. 51 (23. 12.), s. 18-19.

1971

ŠKLÍBOVÁ, D. Pražská trojčata. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 1 (6. 1.), s. 6.

Manželství a jeho krize. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 1 (6. 1.), s. 8.

KREJHANZLOVÁ, D. Jak poznat spalničky a spálu? *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 3 (20. 1.), s. 18.

Život mizí v dýmu cigaret. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 3 (20. 1.), s. 18.

Šijeme. Brokátové společenské šaty. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 3 (20. 1.), s. 22.

POHL, J. Jak se čese žena středního věku. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 3 (20. 1.), s. 22.

HOUŽVIČKOVÁ, B. Ženy v sociální práci. Dopis poslankyně. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 4, s. 6-7.

ŠTANCEL, M. Strana nezapomněla na děti. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 4, s. 6.

MAJEROVÁ, M. Chováme se k sobě dobře? *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 9 (9. 9.), s. 15.

UHROVÁ, M. Učíme se hrou. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 22 (2. 6.), s. 15.

ŠLOUFOVÁ, A. Rodiče a vysvědčení. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 25 (23. 6.), s. 23.

NOVÁKOVÁ, M. Pobíhálek, všetečka, povídálek a rozuma. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 34 (25. 8.), s. 6.

UHROVÁ, M. I poslankyně mají děti. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 34 (25. 8.), s. 15.

WEIS, J. Prevence, kterou nezvládne medicína. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 35 (1. 9.), s. 18.

KOCH, J. Výchova kojenců pohybem. 7. teoretická lekce. O procesu podráždění a útlumu. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 35 (1. 9.), s. 18.

MAJEROVÁ, M. Holky věčně středních let aneb okolo konfekce pár vět... *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 37 (15. 9.), s. 23.

POKORNÝ, F. Když je čtyřcítka na krku. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 40 (6. 10.), s. 18-19.

TOMŠŮ, L. Šťastné jitro pro každý den. Rozhovor pro *Vlastu* s členkou ÚV KSČ a ředitelkou závodu Triola Marií Barešovou. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 41, s. 6.

Šatová zástěra. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 42 (20. 10.), s. 20-21.

Dcera a syn se učí škvařit sádlo – a co ze škvarků? *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 45 (10. 11.), s. 29-30.

Jsou naše, navrhli jsme je, zvolme! *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 47 (24. 11.), s. 16-17.

Brýle pro každý typ. *Vlasta*, 1971, roč. 25, č. 47 (24. 11.), s. 21.

1972

Uč se ženo hezkou býti. Dárek k svátku a rada na památku. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 6 (9. 2.), s. 26.

Od ohniště k mikrovlnkám. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 8 (23. 2.), s. 23.

... do nového jara. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 13 (29. 3.), s. 22.

- MUSIL, B. O dětském ekzému. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 15 (12. 4.), s. 18.
- VAŠÁTKOVÁ, J. S tělem se rozvíjí i duše. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 15 (12. 4.), s. 18-19.
- BERDYCHOVÁ, J. Než z nich budou školáci. O rozvíjení pohybů 4-6 letého dítěte hovoří doc. Dr. J. Berdychová, CSc. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 15 (12. 4.), s. 19.
- MORÁVKOVÁ, J. Cvičí matka s dcerou. 1. lekce: ramena-šíje-záda. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 20 (17. 5.), s. 19.
- KOVÁŘOVÁ, M. Mami, co stojí dítě? *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 22, s. 19.
- Rodiče a výchova dětí k práci. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 23 (7. 6.), s. 13.
- MEIČOVÁ, E., H. SEDLÁČKOVÁ. Žízeň a pití. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 24 (14. 6.), s. 29.
- Budeme zavařovat? A co? *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 24 (14. 6.), s. 29-30.
- HEJZLAR, T. Pojede vaše dítě na pionýrský tábor? Ze zkušenosti oddílového vedoucího. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 28 (12. 7.), s. 10.
- Máte také prvňáčka? Čtení pro rodiče. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 34 (23. 8.), s. 10.
- Umíte nosit kalhoty? *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 36 (6. 9.), s. 20-22.
- RAŠKA, B. Prášek není všelék. Užívat neznamená zneužívat. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 38 (20. 9.), s. 19.
- KŘEČKOVÁ, J. Tajemství krásy. Astrid. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 40 (4. 10.), s. 6-7.
- Cvičíme s Pavlem Belšanem a Drahou Horákovou. Buď fit. Správné polohy při přenášení břemen. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 45 (8. 11.), s. 19.
- SIMONIDES, J. Oáza zeleně v bytě. Výtvarné nápady pro šikovné ruce. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 45 (8. 11.), s. 25.
- Výchova k rodičovství v rodině. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 46 (15. 11.), s. 10.
- Svačiny ve škole. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 46 (15. 11.), s. 10.
- Příručky o studiu a učebních oborech. *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 46 (15. 11.), s. 10.
- MAŠEK, F. Může nás máma nechtít? *Vlasta*, 1972, roč. 26, č. 49 (9. 12.), s. 19.

1973

- TOMŠŮ, L. Ženu – věrnou družku práce ničím nenahradíš. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 6 (7. 2.), s. 6.
- PROCHÁZKOVÁ, B. Když člověk myslí na člověka. 1948 – 1973. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 5 (31. 1.), [stránky nebyly uvedeny].
- ROKYTOVÁ, K. Nosí vaše děti rovnátka? *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 6 (7. 2.), s. 19.

RAŠKA, B. Vztahy kolem postiženého dítěte. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 9 (28. 2.), s. 19.
Rodičům do notesu. Cvičení před porodem. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 9 (28. 2.), s. 19.
Hra barev, perel a korálků. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 10 (7. 3.), s. 25.
„Zrcadlo vašeho vkusu“. Jarní soutěž Vlasty. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 12 (21. 3.), s. 22.
Jak si zařídit byt. Úkol č. 3. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 16, s. 25.
RAJTR, Z. Zaostřeno na léky. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 27 (4. 7.), s. 19.
HRUBÁ, V. Hodiny léta. Štíhlým dnes vstup zakázán aneb na přání čtenářek. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 27 (4. 7.), s. 19.
Jak snídají vaše děti? *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 36 (5. 9.), s. 29.
Dobroty podzimu. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 36 (5. 9.), s. 30.
BEČKOVÁ, V. Ošetření nemocného dítěte. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 43 (24. 10.), s. 19.
LACINA, O. Nejste ve „své kůži“? *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 43 (24. 10.), s. 19.
ČERMÁKOVÁ, R. Pihy a jejich odstraňování. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 43 (24. 10.), s. 19.
MAJEROVÁ, M. Jak dopadla anketa pro maminky? Co si maminky nejvíce přejí? *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 44 (31. 10.), s. 6-7.
MIKLÁNEK, J. Vitamíny- abeceda pro zdraví. Vystříhnete si! *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 48 (28. 11.), s. [22].
PROCHÁZKOVÁ, B., V, KOPŘIVOVÁ. Z mnoha kapek déšť. Na přání čtenářek. Přehled výdajů státu ve prospěch rodičů s dětmi. *Vlasta*, 1973, roč. 27, č. 53 (mimořádné číslo, 29. 12.), s. 3.

1974

MACHOVÁ, R., J. ŠTĚPÁNKOVÁ. Móda je když. Povídání osmé. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 3, s. neuv.
KŘOVÁČKOVÁ, J. Umí dítě mluvit správně česky? *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 4 (23. 1.), s. 10.
Věkový cyklus a zaměstnanost. Žena v zrcadle současné vědy. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 5 (30. 1.), s. 15.
Slasti, strasti čtenářek Vlasty. Žena a muž v rodině. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 8 (20. 2.), s. 18.
BOUDNÍKOVÁ, A. Zásluhy socialismu. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 8 (20. 2.), s. [18]-19.
Práce ruček, k myšlení krůček. Výchova v 11. a 12. měsíci. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 8 (20. 2.), s. [18]-19.
Kvalifikace versus mateřství. Žena v zrcadle současné vědy. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 12

(20. 3.), s. 15.

KUNCOVÁ, Z., I. PAVLÁSKOVÁ., V. I.; KOŘÍNKOVÁ. Vývoj dětí v jeslích a doma. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 16 (17. 4.), s. 19.

Šaty opět v hlavní roli. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 16 (17. 4.), s. 24-25.

KOLÁŘOVÁ, D., R. MACHOVÁ. O maminkách nastávajících i současných. Povídání jedenácté. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 24 (12. 6.), s. 24-25.

VINAŘICKÝ, R. Žena a sport. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 28 (10. 7.), s. 19.

MIKLÁNEK, J. Desatero proti bolestem hlavy. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 28 (10. 7.), s. 19.

ŠVEJCAR, J. Dnešní pohled na odstavování dítěte. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 31 (31. 7.), s. 19.

HEROLDOVÁ, E. V kočárku je berátko. Místo pro mne. Janina schránka. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 32 (7. 8.), s. [12-13].

Družiny, školní kluby a volný čas dětí. Čtení pro rodiče. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 46 (13. 11.), s. 10.

První vánoce ve dvou a dobré rady k vánočnímu jídelníčku, aby se vše povedlo. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 48 (27. 11.), s. [29]-30.

Než začneme péci vánočku. *Vlasta*, 1974, roč. 28, č. 48 (27. 11.), s. 30.

1975

HERMANN, S. Přitažlivost v manželství. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 7 (12. 2.), s. 19.

SVOBODOVÁ, A. Ženy v současnosti a budoucnosti. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 10 (5. 3.), s. 18.

BLAŽKOVÁ, J. Nechcete mít obézní dítě? *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 10 (5. 3.), s. 19.

Odpoledne jen a jen pro ženy. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 12 (19. 3.), s. 23.

SIMONIDES, J. Ani jedno okno bez květin. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 13 (26. 3.), s. 20-21.

PETŘÍKOVÁ, M., V. ČEŠKOVÁ. Začarovaný kruh. Právní pomoc Vlasty. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 22 (28. 5.), s. 10.

NOVOTNÁ, J. Klub pražských žen. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 27 (2. 7.), s. 15.

HRUBÁ, V. Malí neviditelní chodci? *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 27 (2. 7.), s. 24-25.

Jak háčkovat. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 28 (9. 7.), s. 23.

Táta vaří o dovolené. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 28 (10. 7.), s. [29]-30.

DAVIDOVÁ, O. Co chutná dětem v parném létě. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 31 (30. 7.), s. 29.

Maminko, zkuste to trochu jinak!; Vynalézavě spolehlivá zavinovačka.; Šmik a šmik – už

- jsou na světě.; Vázání plen na široko. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 33 (13. 8.), s. 23.
- TOMŠŮ, L. Sáčku, prostři se! Zlepšovací návrh Libuše Preizové a Jiřího Karhana. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 35, s. 6-7.
- Novák, M. Kouření a zdraví. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 40 (1. 10.), s. 19.
- BŘEZINA, V. Mámo, táto, učte mě plavat. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 40 (1. 10.), s. 19.
- NOVOTNÁ, J. Seznámení v Seznamce. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 44 (29. 10.), s. 15.
- PUČKOVÁ, F. K otužování předškolních dětí. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 49 (3. 12.), s. 19.
- Muži diktují předpisy. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 49 (3. 12.), s. 15.
- SETUNSKÝ, M. Neslušnost, výtržnictví, kriminalita. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 49 (3. 12.), s. 19.
- Pozor! Anketa DOMÁCNOST A ČAS. *Vlasta*, 1975, roč. 29, č. 49 (3. 12.), s. 21.

PŘÍLOHA B

Výběr konkrétních článků z časopisu *Vlasta*

Vzhledem k rozsáhlému přílohovému aparátu vybíráme dle našeho názoru nejzajímavější články uvedené v naší práci.

Malá škola ekonomie

NÁRODNÍ DŮCHOD

V nás v posledních a dluženosti přemýšlejí lidé. Vydávají peníze, aby mohli žít. Vydávají peníze, aby mohli žít. Vydávají peníze, aby mohli žít. Vydávají peníze, aby mohli žít. Vydávají peníze, aby mohli žít.

... (text continues) ...

20 HEZKYCH CEN

no pomalu. O podrobnostech vás bude me více informovat.

Zahrajte si a porovnejte je:

1. Předáváte pracovní celý servis a vyšší hodiny si ho, pokud si Vlastu neurčí vaše celou.
2. Snažíte se na každou kontrolu odjít, co nejvíce odpovídat a porovnat potom svou odpověď s odpovědí MASEK v následujícím čísle Vlasty.
3. Pracujete si občas články o ekonomii v jiném tisku.
4. Máte-li na pracovišti nebo v souvislosti s tímto článkem, kupte si "MASEK" s ním - viz čas, viz seznam.

Být bychom rádi, kdyby vás MASEK co ovlivnil. Váš výhled neustává se něčemu přičítat, něčemu více rozumět, když k tomu "něco" se nás všech tak bezprostředně týká jako práce ekonomie, resp. práce jejího důsledky.

Tak prosím - MASEK zakazuje vyučování.

KRESLIL NEPRAKTA

KONTROLNÍ OTÁZKA aneb domácí úkol:

Jak vysoký společenský produkt a jak vysoký národní důchod vytvořil pekař, který upekł 1000 koláčů podle kalkulace uvedené v této besedě?

Typová řešení N/1 ze srpna 1968 (ze staletých možností)

88,8% Právě	11,7% Neověřeno
35,4% Ostatní	12,8% Neověřeno a korigováno

Podle způsobu propočtu, který u nás používáme, patří do národního důchodu jen hrubé výrobky. Tedy potraviny, oděv, stroje, atd. atd. Jistěže učitel při o léta léčí, dělá práci velmi cennou pro společnost, ale podle našeho způsobu počítání netvoří národní důchod. To je ale, opakují, způsob výpočtu. Nechodně si práce učitelů a lékařů neovládnou měnit proto, že ji zaplujeme do jiné rubriky než práci pracovníků v průmyslu, zemědělství, stavebnictví.

Národní důchod u nás stále roste, a výjimkou výkyvů v ledových letech. V roce 1968 se zvýšil například o 7%, jenže procent se menšíme, a proto se v příštích besedách stáváme podívat na kultury, co se s národním důchodem děje.

8. BŘEZEN - MEZINÁRODNÍ DEN ŽEN - 60. VÝROČÍ

VZNIK MDŽ

Mnozí znáte příběh o 6. březnu v Moskvě...
...a v Moskvě...
...a v Moskvě...

První světová válka...
...a v Moskvě...
...a v Moskvě...

...a v Moskvě...
...a v Moskvě...
...a v Moskvě...

Snímek Kláry Zetkinové ve Švicarsku z roku 1897

Klára Zetkinová

FOTO Z ARCHIVU...

U příležitosti třetího II. internacionály...
...a v Moskvě...
...a v Moskvě...

V jarním novém dělnickém domě...
...a v Moskvě...
...a v Moskvě...

Na tomto historickém zasedání...
...a v Moskvě...
...a v Moskvě...

V Moskvě se dělnice...
...a v Moskvě...
...a v Moskvě...

Stávka byla samozřejmě...
...a v Moskvě...
...a v Moskvě...

Ruská revoluce v roce 1905...
...a v Moskvě...
...a v Moskvě...

...a v Moskvě...
...a v Moskvě...
...a v Moskvě...

Klára Zetkinová...
...a v Moskvě...
...a v Moskvě...

Konference přijala návrh...
...a v Moskvě...
...a v Moskvě...

Nejhorlivější a nejodhodlanější bojovníci...
...a v Moskvě...
...a v Moskvě...

Pa Velké říjnové revoluci...
...a v Moskvě...
...a v Moskvě...

Růžila ženský časopis...
...a v Moskvě...
...a v Moskvě...

Kultura a světové...
...a v Moskvě...
...a v Moskvě...

Ale nebyla Klára...
...a v Moskvě...
...a v Moskvě...

Poslední čas svého života...
...a v Moskvě...
...a v Moskvě...

Zemřela 20. června 1933...
...a v Moskvě...
...a v Moskvě...

ZDENKA ZIMOVÁ

BRAŇTE SE infekčním chorobám zvýšenou osobní hygienou!

nedávale, mohly by se de-
zinfekční prostředky, které
snižují bakteriální znečištění
vodařství, zejména v období
léta a později, které se lehce
zlepšily. V případě potřeby

ím počasí

vnout z povrchu a citliví
Očinky vde příjemně ple-
ti, při sportu i rekreaci.

řebnou hygienu vyrábí
ny rozbíjí. K péči o no-
 který obsahuje septo-
 i látka zabíjí bakterie
 se na ovycou, suchou
 a mrazí parou. Froidé
 m z nás, křeh pracují
 vřku, horku ap.

verzíni má jako anti-
chlořofen z výborným
síl několikrát za den
u se dostává.

řinec a chlorofen
ní bakterie a navíc
lem a bakteriemi pa-
rně chlorofen, listové

AMELA, dezodorant
to rozbíjí mentolový,
chle svěží, odstra-
vá navíc k znečištění
t síl.

Zálež jen na vás,
Každý z nich má
dotekným pomoci.

ŽENY

řírůček:

dkry, vlas-
e podobně.
l. 54 Kč

jielinfek.
mize nebf-
zu a čpu-
pu všech.
51 Kč

K DEZINFEKCI RUKOU - používají se do-
lehu Chlóreptolu a koncentrací 0,5 % Chlóreptolu
Chlóreptolu do 1 litru vody. Baza při umytí
v teplé vodě;

K DEZINFEKCI PŮDLAŇ V MĚSTOUPĚCH -
pedichy omýváme 2% Chlóreptolem a 10-15
připravu do 1 litru vody. Baza používáme
10 minut zasychá na povrchu a pak 2 hodiny
teplou vodou;

K DEZINFEKCI NÁBYTKU - používá se 2%
roztokem Chlóreptolu;

**K DEZINFEKCI ZVYRATKŮ, MOCE A VYFĚ-
NEMOCNĚHO** - výměty promáčkne s 2% Chló-
septolem a zvrže necháme uschnout asi ho-
diny;

K DEZINFEKCI SPUTU A MRSU - směs s
símé s 5% Chlóreptolem. Baza necháme usch-
novanou 2 hodiny;

K DEZINFEKCI SPUTU TĚL - směs s
s 2% Chlóreptolem, směs necháme uschnout
4 hodiny;

**K DEZINFEKCI CALOUNĚNĚHO NÁBYTKU A NA-
TRACI** - provádíme prokřepováním plus postu-
ku namočenou v 1% Chlóreptolu;

K DEZINFEKCI VAN PO KOUPELI NEMOCNĚHO
- vanu vytřeme 2% Chlóreptolem;

K DEZINFEKCI NÁDOBÍ - namáčkne se do
lehu 1% Chlóreptolu po dobu půl hodiny. Po
zaschnutí je omýváme teplou vodou;

K DEZINFEKCI MĚŘENÍHO A KARTACU - křeh
nezadržují vypaření ve vodě vodě a dezinfek-
se ponořením do 0,5% roztoku Chlóreptolu; se
zaschnutí se omývá teplou vodou;

K DEZINFEKCI CELYCH MÍSTNOSTÍ - směs
pathogenními mikroby. Dezinfekci těchto míst
provádíme roztokem 0,5% Chlóreptolu ve směsi s 20% glycerinem odpařujeme
v době ne kámench nebo elektrickým světlem.

Urdíme-li křehé pole použij Chlóreptolu
na poli hygienických dezinfekčních zásad, není
by tento přípravek chyběl nejen v období zneči-
nosti, ale měl by být i v období znečištění postu-
růdní k preventivní dezinfekci všech veřejných míst
nosti.

Infekční onemocnění dýchacích cest, jako
i četné infekce zvláště jsou ve velkém rozsahu
rozšířeny jednak hromadným dopravním pro-
středím, dále pak v prostředí s velkou koncentrací
osob, jako jsou veřejné podniky (nádraží, restau-
race, biografy, divadla atd.).

V tomto prostředí dochází zejména k hromad-
nému rozšíření infekčních nákaz, křehčinným, křeh-
činným, přiléháním atd. To má za následek, že
zároveň žijící dává přehled do styku s velkým
množstvím nemocných a jiných sekretů jin
onemocnělých lidí. Přenos infekčních onemocnění
se takovými podmínkami je pak velmi snadný
jednak přímo cestou vzdušnou a jednak alimen-
tární cestou prostřednictvím předmětů, na kterých
jsou sekrety nemocných lidí.

Další nebezpečnou cestou, kterou jsou zavě-
šeny infekční choroby přímo do přibytků, jsou
spolu s sekrety nemocných lidí zachycené na
obuvi.

Za daných podmínek nezbyvá než zvýšenou
preventivní osobní hygienou se bránit jednak
přímé nákaze a dále zavlečením těchto chorob
do vlastních domovů.

Zvláště zvýšené nebezpečí přenosu infekčních
onemocnění nastane, dojde-li k infekčnímu on-
emocnění některého člena rodiny, kde ostatní čle-
nové přicházejí do styku se zvraty, sputem a sto-
licí pacienta atd. Zde je nejvíce nutné dodržovat
všechna preventivní hygienická opatření.

Dle dnešním moderním dezinfekčním prostřed-
kům není jen v těchto exponovaných podmínkách
v širokém měřítku problémem zabezpečit všechna
preventivní hygienická opatření, která jsou
schopna zabránit nebo ve velkém rozsahu zame-
nit dalšímu šíření nebezpečných infekčních on-
emocnění.

Je to přípravek Chlóreptol, který obsahuje
složité organickou sloučeninu, a to toluensulf-
ochlóramid, trihydrát nebo benzonsulfochlóramid
sodný, trihydrát s obsahem min. 25 % aktivního
chlóru. Chlóreptol je ve formě oranžového až
červeného krystalického prášku snadno rozpuz-
ného ve vodě, odvarovaného oranžovou slizí,
který svojí baktericidní účinností se vyrovná velmi
aktivnímu chlóróvému vápnu.

Chlóreptol možno řadit k moderním univer-
zálním dezinfekčním prostředkům, lze ho použít
v humánní medicíně k velmi rozšířeným dezinfek-
čním účelům, jako:

334 Braňte se infekčním chorobám zvýšenou osobní hygienou! Vlasta, 1970, roč. 24, č. 9 (4. 3.), s. [28].

ANKETA * ZÁVODY A PODNIKY, JAKOU PÉČI VĚNUJETE PRACUJÍCÍM ŽENÁM * ANKETA

ZÁVODY, ZNATE DESÁTERO PODMINEK PRACUJÍCÍCH ŽEN

142 žen z výroby vyhledávají nejlepší podmínky pro zajištění své a rodinné existence. Všechny z nich mají děti, které musí být dobře vyživy a zdravě. Všechny z nich mají práci, která musí být zajímavá a přínosná. Všechny z nich mají práci, která musí být bezpečná a zdravá. Všechny z nich mají práci, která musí být...

ŽENU -

věrnou družku práce ničím nenahradíš

„Upřímně řečeno, nebyl jsem nadšen zprávu, že jste si vybrali k hodnocení práce náš masokombinát, protože věděl jsem, že se vůči ženám přehájíme. Žena na naše pracoviště podle nás přetě nepotří, ale co máme dělat, když průmyslové město s 600 000 obyvateli musí být plynuce zásobováno...“

S těmito slovy začal diskutovat ředitel Pastora a pokračoval:

„Máme se ovšem čím pochlubit za deset let, co stojí náš masokombinát, i za 25 let společné práce vůbec. Někdy jsem se však dosud vypořádal i s nočními směny pro ženy i s pracovištěm, kde ženy neradi vidíme, protože to považujeme za ryze mužskou práci. Ale Ostrava - město horků - nám odbere mužské pracovní síly a pak je každá rada zbytečná. Čerstvým masem a masnými výrobky zásobujeme nejen Ostravu, ale i celou karvinskou oblast až na konec světa - jak zde říkáme vesnička Hřivná. Mimochoodem, to není jen obyčejná vesnička. Dekretem

si občasně vydobyl. Je jsou Caři, a tak k nám musíme dovážet maso přes polské území. Dávám rozvážme maso do dvou tisíc metrů.“

Chválou na ženy nešetil jak ředitel, tak předseda ZV ROH.

„Necítíme si vůči žen, které pracují po našem boku, jsou to opravdové hrdinky práce. Každá si prošla své, než přivýkla našemu prostředí, a dnes už jsou pro nás nenahraditelnými silami.“

Viděl jsme ženy pracovat v boudě masa, v továrně varda a při výrobě uzenin, kde výkonem strčí muže do kapsy. Jejich hbité prsty žádná chlapecká ruka nemůže dohonit. Všude byla pečlivá čistota, podlahy se stále splachovaly horkou vodou a sypaly solí. Ale i tak byla pro nás chize kluzká.

Dodržování bezpečnostního nařízení

Na toto téma jsme dlouho hovořili s inženýrkou Hertelovou, bezpečnostní technikou, a vše-

ručně je zvedají do kotle. Ženy se nyní urychleně zabývají nejen automatizovaného přístroje, který má být dán v brzo době do provozu. Najde se i lékárenská práce při odpo-

hovění myši na různé haly masit, pankreatu pro výrobu lezulínu, štítné žlázy, nadledvin pro nejrůznější léky. Vše se dělá na miskách do přívratu chladniček. Popisovat celou výrobu od začátku až do konce po hotové výrobky by nebylo účelem návštěvy. Spíše jsou kladev hodnotily, že je to ve zřetelích opravdu dodržování rovnoprávnosti s muži, což si střežící ženy opravdu znalé. Oprávněně dostávají vydat teplé svačiny za 2 Kčs, aby nik neubíral z hotových výrobků, i kdo si též nesmí dovolit vyndat maso ze závodu. Nejenže ve vidličce prohájíte kobylky, je tu i automatizované zařízení, které propouští jednotlivé zmrzlince. Na koho padne žere světla, ví, že se musí podrobit důkladné prohlídce. V masokombinátu je též závodní prodej, kde si ženy po směně mohou koupit.

Na provaze jsme mluvili s mladou mistrovou sklepu i s nau Schamannovou, která velmi málo mužům a třem žen. Po vyučení vystudovala st. průmyslovou školu technickou v Praze. Její muž ro. pracuje na jatčích a obo je rodiče patří do početného a ženského. Na své řemeslo hrdá i dělnice Julie Martková, která dvacet let seklala a jako muž. Dnes obsluhuje v ženskou sekce už muselo trávit, ale ve svém kolektivě trvalo. Nechybí zde ani o venky Vysoké školy techn. maso inženýrky Pavlačková a telová. Jedno ve funkci při vačky, druhé jako bezpeč. technička. Nepřestáváme s jako kvanta masa denně s z masokombinátu, kolik je lidí zkomunovat. Denně se teží masokombinát stáda telat, vepřů, skotu. Každou nu tu protře 400 l krve. S ba masa ve zmrzlání s prv publikou se několikrát znás protože bohaté prostředí patří dnes každému, kdo po budovat socialistickou spole. Nikdo už u nás nechodí navat k uzenářů, koucky pro jak tomu bylo za první republiky je kupující za rohem i sněd. Dnes pracující vybě nechtunější lahůdky, k v martinovském masokomb. denně vyrábějí kolem druhů.

Naši čtyřicetletá hodnota misi teki ředitel Radka Parnoučková: „Ženy jsou hraditelné, bez nich bych v masném průmyslu moh zout.“

LIBUSE TI
FOTO KVĚTOSLAV KI

Napište nám i vy, kolik bodů z desatera pracující (uveřejněného ve Vlastě číslo 2) spíšeje váš i těšíme se už předem na vaše odpovědi.

REL

Oběři pro ženy Lamujčí: s naší projekta jak soudněba místopředsedkyně OV ČSR Zdenka Janková, tak i zástup. ředitelky COK Milada Němcová a ostatní členky kolektivu (obr. zprava).

Marie Stančová a Bohumíra Šustková při úpravě vepřového masa.

Ředitel Radka Parnoučková a předsedkyně komise žen Jana Janková.

MLADÁ MISTROVA DANA SCHAMANNOVÁ

K lásce, aby se stala matkou. Lidé s dítětem postiženým i rodou se takovými lidmi, tak by se stala matka. To je otázka, jak se lidé se dítětem postiženým mají chovat. Lidé s dítětem postiženým se musí chovat tak, aby se stali matkou. Lidé s dítětem postiženým se musí chovat tak, aby se stali matkou. Lidé s dítětem postiženým se musí chovat tak, aby se stali matkou.

Některí lidé chápou své postižení jako předpoklad štěstí a spokojenosti. Lidé s dítětem postiženým se musí chovat tak, aby se stali matkou. Lidé s dítětem postiženým se musí chovat tak, aby se stali matkou. Lidé s dítětem postiženým se musí chovat tak, aby se stali matkou.

Umožnost přispívání dítěte, aby bylo třeba mu někdy a často se z toho stane. Pro svého otce záměrně se postavil v životě, aby se stala matka. To je otázka, jak se lidé se dítětem postiženým mají chovat. Lidé s dítětem postiženým se musí chovat tak, aby se stali matkou.

Vztahy kolem postiženého dítěte

Doc. MUČEK B. RAŠKA, ČSČ

FOTO IRI WEISS

období na sebe navazoval jako řadily dítěteho života. **P**řelomou vztahů, nevyrovnaných vztahů v rodině postiženého dítěte. **1.** Jaké jsou nejdůležitější otázky? **2.** Místo toho, jako rodiče nějakým způsobem se vychovává k dnešnímu zdravotnímu stavu dítěte? **3.** Proč jsme byli dopadem postižení právě my? **4.** Je onemocnění nějakého dítěte dědičné, rodové? **5.** Je vhodné mít další děti? Tento soubor otázek vytváří vystrachovanou lidskou situaci i kritické nedostatky ve vědomostech; výjimečně je jediné řešení. **J**e-li v rodině postižené dítě, mění se vzájemné vztahy jednotlivých členů rodiny. A to proto, že je postižené dítě nejzávažnější a celý okruh nejvíce postojící střed - dítě. Rodiče osti přibuzení mnohdy nechtějí měnit různé chybné postoje a postupy vůči dítěti, protože se domnívají, že jsou pro jeho další vývoj bezvýznamné. Škoda se bránit tomu, aby se dověděli, jakými ohledy nebo domněnkami byl veden jejich dosavadní postoj k dítěti, a nechtějí přiznat, že na správném výchovném postupu závisí další sociální rozvoj dítěte, že závisí na tom, jak se k nemocnému dítěti postaví okolí, a tak je schopno si jeho situaci vysvětlit. Bohužel musíme přiznat, že ještě dnes přetrvává v postojích k tělesným nedostatkům dítěte v mnoha lidech něco ze starých představ a pověr. Například to, že lidé s tělesným vadami by měli mít špatné povahové vlastnosti, že vada je rodovým zatížením, degenerací je otá. Jenže dnes už dobře víme, že takové vady mohou postihnout každého z nás a každou rodinu. Na vzrušené vady se dost lidí stále diví i jistým podezřením, a to pak ještě zesiluje onen pocit viny, společenského panování o někdy i vysloveného odporu k dítěti. Každý člověk by se

337 RAŠKA, B. Vztahy kolem postiženého dítěte. Vlasta, 1973, roč. 27, č. 9 (28. 2.), s. 19.

Zaostřeno na léky

Na zdravotnické vynaládky naše socialistická společnost každoročně mnoho miliard korun. Z této sumy pak činí vysoké procento náklady na léky. Například ve Východočeském kraji bylo na léky vynaloženo v roce 1969 přes 111 miliard korun, v roce 1970 už téměř 130 miliard a v roce 1971 dosáhla částka na léky v tomto kraji už výše 145 miliard 161 tisíc korun.

Naším nejvyšším politickým a vládním orgánem není lhášejně, jak se vyvíjí péče o zdraví lidu. Svědčí o tom i usnesení XIV. sjezdu KSČ, které zaujalo k této problematice jednoznačné stanovisko. Otázkou spotřeby léků se nemohou zabývat jen zdravotníci, neboť je to problém, který musejí pomáhat řešit všichni naši občané.

Bezplatnou zdravotnickou péči jsme si už zvykli brát jako samozřejmost. Nejinak je tomu i s léky. Bez ohledu na jejich skutečnou cenu zaplatíme jen korunu za předpis. A mnohdy se pak krabička s nedoužívaným obsahem stane součástí malé sbírky léků v domácí lékárnice. V mylném předpokladu, že se léky mohou ještě někdy hodit, schovávají se buhvíjak dlouho. Ale dovolme si malé srovnání. Nikdo z nás si nebude doma schovávat několik měsíců nedojedenou večeři. Přece víme, že potraviny podléhají po čase zkáze. Ze je tomu ale tak i s léky, to si jen málokdo uvědomí.

Každý lék má svou omezenou dobu použitelnosti. Jestliže lékař předepíše určitý lék, je také na určitou chorobu a přesně naordinován na dobu, kdy má chorobu potlačit. Musí se tedy řádně doužívat, i když potíže už po několika dnech zdánlivě zmizely. Rozhodně nelze prášky skladovat, mnohdy dokonce i několik let! Stejným nešvarem je i to, že předepsaný lék konzumuje nejen pacient prohlédnutý lékařem, ale i ostatní členové rodiny, kteří mají zdánlivě stejné potíže. Snad je zbytečně hovořit o riziku, které s sebou toto škodlivá praxe nese.

Až dosud to byla zmínka pouze o lécích předepsaných lékařem. Avšak ještě mnohem horší je situace s volným nákupem léků. Značně stoupá především spotřeba volně prodávaných analgetik. Ve Východočeském kraji se například v roce 1968 spotřebovaly 747 762 balíčky Alnagonu. V roce 1972 už vydaly lékárny v tomto kraji 1 milion 371 770 balíčků Alnagonu, a to ještě nebyla někde poptávka po tomto prášku plně uspokojena.

Ve společbě estatických druhů prášku proti bolestem bychom mohli uvádět podobná další svědectví statistických čísel. Všeobecně ukazují, že jen ve Východočeském kraji spotřebuje jeden obyvatel (včetně kojenců a školní mládeže) 76 tabletek analgetik ročně. A nad takovým zjištěním bychom se měli už vážně zamyslet! Vidět značnou část analgetik užívají lidé bez doporučení lékaře a tabletky se pro ně stávají návykem, který si už vůbec neuvědomují. Snaží se použitím prášku zmírnit své bolesti, aniž hledají pravou příčinu svých potíží. Dokonce se stává, že utlumením bolesti zakoupenou tabletkou se oddálí nutná a včasná návštěva lékaře. Tady by si měli konzumenti prášku uvědomit, že nadměrné užívání analgetik bez lékařské kontroly může způsobit i závažná krvní onemocnění!

Zajímavý a velmi závažný je výsledek průzkumu, který ukazuje, že je u nás nejčastěji postiženou, na lécích už závislou osobou pravděpodobně žena středních let, která vedle svého zaměstnání obstarává ještě domácnost. Užívá nejčastěji analgetika bez lékařské kontroly a většinou si není své závislosti na tabletkách proti bolestem vědoma. S užíváním léků se nesvětuje ani členům rodiny, ani lékařům. Léky si prostě kupuje v lékárně bez lékařského předpisu.

Krabičky Algeny, Sedaloru nebo Dinylu se staly nezbytnou součástí obsahu dámských kabelek, muži je mají postrkané po kapsách, aby měli tabletky stále po ruce. Přitom se snaží, většinou podvědomě, zamezit tabletkami nepříjemným důsledkům špatné duševní hygieny nebo nesprávné životosprávy. Mnohokrát by stačilo místo prášku proti bolesti hlavy řádně vyvětrat v zakoupené kanceláři, najít si po práci čas na procházku nebo se denně hodinu věnovat sportu a nezapomínat na pravidelnou a řádnou stravu. Tím se totiž zdraví prospěje nejlépe. Rozhodně víc, než zbytečným a nadměrným užíváním prášku proti bolestem a nepříjemným psychickým stavům.

RNDr. PhMr. ZDENĚK RAJTR

³³⁸ RAJTR, Z. Zaostřeno na léky. Vlasta, 1973, roč. 27, č. 27 (4. 7.), s. 19.

Dnešní pohled na odstavování dítěte

... a jak se v případě kažení mnohdy stává, když se přeměna kůže a co mu ...
... je kojenec je schopen trávit od ...
... a některé nosiče nosiče pasou ...
... vzhlední při mléčné vy ...
... v době svého života, který ...
... A každá žena potřebuje ...
... dítě přičítáno množství mléka v ...
... a přitom napít dítěti mléko ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...

... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...

... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...

... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...

... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...

... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...

... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...

... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...
... a mléko, které dává dítěti ...

Odvaha se musí ocenit

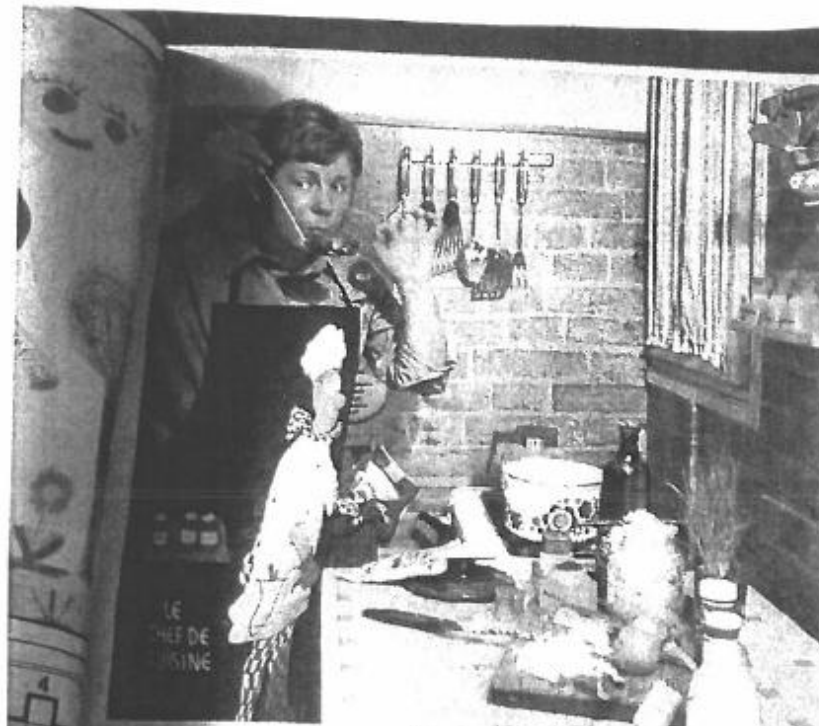
Kdo si rád chodí k zubnímu lékaři, ten má odvahu a přiměřenou odvahou, a i když je to neuvěřitelné, spí dítě než dospělí. Bude to tím, že dítě chodí do zubního lékaře častěji jen k preventivním prohlídkám, a když jde o léčbu, je to především neobeštný rozvíjející mléčný zubek.

Možná je třeba a každou odvahu je třeba ocenit. Více i dospělí si někdy paměti, že by si za přelstě "zapření" zasloužili nějakou odměnu. Někdy děti. A tak má v každém odměnění zasloužit vřelou v Československých národů. Vyprávěl pro děti, které si s odvahou přivítají dítě ačkoliv zub. "medaile" Malí lidé i hačičky dobře vědí, že u dospělých je medaile symbolem odvahy, vytrvalosti a velkých výkonů. I u nejmenších se proto snaží získat a zasloužit si takovou upomínku. A pro děti z úhu-čestného kraje je mají u každého zubního lékaře připravenou. K medaili s Rumcajsem přispěl jeho tvůrce Rudolf Písař a kresbu Kocourka s Vochamánkou věnoval přáteleš dětem Zdeněk Šmetana. Není pochýb, že "medaile" se budou líbit i maminkám a tatínkům, kteří je uchovávají jako hezkou upomínku na první vyšetření zubek své ratolesti, aby jim na lé-tekch připomnělo, že jejich synek se u zubního lékaře těší jako u přátel a vytrvalý, protože dokázal postavit si zubky na krajku.

Takže dobrou odměnu bude možná zapomenut i jiné kůže, a nejen je, ale i rodiče, aby svým dětem vytrvalé podobné upomínky nejen na od-vaahu u lékaře nebo za vytrvalost při poskytnutí léců u nemocnici, ale i svého za statečnost, a pokud se tomu stýjí studenou vodou u ústní-ka deťmí si čísti taby. Mělo by to být kouseček s rozličnými vzhledy, ba-že to přinej- méněti i celé rodině příloha odměny.

Prof. MUDr. J. ŠVEJCAR, DrSc.
FOTO JIŘÍK, TRNÁV

339 ŠVEJCAR, J. Dnešní pohled na odstavování dítěte. Vlasta, 1974, roč. 28, č. 31 (31. 7.), s. 19.

TÁTA VAŘÍ O DOVOLENÉ

Je mnoho příležitostí, kdy otec máe předvézt svoje kuchylní umění. Maminka dostala „lázeň“ a půdu tu ne možná řádně léčit. Nřba leží s padákovou retriací na několika dnů do ciziny jsou i veň dosté přírody. Byl málo spřávní spak dovolenou jen proto, že chěl, aby jeho děti byly celé prázdniny venku. Proto se v dovolené učil, a jsou spak jen o sobotách a nedělích, aby se všichni sejdou na chodě.

Děti však většinu mladých sužů se osvědčuje jako malí kuchaři. Někteří vaří jen pmo, aby rodičk dříve vstali, děti mají kuchěni jako „konička“. A děti po dovolené vyčítají mamince, že při této vaří mnohem chutněji a že po každé kousí něco jiného, každé jídlo ve spáchu vaří stále lépe.

Možná, který si trochu předem promýšlí, zůvší se možností přípravy žáných pokrmů, ne nativní kuchaři, stějí děti o umění matky. Je samozřejmé, že tento dohledět musí přizpůsobit letnímu období, proto bychom měli a používat hodně zeleniny a ovoce.

Pro málo zbitné otec, kteří nevědí co chystat, připravíme několik nápadů.

POLOVKA Z HOVĚZI KONZERVY

1 kg vředy, 100 g polévky zeleniny, 40 g másla, sůl, pepř, 1/2 lžičky konzervy masa ve vlastní šťávě, 2 lžičky papě polévkové kašeni

Zelenou zeleninu omyjeme a nasekáme na nudličky. Podle chuti přidáme trochu sůle a pepře a na mírném ohně zalijeme vodou. Když zelenina bude měkká, přidáme konzervy masa a polovku zalijeme vodou. Přidáme sůl a pepř podle chuti. Ochutíme jím, přidáme trochu zeleniny a zelenou polovku.

SLEPICÍ BUJÓN S NOČKY

1 1/2 l vody, 1 kostka slepičího bujónu, sůl, petrželka Na nočky: 1 lžička másla, 1 vejce, 1 špetka soli, asi 60 g hrubé mouky, 1 lžice mléka

Nejdříve připravíme lžstu na nočky. V mléce třeba másla se sůl, vyklopíme do něj vejce, přidáme trochu mouky a ůeme. Pak přidáme mléko, chutí mouku a do hladka utřeme. V hanci s vodou rozpustíme bujónovou kostku, přidáme sůl a polévku uvaříme do varu. Lžičkou, kterou namočíme ve studené vodě, vyklopíme z ní lžstu nočky a vhozujeme je do vařící polévky. Povozíme 4 minuty. Nakonec do polévky přidáme hodně sekané zelené petrželky nebo pažitky. Chce-li aby polévka byla světlejší, naklojme žemlí nebo thlibu na tenké kroučky, které z obou stran na kuku opečeme. Tyto chřupavé lupínky dobře chutnají k polévce.

ROSTENKY NA HOŘCICI

4 rajčátky, sůl, pepř, lžice oleje, 50 g másla, 1 máslo cibule, 2 lžičky hořčice

Rajčátky naklepeme, na kmených natácneme, aby se nakroutily, osolíme je, opečíme a z obou stran prudce na oleji opečeme. Ve větším kastrolu jeť krátce na mále osmaháme nastrouhanou cibuli, ojetu na mlhu by na ní poklademe, přikryjeme poklicí a dusíme. Podle potřeby musíme někdy trochu posolit hořčicí. Když jsou rajčátky měkké, vyndáme je, přidáme hořčici a přelijeme šťávou. Zbylou šťávu po vymáčknutí rajčáků můžeme poněkud zupádit hladkou moukou, osolíme, sicut trochou vody a nechat přejít vař. Podáváme s třmi nebo vořenými brambory.

VEJCE NA SLANINĚ

30 g smaltě slaniny, 1 vařící cibule (nebo několik petržel), sůl, špetka sůle, pepř, špetka kmínu a papriky, 6 vajec, petrželka

Anglickou slaninu nakrojíme na kostky a osmahneme. Potéme jasně zlatou cibuli nebo petržel a do něho osmahneme. Pak osmahneme vejce, přidáme kmín a špetku pepře. Potéme je na povrchu posypeme s kousky petrželky.

BAJČATA PLINĚNÁ VEJCI

8 vajec, 40 g másla, sůl, špetka pepře, petrželka, lžice kyselého smetany, asi 30 g hladké mouky

Vybereme ořechy, vyndáme je, aby jich bylo trochu. Zmlátíme je, vydlíbeme joděku a do špetky sůle, petrželky, smetany, špetky pepře, špetky kmínu, špetky papriky, špetky kmínu a špetky sůle. Smetanku zalijeme vodou a osmahneme. Potéme je na povrchu posypeme s kousky petrželky.

SALÁMOVÉ ZAVIJKY

6 silnějších plátků salámu, na sápek: 30 másla, 1 cibule, 1 lžice kyselého smetany, 1 vejce, sůl, špetka pepře, sůl a špetka sůle

Na másle osmahneme pokrájenou cibuli, přidáme sůl a špetku pepře, osmahneme do zlaté barvy. Do této polévky vejce, sůl a pepř. Nakonec přidáme kyselou smetanku, špetku sůle a špetku pepře. Potéme je na povrchu posypeme s kousky petrželky.

BRAMBORY PEČENÉ S PASTROU

8-12 vařících brambor, sůl, 30 g másla, 1 máslo cibule, 1 konzerva jástrové pastinky, petrželka, asi 30 g sádla nebo másla na pečení

Vnitřek (ne příliš do středu) brambory okrojíme, aby jím bylo dobře stápn. Větší kusy zalijeme a osmahneme mloukou bramborou vydlíbeme. Na másle osmahneme pokrájenou cibuli, přidáme vydlíbenu a zraježnou část brambor, petrželku, podle chuti trochu sádla nebo másla a osmahneme. Potéme je na povrchu posypeme s kousky petrželky. Podáváme s hlávčičkou nebo okrajem salátem.

SYROVÁ POMAZÁNKA

100 g másla, 100 g strouhaného tvrdého syra (čedar, parmezán, emmentál) několik lžic mléka, 1 lžička, 1 vaječek nebo cibulky, trochu hořčice, pár kapek citronu

Másla dobře natřeme se strouhaným syrem a 1 lžicí mléka. Asi 3 lžice mléka a lžičku hořčice v kastrolku, který postavíme do kádanky s vodou (vodní lázeň), a když začne hustnout, odstavíme. Necháme vychladnout a pak vaříme do másla. Nakonec vmícháme několik kapek citronu. Pomazánku můžeme připravit při obědi a poň jen vřetě namazat na kousky chleba. K rajčatům a mléku jsou chytřejší vřetě.

SLAVNOSNÍ POHARY S OVOCEM A ZMRZLINOU

Čerstvé ovoce (jahody, meruňky, broskve, maliny, obd.) Želutkový krém z 1/2 l mléka, 1 lžičku, 1 lžice cukru a 1 vanilkového pudinkového prášku, 2 světlé smetliny v opletce, 1/2 l šlehané smetany s trochou cukru

Čerstvé zlatobřuné jahody opláchneme z prachu, větší přikrojíme a osmahneme na dvo vyvalých poháři. V mléce rozmícháme žlutku a cukr, když začne hustnout, přidáme pudinkový prášek a na středním ohněme zvolna osmahneme. Přidáme smetanku a špetku sůle. Přidáme šlehanou smetanku a špetku sůle. Podáváme s trochou cukru.

TOTO TAMARA MARTINKOVA

³⁴⁰ Táta vaří o dovolené. Vlasta, 1975, roč. 29, č. 28 (10. 7.), s. [29]-30.